

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YENİ AHİT APOKRİF METİNLERİNDE İSA'NIN HAYATI VE TEBLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HACER GERGİN

ANKARA-2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YENİ AHİT APOKRİF METİNLERİNDE İSA'NIN HAYATI VE TEBLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

HACER GERGİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. MEHMET KATAR

ANKARA-2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YENİ AHİT APOKRİF METİNLERİNDE İSA'NIN HAYATI VE TEBLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi
HACER GERGİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. MEHMET KATAR

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Prof. Dr. Mehmet KATAR

2- Doç. Dr. Yasin MERAL

3- Doç. Dr. Şevket ÖZCAN

İmzası

Tez Savunması Tarihi

24.06.2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Prof. Dr. Mehmet KATAR danışmanlığında hazırladığım “Yeni Ahit Apokrif Metinlerinde İsa’nın Hayatı ve Tebliği (Ankara, 2021)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Hacer GERGİN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
ÖNSÖZ	VII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1
A. Yeni Ahit	1
B. Apokrif Kavramı ve Hristiyan Apokrif Metinleri	3
1. Kelime ve Terim Anlamıyla Apokrif Kavramı	3
2. Hristiyan Apokrif Metinleri.....	5
2.1. Nag Hammadi Öncesi Bilinen Apokrif Metinler	7
2.1.1. Brucianus Kodeksi.....	9
2.1.2. Askew Kodeksi.....	10
2.1.3. Akhmim Kodeksi (Berlin Koptik Kodeksi 8502).....	11
2.1.3.1. Mecdelli Meryem İncili	12
2.1.3.2. Yuhanna'nın Gizli Kitabı	13
2.1.3.3. İsa Mesih'in Hikmeti.....	15
2.1.3.4. Petrus'un İşleri.....	16
2.1.4. Petrus İncili.....	17
2.1.5. Petrus'un Vahyi	19
2.2. Nag Hammadi Literatürü.....	20
1. BÖLÜM: APOKRİF METİNLERDE İSA'NIN SOYU, DOĞUMU VE TEBLİĞ ÖNCESİ HAYATI	27
A. SOYU VE ANNESİ MERYEM'İN HAYATI	27
1. Soyu.....	28
2. Meryem.....	30
2.1. Doğumu ve Mabede Adanması	30
2.2. Yusuf'un Himayesine Verilmesi	34
2.3. İsa ile Müjdelenmesi.....	37

B. İSA’NIN DOĞUMU, ÇOCUKLUĞU VE GENÇLİK YILLARI	41
1. Doğumu	43
2. Çocukluğu.....	49
3. Gençliği	53
II. BÖLÜM: APOKRİF METİNLERDE İSA’NIN DİNÎ ÖĞRETİSİ, ÇARMIHA GERİLMESİ VE SONRASI.....	56
A. Vaftizi, Tebliğ ve Mucizeleri.....	56
1. Vaftizi	58
2. Tebliğe Başlaması ve Havarilerini Seçmesi	60
3. Tebliği ve Öğretileri	65
3.1. Affetme, Merhamet ve Sevgi.....	65
3.2. Tanrı, İman ve Ahiret	68
3.3. Şeriatla İlgili Değişiklikler	74
3.3.1. Kurban Yasağı ve Temiz Yiyecekler.....	74
3.3.2. Boşanmayı Yasaklaması.....	75
3.3.3. Oniki Emir	76
4. Metinlerde Geçen Mucizeleri	77
B. İsa’nın Kudüs’e Gidişi, Çarmıha Gerilişi ve Dirilişi	83
1. İsa’nın Kudüs’e Gidişi.....	83
2. İsa’nın Yargılanma Süreci ve Yöneltilen İthamlar.....	92
3. İsa’nın Çarmıha Gerilmesi	97
4. Gömülmesi ve Ölümden Dirilişi	100
5. İsa’nın Dirilişinden Sonra Öğrencileriyle Bir Araya Gelişi ve Sonrasında Göğe Yükselmesi	104
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	116
ÖZET	122
ABSTRACT	123

ÖNSÖZ

Hristiyanlık tarihi boyunca, İsa'ya ve onun öğretilerine dair farklı yaklaşımlarla karşılaşmıştır. Bu yaklaşımlar hem Hristiyanlık tarihi hem de teolojisi açısından araştırmacılar için büyük bir önem arz etmektedir. Hristiyan geleneği içerisinde, İsa'ya ve onun hayatına dair sahih sayılan bilgiler çoğunlukla kanonik metinlerdeki anlatımlara dayandırılmaktadır. Ancak günümüzde kanonik olmayan (apokrif) metinlerde de İsa ve yaşantısını anlatan birtakım bilgilere rastlanmaktadır. İsa'nın yaşantısı ve öğretilerini ele alan apokrif metinler, bugün genel kabul gören Hristiyan geleneği anlatımlarından farklı birtakım özellikler taşımaktadır. Bu farklılıklar, erken dönemde birbirinden farklı inanç yaklaşımlarına sahip Hristiyan gruplarının bulunduğuna işaret etmektedir.

Erken dönemdeki farklı Hristiyan gruplarına ait kutsal metinler, inanç ve ibadet şekilleri hakkında sahip olduğumuz bilgiler, yakın sayılabilecek bir zamana kadar büyük oranda, bu grupları heretik (sapkın) sayan erken dönem kilise babalarının eserlerindeki eleştirilere dayanmaktaydı. Ancak on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda gerçekleştirilen birtakım keşifler sonucunda, çoğunluğu Hristiyanlığın ilk dönemlerine tarihlendirilen birtakım metinlere ulaşılması ile bugün bu metinlerin daha objektif bir şekilde incelenmesi mümkün hale gelmiştir.

Günümüzde, sıklıkla gnostik ve heretik inanışları yansıttıkları öne sürülerek Hristiyanlar tarafından reddedilen söz konusu apokrif metinler, İsa'yı ve çevresinde gelişen olayları tasvir etme şekilleriyle İsa'ya dair yeni yaklaşım ve bakış açıları ortaya koymaktadır. Hristiyanlığın genelinden farklı olan bu bakış açılarının, kısmen de olsa İslam dünyasındaki İsa ve Hristiyanlık algısına paralel anlatımlar içermeleri ve ayrıca ülkemizde bu alanda yapılmış çalışmaların sınırlı olması gibi nedenler, bizleri bu metinleri daha detaylı bir şekilde

araştırmaya yönlendirmiştir. Tezimiz, apokrif metinler ışığında İsa'ya ve onun Hristiyan inancındaki yeri ve önemine yönelik yaklaşımları incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamız giriş, iki ana bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında öncelikle Yeni Ahit ve Yeni Ahit apokriflerini ele aldık. Bu çerçevede apokrif kavramını, Nag Hammadi metinleri olarak bilinen apokrif metinlerin keşfine kadar bilinen apokrif metinleri ve Nag Hammadi metinlerinin bulunmasıyla ortaya çıkan apokrifleri tanıttık.

Birinci bölümde İsa'nın Yeni Ahit'in apokrif metinlerinde anlatılan soyu, annesi Meryem'in hayatı, doğumu, çocukluğu ve gençliğine dair anlatıları ele aldık. Bu konularda, Yakub İncili ve İbrani Tomas İncili gibi Çocukluk İncilleri, Oniki Havari İncili ile Apokrif Matta İncili ve Mecdelli Meryem İncili metinlerinden faydalandık.

İkinci bölümde İsa'nın apokrif metinlerde yer alan tebliğ sonrası hayatını inceledik. Öncelikle Yahya tarafından vaftiz oluşu, havarilerini seçmesi, tebliği, öğretileri ve mucizeleri ile ilgili anlatımlara yer verdik. Ardından, tebliğinin Yahudi ileri gelenlerini rahatsız eden yönlerini açıkladık ve Pilatus önünde yargılanışı, haça gerilmesi, ölümünden üç gün sonra dirilmesi ve göğe yükselişi ile ilgili anlatımları da aktardık. Ele aldığımız konulardan bilhassa tebliği ve öğretilerinin özellikleri ile ilgili olan anlatımlar için, Oniki Havari İncili ve Yahuda İncil'ine başvurduk. İsa'nın tutuklanması, yargılanması ve haça gerilmesi ile ilgili konularda ise Bartolemus İncili, Nikodemus İncili, Petrus İncil, Yahuda İncili ve Oniki Havari İncili'nde yer alan anlatımlardan faydalandık.

Çalışmamızın sonuç kısmında, incelediğimiz apokrif metinlerde İsa ve Hristiyanlık algısına dair ulaştığımız bilgileri değerlendirdik. Bu bağlamda, çalışmamızın hareket noktasını oluşturan apokrif metinlerin kanonik İncillerdekenden farklı bir İsa ve Hristiyanlık algısı sergiledikleri yönünde ulaştığımız sonuçları özetledik. Ayrıca, çalışmamızda konumuz

kapsamında olmadığı için tezimizde detaylandıramadığımız, ancak konuyla ilgilenen araştırmacılar için faydalı olacağını düşündüğümüz bazı önerilere de yer verdik.

Çalışmamızı büyük oranda Yeni Ahit'in apokrif metinleriyle sınırlandırdık. Çalışmamız kapsamında ele aldığımız metinleri incelerken, metinlerin hem İngilizce hem de Türkçe çevirilerinden faydalandık. Apokrif metinler bağlamında ilk kaynakların mevcut çevirilerine başvurmanın yanında, ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olması nedeniyle büyük oranda Batılı kaynaklardan istifade ettik. Temelde deskriptif bir yöntem esas almakla birlikte zaman zaman karşılaştırmalı yöneme de başvurarak meseleleri bilimsel bir çerçevede objektif bir şekilde aktarmaya çalıştık.

Tez çalışmamda, kıymetli yönlendirmeleriyle akademik gelişimime en büyük katkıyı sağlayan, tüm araştırma sürecim boyunca büyük bir özveri ve sabırla yol gösteren ve manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen danışman hocam Prof. Dr. Mehmet KATAR'a sonsuz saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca tez yazım sürecim boyunca desteklerini esirgemeyen aileme tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Hacer GERĐİN

Ankara 2021

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
ö.	: Ölüm tarihi
M.Ö.	: Milattan önce
s.	: Sayfa
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğlerleri
Vol.	: Volume
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

A. Yeni Ahit

Hristiyanlara göre Yeni Ahit, genel manada Tanrı'nın İsa vasıtasıyla insanlarla yaptığı antlaşmayı, özel manada ise bu yeni antlaşmayı sembolize eden Hristiyan kutsal metinlerini ifade etmektedir. Hristiyanlığa göre, İsrailoğulları tarih boyunca Tanrı'yla birçok kez anlaşma yapmış ve her defasında yaptıkları anlaşmayı bozmuşlardır. Buna göre İsrailoğulları, Tanrı'nın son olarak Musa'yla Sina'da yaptığı anlaşmaya da bağlı kalamamışlardır. Dolayısıyla anlaşma bir kez daha bozulmuş ve Tanrı anlaşmayı bu kez İsa ile yenilemiştir. Buna göre Tanrı ile yapılan bu anlaşmalardan İsa'dan önce yapılanına ve bu ahitleşmeye dair metinlere "Eski Ahit", İsa'nın tarih sahnesine çıkışıyla birlikte yapılan ahitleşmeye ise "Yeni Ahit" denmiştir. İsa'nın bu anlaşma doğrultusunda yaptığı tebliği ve bu tebliğe dair anlatılar Yeni Ahit metinlerinin meydana gelmesini sağlamıştır.¹

İsa zamanında olduğu gibi, İsa'dan sonraki ilk yıllarda Hristiyanlara ait yazılı kutsal metinler henüz mevcut değildi. Nitekim İsa'dan sonra onun sözleri, faaliyetleri ve mesajı bir süre sözlü olarak aktarılmaya devam etmiştir.² Zamanla sözlerin metin haline getirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyaç ilk kutsal metin kayıtlarının tutulmaya başlamasını sağlamıştır. İsa'dan yaklaşık olarak otuz yıl sonra yazılmaya başlayan bu metinler, yazıldıkları zaman diliminde yeni bir kutsal kitap meydana getirme amacı taşımamışlardır.³

¹ Adolph Schumann, *An Introduction to the Books of the Old and New Testament* (Simpkin, Marshall, & Company, 1849), 2.

² David Saville Muzzey, *The Rise of the New Testament* (New York, NY: The Macmillian Company, 1900), 42.

³ Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri* (İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2008), 14.

Buna göre, metinler üç yüzyıldan fazla bir sürede ortaya çıkmış ve Hıristiyanlarca kutsal metin olarak kabul edilmeleri zaman içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla başlangıçta cemaatlere nasihat etmek, bilgi boşluğunu doldurmak gibi gerekçelerle kaleme alınan bu metinler, bir süre sonra Hıristiyanların elindeki Yahudi metinleri kadar muteber hale gelmiş ve zamanla Yahudi metinleri “Eski Ahit”, Hıristiyanlara nasihat etmek vb. gerekçelerle kaleme alınan bu metinler ise “Yeni Ahit” olarak adlandırılmaya başlanmıştır.

İkinci yüzyılda Hıristiyanların kutsal metinlere ilişkin sorunları ve tartışmaları Yeni Ahit’e yönelik ihtilafların da gündeme gelmesine neden olmuştur. Zamanla hangi kitapların kutsal sayılıp, hangilerinin sayılmayacağı bir tartışma konusu olmaya başlamıştır. Bu tartışmalar ve farklı görüşler dördüncü yüzyıla kadar devam etmiş ve sonuçta dördüncü yüzyılın ikinci yarısında bugünkü haliyle Yeni Ahit teşekkül ettirilmiştir. Bu metinler, dört İncil, Elçilerin işleri ve çoğunluğu Pavlus, Petrus, Yakup ve Yuhanna gibi şahıslara isnat edilen 21 mektup ile Yuhanna’nın Vahyi’ni içine alan toplam 27 metinden oluşmuştur.⁴ Dördüncü yüzyılın ikinci yarısında oluşturulan bu standart Yeni Ahit metinleri yanında erken dönem Hıristiyan toplumunda bazı grupların elinde bulunan İncil, mektup türü birtakım metinler standart Yeni Ahit metni dışında kalmış ve bu metinler apokrif olarak kabul edilmiştir.

⁴ Yeni Ahit’in yazıya geçirilen mevcut en eski nüshası Yuhanna İncili’nin 130 yıllarından kalma çok küçük bir kısmından meydana gelmektedir. bkz. Yasin Meral, *Yeni Ahit Kanonu’nun Oluşumu (I-IV. Asırlar)* (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007), 13. (Dördüncü yüzyıla dayanan Codex Vaticanus ve Codex Sinaiticus da bu metinlerin diğer bilinen en eski nüshalarını içermektedir bkz. Ahmet Yüksel Özemre, *Toma’ya Göre İncil ya da Hz. İsa’nın 114 Hadisi* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002), 21.)

B. Apokrif Kavramı ve Hristiyan Apokrif Metinleri

İlk dönem Hristiyan toplumunda Yeni Ahit olarak adlandırılan yukarıda bahsettiğimiz kanonik metinlerin yanında kanonik sayılmayan birtakım metinler de kaleme alınmıştır. Ancak bu metinler sahih sayılmadıkları için Hristiyan dünyasında yaygın kabul görmemiş ve Yeni Ahit kanonu içerisinde yer almamıştır. Çalışmamızın bu kısmında öncelikle apokrif kavramının kelime ve terim anlamını ve ardından apokrif kavramının Hristiyanlık açısından neyi ifade ettiğini açıklayacağız. Bu çerçevede Yeni Ahit'in apokrif metinleri bağlamında, Nag Hammadi'de ulaşılan metinlere ve daha önceki tarihlerde gerçekleştirilen keşiflerde ulaşılan diğer apokrif metin nüshalarına dair bilgilere yer vereceğiz.

1. Kelime ve Terim Anlamıyla Apokrif Kavramı

Apokrif kelimesi Yunanca gizli, saklı olan şey, sır anlamlarına gelmektedir. Bu kelime, II. yüzyılda yaşamış olan Iraneaus'tan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Iraneaus bu kelimeyi “uydurulmuş” anlamında, bir diğer erken dönem Kilise babası olan Tertullianus ise “yanlış” kelimesiyle anlamdaş olacak şekilde kullanmıştır.⁵ Apokrif kelimesini erken dönemde “uydurulmuş” veya “yanlış” anlamlarına gelecek şekilde kullanan Kilise babalarının yanında, bu ifadeyi kutsal yazı olarak kabul edilmemekle birlikte bireysel

⁵ *New Testament Apocrypha, Gospels and Related Writings*, Wilhelm Schneemelcher (ed.), (Princeton, NJ: Westminster John Knox Press, 1990), 1/14.

çalışmalarda okunması uygun olan metin anlamına gelen “antilegomena” terimiyle eş anlamlı olacak şekilde kullanan yazarlar da olmuştur.⁶

Hristiyanlıkta bir terim olarak apokrif kelimesi özellikle Yeni Ahit’in kanonizasyon sürecinden sonra belirgin bir şekilde bilinmeye başlanmıştır. Kutsal Kitabın kanonizasyon süreci, bir diğer ifadeyle Yeni Ahit bölümünde kesin bir şekilde yer alacak metinlerin belirlenmesi için atılan adımlar, dolayısıyla kanon dışında kalacak metinlerin sahih sayılmamaları ve onların da nihayetinde kesin bir şekilde reddedilmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu doğrultuda apokrif kelimesi bugün, Kiliselerce dini bir otoriteye sahip olmadığı kabul edilen metinler için “sahte ve uydurma” gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmakta ve Hristiyan Kutsal Kitabının içinde olmayan dini metinleri ifade etmektedir.

Apokrif teriminin tarihi seyir içerisinde farklı metin listelerini ifade etmede kullanıldığı bilinmektedir. Farklı zaman ve mekanlarda toplanan konsillerde alınan kararlara göre bazı metinlerin zaman zaman kanon içerisinde sayıldığı, bazılarının ise doğruluğu ve güvenilirliği reddedilerek apokrif kabul edildiği görülmüştür. Dolayısıyla zaman zaman farklı kanon listelerinin oluşmuş olması ve bu listelerin bir süre kabul edilmiş olmaları göz önünde bulundurulduğunda, günümüzde apokrif sayılan metinlerin her çağda aynı metinleri içeren tek bir liste olarak bugüne ulaşmadıklarını söylemek doğru olacaktır.⁷ Çalışmamızın

⁶ Tony Burke, *Secret Scriptures Revealed: A New Introduction to the Christian Apocrypha* (Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2013), 12; “Apocrypha”, *Encyclopedia of Ancient Christianity*, ed. Angelo Di Berardino vd. (Downers Grove, Illinois: IVP Academic, 2014), 1:117.

⁷ James H. Charlesworth, Lee Martin McDonald (ed.), *Jewish and Christian Scriptures* (New York: T&T Clark International, 2010), 13-14.

bir sonraki kısmında Hristiyanlıkta apokrif teriminin geçirdiği bu söz konusu dönüşüm hakkındaki bilgileri daha detaylı bir şekilde ele alacağız.

2. Hristiyan Apokrif Metinleri

Hristiyanlık açısından apokrif kitaplar, Eski Ahit apokrif metinleri ve Yeni Ahit apokrif metinleri olarak iki grupta incelenmektedir.⁸ Yeni Ahit'in apokrif metinleri büyük oranda Hristiyanlığın ilk yüzyıllarına tarihlenen metinleri içermektedir. Metinler, ihtiva ettikleri konular ve bu konuları ele alış şekilleri açısından Yeni Ahit metinlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. Buna göre bu metinler Yeni Ahit metinlerinde olduğu gibi İsa ve hayatına yer vermekte ve benzer kutsal metin türlerini içermektedir. Örneğin, Yeni Ahit apokrif metinleri arasında da incil, mektup ve vahiy türünde kitaplara rastlanmaktadır.⁹

Bugün apokrif olarak anılan metinler için yapılan bu isimlendirme, birdenbire gerçekleşmiş bir durumu ifade etmemektedir. Bilakis, Yeni Ahit'in kanonizasyonu yüzyıllar

⁸ Apokrif kitapların Hristiyanlık açısından Eski Ahit apokrif metinleri ve Yeni Ahit apokrif metinleri olarak iki grupta ele alınması, zaman zaman anlam karmaşasına neden olabilen bir konudur. Eski Ahit'in apokrif metinleri, gelenek içerisinde ikinci kanon anlamına gelen "deuterokanon" adıyla bilinmektedirler. İkinci kanon olma statüsü verilen söz konusu kitaplar, peygamber Malaki sonrası döneme aittir. Zaman zaman birbiri yerine kullanıldığı görülse de aslında deuterokanon ve apokrif terimleri arasında belirgin farklar bulunmaktadır. İkinci kanon ifadesinin ortaya çıkması Katolik Hristiyanların, Eski Ahit'in kanonik sayılmayan kitaplarını da Kutsal Kitap'a dahil etmelerinden kaynaklanmıştır. Bu durum, Hristiyanların ellerindeki Kutsal Kitap'ta bulunan metinlerin sayısının farklı olmasına neden olmuştur. (bkz. Donald Kraus, *Choosing a Bible: For Worship, Teaching, Study, Preaching, and Prayer* (New York: Church Publishing, Inc., 2007), 10-13.)

⁹ "Apocrypha, New Testament", *Encyclopedia of Early Christianity*, ed. Everett Ferguson vd. (Routledge, 1999), 74.

içinde gerçekleşmiş bir süreci ifade ettiğinden, apokrif terimi de bugün kullanıldığı anlamıyla nispeten yeni bir terim sayılmaktadır. Bunun yanında, apokrif kelimesine zaman içerisinde bir terim olarak, ilk yüzyıllarda kullanılan bağlamından farklı birtakım yeni anlamlar yüklenmiştir.¹⁰

Erken dönemlerden itibaren Hristiyan metinlerin statülerini belirlemek üzere çeşitli kanon listeleri oluşturulmuştur. Bunun bir sonucu olarak bazı erken dönem yazarları da eserlerinde apokrif metinlerden söz etmişlerdir. Örneğin İrenaeus (ö. 202) ve İskenderiyeli Clement (ö. 215) eserlerinde eleştirdikleri ve sapkın saydıkları kitaplar için apokrif terimini açıkça kullanmışlardır. Ancak ilerleyen yıllarda ortaya konulan yeni kanon listeleri bu metinlerin statülerinin zaman içerisinde değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Örneğin belli bir metnin, bazı kilise babaları tarafından önce apokrif kabul edildiği, fakat ilerleyen bir zamanda artık sahih sayıldığı durumlar yaşanmıştır.¹¹

Belli bir listeye göre apokrif sayılan bir metnin ilerleyen bir zamanda artık kanonik sayılmasının yanında, zaman zaman bu durumun tam tersi olarak, bazı konsillerde sahih sayılan metinlerin ileri tarihli başka konsillerde apokrif kabul edildiği durumlar da yaşanmıştır. Öte yandan, Yeni Ahit kitapları arasında kabul edilen kitap listelerinin aynı zaman diliminde farklı bölgelerde birbirinden farklılık gösterdiği durumlarla da karşılaşmıştır. Örneğin ikinci yüzyılda doğuda Yeni Ahit'in bugün bilinen metinleri

¹⁰ "Apocrypha, New Testament", 74-75.

¹¹ İbranilere Mektup, Yakub'un Mektubu, Yuhanna'nın Vahyi, Barnabas Mektubu ve Hermas'ın Çobanı vb. gibi metinlerin ilk sekiz yüzyılda kilise babaları tarafından sahih veya apokrif sayılma durumlarındaki değişiklikleri incelemek için bkz. <http://www.bible-researcher.com/canon5.html#muratorian> (25.05.2021)

arasında Yuhanna'nın Birinci ve İkinci Mektubu, Petrus'un İkinci Mektubu, Yuda'nın Mektubu ve Vahiy bölümleri bulunmazken; Batıdaki versiyonuna ise İbranilere Mektup, Yakub'un Mektubu ve Petrus'un İkinci mektubu dahil edilmemekteydi. Öbür taraftan, bugün sahih sayılan ve Yeni Ahit kanonu içerisinde olan metinlerden bazıları ise ilk yüzyıllarda yapılan bazı konsillerde başlangıçta apokrif sayılmaktaydı. Örneğin, dördüncü yüzyılın ilk yarısında Kilisenin apokrif saydığı Petrus'un II. Mektubu, Yuhanna'nın Vahiyi, Yuhanna'nın II. ve III. Mektubu, İbranilere Mektup ve Yakub'un Mektubu gibi metinler bugün Yeni Ahit kanonu içerisinde yer almakta ve kanonik kabul edilmektedir.¹²

2.1. Nag Hammadi Öncesi Bilinen Apokrif Metinler

Yeni Ahit'in apokrif metinleri denildiğinde her ne kadar akla ilk olarak geçtiğimiz yüzyılda gerçekleştirilen Nag Hammadi keşifleri gelse de Nag Hammadi'den önce başka keşifler sonucunda ulaşılan metinler de olmuştur. Yirminci yüzyılın ortalarında Mısır'ın kuzeyinde gerçekleştirilen bir keşif sonucunda, bilinen en yaygın adıyla, *Nag Hammadi Literatürü*'ne ulaşılmıştır. Nag Hammadi Literatürü içerisinde rastladığımız Filip İncili ve Çocukluk İncilleri gibi bazı metinlerin varlığından ilk yüzyıllarda yaşamış Kilise babalarının yazıları sayesinde haberdar olunabilmekteydi. Ancak elimizde bu metinlerin herhangi bir nüshasının bulunmaması ve Kilise babalarının metinler hakkında verdiği bilgilerin de salt eleştirilerden ibaret olmaları nedenleriyle, kitapların içeriği ve özellikleri hakkında objektif bir sonuca ulaşmak yakın bir zamana kadar pek mümkün olamamaktaydı. Hristiyan kutsal metin araştırmaları açısından bir dönüm noktası kabul edilebilecek bu keşif sayesinde ise daha önce sadece varlıklarından haberdar olunan yazıların nüshalarına da ulaşılabilmiştir.

¹² Kuzgun, 124-125.

II. yüzyılda yaşamış olan Irenaeus (ö. 202), Nag Hammadi keşfiyle asıllarına ulaşılan bu metinlerin bir kısmından bahsetmiş ve bunları sapkın gruplarla ilişkilendirmiştir. Oldukça erken bir dönemde yaşamış olan Irenaeus'un bu metinlerden bahsetmiş olması, onların ikinci yüzyıldan önce de bilindiğine açıkça işaret etmektedir. Bu nedenle, 4. yüzyıla dayanan Nag Hammadi kopyalarının ikinci yüzyılda da nüshalarının bulunduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Öte yandan, Luka 1:1-3 cümlelerinde “birçok İncil yazarı” ifadesini kullanmaktadır. Kronolojik olarak bugün bilinen İncillerden sadece Markos ve Matta İncilleri Luka İncili'nden önce gelmektedir. Bu bakımdan, Luka'nın bu ifadeyle kastettiği şey Matta ve Markos dışında başka İncil yazarlarının da olduğudur.¹³ Bu nedenle, yüzyıllar boyunca İsa'yı, hayatını ve havarilerini konu alan, ancak Hristiyan kanonu içerisinde bulunmayan başka kutsal metinlerin de olduğu araştırmacılar tarafından zaten bilinmekte olan bir konuydu ve Hristiyan kanonu içerisinde olmayan bu apokrif metinlerin birçoğuna ulaşmak Nag Hammadi ve öncesinde gerçekleştirilmiş başka keşifler sayesinde bugün mümkün hale gelmiştir.

Nag Hammadi metinlerinden bazılarının başka nüshalarına daha önce gerçekleştirilmiş keşiflerde de ulaşılmıştır. Nag Hammadi Literatürü içinde bulunan metinler çalışmamızın ilerleyen kısımlarında daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ancak bu noktada, Nag Hammadi'den önceki keşiflerde ulaşılan Brucianus, Askewianus, ve Berlin Kodeksleri ile belli bir kodeks içerisinde bulunmayan Petrus İncili ve Petrus'un Vahyi gibi metinlere burada kısaca değinmek faydalı olacaktır.

¹³ Kuzgun, 116.

2.1.1. Brucianus Kodeksi

Brucianus Kodeksi olarak bilinen kodeks, 1769'da Mısır'ın kuzeyinde İskoç James Bruce tarafından satın alınmıştır.¹⁴ Metin 1848 yılında Oxford Üniversitesi'nin ana kütüphanesi olan Bodleian Kütüphanesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren, Woide, M. G. Schwartz, J. H. Petermann ve E. Amélineau gibi önemli isimler metin üzerinde çalışmalar yapmışlardır. 1890 yılına gelindiğinde, metinlerin Carl Schmidt tarafından da incelenmesi gerektiğine A. Erman ve Harnack tarafından kanaat getirilmiştir. Bunun üzerine Carl Schmidt, Woide ve Schwartz'ın daha önce gerçekleştirdikleri çalışmalarından da faydalanarak kodeks üzerinde incelemelerde bulunmuştur. Çalışmaları sonucunda kodeks içerisindeki iki metni ve diğer bazı metin parçalarını tanımlamıştır. Schmidt, kodeksteki iki eserden birincisini "The First Book of Jeu" ve "The Second Book of Jeu" adında iki kitaptan oluşan ve Pistis Sophia'da¹⁵ da anılan Books of Jeu olarak tanımlamış ve ikincisinin isimsiz başka bir metin olduğunu tespit etmiştir. Schmidt 1892 yılında, toplamda 156 sayfadan meydana gelen bu kodeksin Almancaya çevirisini yapmıştır.¹⁶ İsimsiz olan ikinci metnin

¹⁴ Araştırmalarımız neticesinde, Bruce'un bu kodeksi ne şekilde ve hangi şartlarda satın aldığına dair herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır.

¹⁵ Üçüncü yüzyıla ait bir metin olan Pistis Sophia, gnostik kabul edilen metinler arasında anılmaktadır. Orjinali Yunanca olan metnin asıl nüshası hala kayıptır. Ulaşılan en eski nüshası ise, Kıptice yapılmış bir tercümesidir. Bu metin 1772 yılında British Museum'a satılmıştır. Metnin ondokuzuncu yüzyılda M. G. Schwartz tarafından Latinceye yapılan tercümesinden sonra takip eden yıllarda bir çok Avrupa diline çevirisi yapılmıştır. Metin üzerinde çalışan Wilhelm Schneemelcher, Kurt Rudolph gibi önemli isimler metnin dilinin anlaşılması konusunda yaşadıkları güçlük nedeniyle metnin sadece genel çerçevesi üzerinde çalışmakla yetinmişlerdir. (bkz. Branco Raul, "The Pistis Sophia: An Introduction", *The Theosophical Society in America Quest Magazine* (Fall 2011), 144-151.)

¹⁶ *The Books of Jeu and the Untitled Text in the Bruce Codex*, Carl Schmidt (ed.), çev. Violet Macdermot (Leiden: E. J. Brill, 1978), IX-XII.

ingilizce çevirileri 1918 yılında F. Lamplugh ve 1933 yılında da C. A. Baynes tarafından yapılmıştır.¹⁷

2.1.2. Askew Kodeksi

Askew kodeksi, Pistis Sophia'nın Yunanca metninden Kıpti diline yapılmış bir çevirisinden meydana gelmektedir. 1772 yılında Doktor Antony Askew tarafından bir kitapçıdan alındığı düşünülmektedir. Kodeks, Askew vefat ettikten birkaç yıl sonra, 1785'te British Museum'a satılmıştır. Kodeksin farklı zamanlarda Woide, E. Dularier ve M. G. Schwartze tarafından kopyaları yapılmıştır. Metnin 1895'te E. Amélineau tarafından Fransızca, 1924'te G. Horner tarafından İngilizce tercüme yapılmış ve ilk kez 1905'te Carl Schmidt tarafından yayınlanmıştır.¹⁸

Dört kitaptan oluşan metinler toplamda 356 sayfadan meydana gelmekte ve literatürde “Kurtarıcının Kitapları” ismiyle de anılmaktadır. Kodeksin her bir kitabında İsa ile ilgili farklı isimlendirmelerle karşılaşmaktadır. Örneğin birinci kitapta İsa; ikinci kitapta ilk olarak İsa sonra “ilk gizem” ve “kurtarıcı”; üçüncü kitapta “İsa” ve “kurtarıcı” birbirlerinin yerine kullanılmakta ve son olarak dördüncü bölümde sadece “İsa” olarak geçmektedir. Bunun yanında Meryem ismi de farklı kitaplarda farklı okunuşlarda karşımıza çıkmaktadır. Kitaplardaki bu farklılıkların, kodeksin farklı yazarlar tarafından yazıldığına işaret ettiği düşünülmektedir.¹⁹

¹⁷ *The Books of Jeu and the Untitled Text in the Bruce Codex*, X.

¹⁸ Carl Schmidt - Violet Macdermot (ed.), *Pistis Sophia* (Leiden: E. J. Brill, 1978), IX-XIII.

¹⁹ *Pistis Sophia*, XIV.

2.1.3. Akhmim Kodeksi (Berlin Koptik Kodeksi 8502)

1896'da Fransız arkeologların Mısır'ın Akhmim bölgesinde eski mezarların olduğu bölgede yaptıkları bir kazı çalışması sırasında beşinci asırdan kalma metinlere ulaşılmıştır. Hayvan derisi üzerine Kıptice yazılmış toplam 66 sayfadan oluşan dört metinden meydana gelen bu yazılar bir duvar nişinde, iki ayrı metin de bir rahiple birlikte gömülü olarak bulunmuştur. Burke'a göre metinlerin bu şekilde bulunmuş olması metnin daha önce apokrif sayılmasına karşın dördüncü yüzyılda hâlâ değer gördüğüne açıkça işaret etmektedir.²⁰

Akhmim'deki keşif sayesinde ulaşılan metinler, başlangıçta tıpkı Nag Hammadi metinlerinde olduğu gibi buldukları yerin adı ile anılmıştır. Kodeks, keşfinden sonra Karl Reinhardt tarafından satın alınarak Berlin'e getirildiği için bugün Berlin Kodeksi adıyla da bilinmektedir. Ünlü bir koptolojist olan Carl Schmidt, kodeksin Berlin'e getirilmesinden sonra, içerisindeki metinleri yakından inceleme fırsatı bulmuştur. Schmidt, sayfa sayıları düzenli olmayan bu metinler üzerinde uzunca bir süre çalışmış ve 1912'de metnin Almanca çevirisini tamamlamıştır. Kodeks içerisinde "Mecdelli Meryem İncili", "Yuhanna'nın Gizli Kitabı" veya bilinen diğer adıyla "Yuhanna'nın Gizli Vahiy Kitabı" ve "İsa Mesih'in Hikmeti" ile "Petrus'un İşleri" bulunmaktadır.²¹ Ayrıca bu kodeksten başka, Hanok Kitabı'nın Yunanca bir versiyonuna, Petrus'a dayandırılan bir incile ve vahiy kitabını içeren

²⁰ Burke, 32.

²¹ "Yuhanna'nın Gizli Kitabı" ve "İsa Mesih'in Hikmeti" metinlerinin başka nüshalarıyla daha sonra Nag Hammadi keşfinde de karşılaşılmıştır. Ancak bu iki metin gibi Nag Hammadi'de nüshalarına ulaşılabilen birkaç diğer metin dışındaki diğer metinlere ilk kez Nag Hammadi'de ulaşılabilmektedir. İlk kez ulaşılan bu metinlerin başka nüshalarıyla henüz karşılaşılmamıştır. (bkz. Şinasi Gündüz, "Nag Hammadi Literatürü ve 'Âdem'in Vahyi'", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (Ağustos 1993), 95.)

başka bir kitaba da Berlin Kodeksi ile aynı bölgede 1886-1887 yılında gerçekleştirilen keşifler sonucunda ulaşılmıştır.²²

2.1.3.1. Mecdelli Meryem İncili

Berlin Kodeks'i içerisinde karşımıza çıkan ilk metin Mecdelli Meryem İncili'dir. Kodeks içerisinde bulunan metinlerin hem erken hem de daha geç dönemlere ait farklı kopyalarına rastlanabilmektedir. Bu metnin Yunanca yazılmış ve üçüncü yüzyıla dayanan çok kısa başka bir nüshasına 1917 yılında ulaşılmıştır. Ulaşılan bu nüsha Kıptice olan metninden farklı değildir.²³ 1983'te, Oxyrhynchus'da²⁴ aynı İncilin üçüncü yüzyıldan kalma Yunanca yazılmış bir başka nüshasına da rastlanmıştır. Bu nüshada metin yirmi satır uzunluğunda tamamlanmamış cümlelerden meydana gelmektedir.²⁵ İkinci yüzyıldan kalma bu İncil metninin keşif sonucunda bize ulaşan nüshası sekiz sayfadan oluşan Kıptice bir tercümedir.

Akhmim kodeksi içerisinde rastladığımız Meryem İncili nüshası, kanonik İncillerin aksine İsa'nın insanlığın kurtuluşu için acı çekerek ölümünü reddetmektedir. İncil, İsa'nın öğretilerini ön planda tutmakta, bu bağlamda onları manevi bir yol gösterici olarak kabul etmektedir. Metin aynı zamanda, erken dönem Hristiyanlık geleneği içerisinde kadına

²² Isaac H. Hall, "The Newly Discovered Apocryphal Gospel of Peter", *The Biblical World* (The University of Chicago Press, 1893), 1/88.

²³ Karen L. King, *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle* (Santa Rosa, CA: Polebridge Press, 2003), 9.

²⁴ Oxyrhynchus, Antik Mısır'da Batı Çölü'ne sınırı olan ve Kahire'nin yaklaşık 200 km uzağında bulunan Oxyrhynchite adlı bir eyaletin başkentidir. bkz. Joseph A. Fitzmyer, "The Oxyrhynchus Logoi of Jesus and the Coptic Gospel According to Thomas", *Theological Studies* 20/4 (1959), 505.

²⁵ King, *The Gospel of Mary Magdala*, 9-11.

liderlik gibi önemli bir vasfı diğerlerine kıyasla çok güçlü bir şekilde yükleyen bir metin olma özelliğine de sahiptir. Metnin bugün elimizdeki bu çok uzun olmayan nüshası, İsa'nın göğe yükselişinden sonra havarileriyle arasında geçen bir konuşmayı işlemektedir. Buna göre o, dünyevi arzu ve isteklerin insanı hapsedtiğinden bahsetmekte ve kurtuluşun insanın orijinal ruhsal yapısına geri dönüşüne bağlı olduğunu havarilerine öğretmektedir. Ancak, Meryem İncili'ne göre, İsa'nın havarilerinden biri olarak resmedilen Meryem dışında hiçbir havari İsa'nın bu öğretilerini uygulamada başarılı olamamaktadır. Meryem tecrübe ettiği söylenen bir vizyonda İsa'dan öğrendiklerini diğer havarilere naklederek İsa'yla sonlarının aynı olmasından duydukları endişe karşısında onları rahatlatmaktadır.²⁶ Buna rağmen metinde, Meryem'in diğer havariler arasında bir rakip olarak görüldüğünden, özellikle de Petrus'un Meryem'e havarilerin otoritesini tehdit eden bir unsur olarak yaklaştığından söz edilmektedir.²⁷

2.1.3.2. Yuhanna'nın Gizli Kitabı

1896 yılında Berlin kodeksi içinde keşfedilen bir diğer metin, Yuhanna'nın Gizli Kitabı veya bilinen diğer adıyla Yuhanna'nın Gizli Vahiy Kitabı'dır. Metin 1955 yılında yayınlanabilmiştir. Bu metnin daha sonra Nag Hammadi keşfinde üç nüshasıyla daha karşılaşılmıştır.²⁸ Böylece bu metin en fazla sayıda nüshasına ulaşılan gnostik karakterli metin olmuştur. Metnin Nag Hammadi keşfinde bulunan üç nüshası Kıptî Aziz Pachomios Manastırı'na (Deir el Shayeb) dayanmaktadır. Karen L. King, Manastırda gömülü olarak

²⁶ King, *The Gospel of Mary Magdala*, 3-4.

²⁷ A. S. Marjanen, *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in the Nag Hammadi Library and Related Documents* (New York: Brill, 1996), 4.

²⁸ Gündüz, 95.

bulunan bu metinlerin Yuhanna İncili'nin yorumlanmasında kullanıldığına değinmekle birlikte metinlerin gömülü bulunmasının sebebinin, olası bir müdahaleye karşı alınmış bir önlemden kaynaklanmış olabileceği ihtimalinden yola çıkarak bu metnin erken dönemde Kilise tarafından okunması yasak sayılan metinler arasında sayılmış olabileceğini söylemektedir.²⁹

Yuhanna'nın Gizli Kitabı'nın, ilk yüzyıllarda bazı dini cemaatler tarafından okunmakta olduğu yorumunu yapan bir başka yazar Creech, Irenaeus'un gnostiklerden söz ederken, Yuhanna'nın Gizli Vahyi'ne çok sık atıflarda bulunduğu dikkat çekmektedir. O buradan da hareketle, bu metnin gnostik topluluklar arasında ilk çağlarda fazlaca bir popüleriteye sahip olduğu sonucuna varmaktadır.³⁰ Elimize dört nüshası ulaşan bu metinlerde, diğer birçok metinde olduğu gibi zamanla oluşmuş çok fazla tahribat mevcut olduğundan metin içeriğinin ne derecede gnostik karakter taşıdığını net bir şekilde saptamak güç görünmektedir. Yine de bilim adamları tahribattan ötürü oluşmuş boşlukları tamamlamaya metnin akışı doğrultusunda tahminlerde bulunmaya çalışmışlardır. Bu çalışmalara göre, metnin genel teolojik yapısı, tek olan Tanrı'dan südur yoluyla varlıkların ortaya çıktığı şeklindedir.³¹

²⁹ Karen L. King, *The Secret Revelation of John* (England: Harvard University Press, 2006), 20-21.

³⁰ David Creech, *The Use of Scripture in the Apocryphon of John* (Mohr Siebeck, 2017), 16-17.

Ayrıca bkz. John Douglas Turner, *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition* (France: Presses Université Laval, 2001), 69.

³¹ King, *The Secret Revelation of John*, 86-87.

2.1.3.3. İsa Mesih'in Hikmeti

1896 yılında Akhmim'de keşfedilen Berlin Kodeksi metinlerinden biri olan İsa Mesih'in Hikmeti, İsa ile havarileri arasında geçen bir diyalogdan meydana gelmektedir. Metnin Berlin Kodeksi dışında Kıptî dilinde yazılmış bir başka nüshası ile Nag Hammadi keşiflerinde karşılaşmıştır. Biri Berlin kodeksi biri Nag Hammadi metinleri içinde olan bu iki nüsha dışında metnin bir de kısa bir Yunanca nüshası bulunmaktadır. Yunanca olan metin Oxyrhynchus Papirüsü arasındadır. Bilim adamları arasındaki yaygın bir görüşe göre bu metin, Nag Hammadi'de karşımıza çıkan bir diğer metin olan "Eugnostos Mektubu" ile aynıdır.³² Bu görüşe göre, İsa Mesih'in Hikmeti metninin yazarı, bir mektup olarak yazılan Eugnostos Mektubundaki ifadeleri diyalog haline getirerek yazmıştır. Bazı araştırmacılara göre İsa Mesih'in Hikmeti metni, aslında gnostik özellik taşıyan bir metin olan Eugnostos'un Hristiyan nitelik kazandırılmış bir hâlidir. Bu konu ile ilgili iki farklı görüş ortaya atılmıştır. Krause'a ait olan görüşe göre amaç gnostik olmayan Hristiyanların İsa'nın öğretisinin orijinalde gnostik olduğuna ikna edilmesidir. Perkins'e göre ise, Eugnostos'un Hristiyan unsurlar içeren versiyonunun yazılması gnostik Hristiyanlığa davet amacı taşımaktadır.³³ Günümüzde İsa Mesih'in Hikmeti metni ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında,

³² Metnin, Douglas M. Parrott tarafından yapılmış İngilizce çevirisi ve "İsa Mesih'in Hikmeti" adlı metinle karşılaştırması için bkz. James M. Robinson, *The Nag Hammadi Library* (New York: HarperOne, 1990), 220-243.

³³ Bunun için bkz. Marjanen, 56-57.

araştırmaların genel olarak Eugnostos ile arasındaki bu ilişki bağlamında ele alındığı görölmektedir.³⁴

2.1.3.4. Petrus'un İşleri

Berlin Kodeksi içerisinde bulunan metinlerden sonuncusu Petrus'a dayandırılan Petrus'un İşleri adında bir kitaptır. Bu metnin Yunancadan Latinceye yapılan Actus Vercellenes versiyonu daha yaygın bir şekilde bilinmektedir. Carl Schmidt metin üzerinde çalışmalar yapmış ve Berlin Kodeksi içerisindeki Kıptice metnin, Yunanca bir kopyasından tercüme edilmiş olabileceğini belirtmiştir. Metin Pavlus'un Roma'dan ayrılışı ve İspanya'ya yaptığı yolculuğu ile başlamakta ve büyük oranda Petrus'un Kudüs'te insanları tedavi etmesi ile ilgili anlatımlara yer vermektedir. Metin Petrus'un büyücü Samiri Simon Magus'la arasında geçen çekişmeyi ele almış ve Petrus'un Simon'u mağlup etmesine odaklanmıştır. Metin Petrus'un şehit oluşunun anlatıldığı pasajlarla sona ermektedir. Bu pasajlara göre Petrus ölmeden önce haçın anlamını, gerçekte ne ifade ettiğini anlatan bir konuşma yapmıştır.³⁵

Petrus'un İşleri, tıpkı bugün apokrif olarak bilinen diğer birçok kitap gibi, Eusebius'un heretik kitaplar listesinde karşımıza çıkmaktadır. Kitap bu şekilde heretik bir metin olarak

³⁴ Eugnostos Mektubu'nun Nag Hammadi literatürü içerisindeki 2 numaralı kodekste yer alan "On the Origin of the World" metniyle arasındaki ilişki üzerine yapılmış çalışmalar da bulunmaktadır. (bkz. Louis Painchaud, "The Literary Contacts between the Writing without Title on the Origin of the World (CG II,5 and XIII,2) and Eugnostos the Blessed (CG III,3 and V,1)", *Journal of Biblical Literature* 1/114 (1995), 81-101.)

³⁵ Andrew F. Gregory, Christopher Tucket (ed.), *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha* (Oxford University Press, 2015), 178.

tanımlanmakla birlikte, Brescia (Milan) Piskoposu Philastrius (Filaster) dördüncü yüzyılda bu kitabın Maniheiztler arasında yaygın bir şekilde okunduğunu belirtmiştir.³⁶ Buradan hareketle, bu metnin sapkın ilan edilmesine rağmen bir düre daha belli gruplar tarafından gizli bir şekilde okunmaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

2.1.4. Petrus İncili

Petrus İncili'ne ilk kez Akhmim bölgesinde 1886-1887 yılında yapılan keşifte ulaşılmıştır. İncil, içerisinde Yunanca bir Hanok ve Yunanca Petrus'un Vahyi kitaplarının da olduğu el yazmalarıyla birlikte bulunmuştur. Bulunan İncil metni, kanonik olmayan İnciller arasında ilk keşfedilen İncil olma özelliği taşımaktadır.³⁷ Metnin keşfinden önce de erken dönem yazarlarının yazılarından bir Petrus İncili'nin varlığı bilinmekteydi. Erken dönem yazarları, sadece kanonik sayılmayan kitapları listeleme amacı taşıdığından kitapların içerikleriyle ilgilenmemişler ve dolayısıyla da bu konuda herhangi bir bilgi vermemişlerdir.³⁸ Bu nedenle Akhmim kodeksi içerisindeki bu Petrus İncili'nin Euseibus ve Origen gibi erken dönem yazarlarının bahsettiği İncil olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Akhmim kodeksi içerisindeki bu metinde herhangi bir başlık bulunmaması metnin kime ait olduğu konusunda bazı çıkarımlar yapılmasına sebep olmuştur. Hurtado, metnin Petrus İncili olarak anılmasının, metnin sonunda bulunan "...Fakat ben Simon Peter ve kardeşim Andrew ağlarımızı alıp denize açıldık..." ifadesinden kaynaklandığını aktarmaktadır.³⁹

³⁶ Bunun için bkz. J. K. Elliott (ed.), *The Apocryphal New Testament: A Collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation* (Oxford: Oxford University Press, 1993), 390.

³⁷ Ekrem Sarıkçoğlu, *Diğer İnciller: Apokrif İnciller* (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016), 140; *New Testament Apocrypha*, 1/220.

³⁸ *New Testament Apocrypha*, 1/217.

³⁹ *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 156.

Eusebius “Ecclesiastical History” adlı kitabında Petrus’a ait iki mektup, bir işler kitabı, bir vahiy kitabı ve bir İncilden söz etmektedir ve mektup dışındakilerin hiçbir Kilise tarafından kabul edilmediğini de eklemektedir. Euseibus, Antakya patriği Serapion’un bu İncili okuma fırsatı bulduğunu ve İsa’nın öğretileriyle ters düşen yanlarının olmadığı kanaatine vardığını belirtmektedir. Bunun yanında Euseibus, Serapion’un Doketikler tarafından benimsenmiş bir İncil olan Petrus İncili’nin Rhossos bölgesinde (günümüzde Hatay’ın bir ilçesi olan Arsuz) okunmasına izin verdiğinden söz etmektedir. Buradan hareketle, bu İncilin ikinci yüzyılda belli topluluklar tarafından bilindiğini ve hatta okunduğunu söylemek mümkün görünmektedir.⁴⁰

Petrus İncil’i, Pilatus’un İsa’nın ölümünden sorumlu olmadığını sembolize eden elini yıkama olayıyla⁴¹ başlamakta ve İsa’nın çarmıha gerilişinin ardından göğe yükselişine dair anlatımlarla sona ermektedir.⁴² Metin, İsa’nın ölüme giderken yaşadıklarına ve bu yolda çektiği ıstıraba geniş yer vermektedir. Araştırmacılar metnin geneli itibarıyla Yahudi karşıtı

⁴⁰ *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 172-173; *The Other Gospels: Accounts of Jesus from Outside the New Testament*, çev. Bart D. Ehrman - Zlatko Pleše (New York: Oxford University Press, 2013), 191-192.

⁴¹ El yıkama meselesi, bir konuda masum olduğunu göstermek ve sorumluluğu üzerinden atmak anlamı taşıyan bir Yahudi geleneğidir. Burada yer alan anlatıma göre, Pilatus halk önünde ellerini yıkamış, fakat Yahudiler aynı şeyi yapmamışlardır. Hem kanonik hem de apokrif metinlerde karşımıza çıkan bu olayda İsa’nın Pilatus önünde yargılanması olayında Pilatus’un ellerini, İsa’nın yargılanışını izlemek için toplanan kalabalık karşısında yıkaması anlatılmaktadır. Pilatus ellerini yıkayarak, İsa’nın öldürülmesine razı olmadığını öldürülmesi kararının kendisine ait olmadığını ve dolayısıyla onun ölümünden de sorumlu olmayacağını anlatmıştır (bkz. Helen K. Bond, *Pontius Pilate in History and Interpretation* (Cambridge University Press, 2004), 134; Giorgio Agamben, *Pilate and Jesus*, ed. Werner Hamacher, çev. Adam Kotsko (Stanford, California: Stanford University Press, 2015), 4.)

⁴² Wilhelm Schneemelcher (ed.), *New Testament Apocrypha*, 1/223-226; Sarıkcıoğlu, *Diğer İnciller: Apokrif İnciller*, 140.

bir anlatım tarzına sahip olduğunu söylemektedirler. Onlar buna, metnin girişinde yer alan, Yahudilerin ellerini yıkamaları hadisesinin ve dolayısıyla İsa'nın ölümünden tamamen Yahudilerin sorumlu tutulmasının aktarıldığı anlatımları örnek olarak vermektedirler.⁴³

Petrus İncili'nde, İsa'nın ölümü konusunda kanonik İncillerin anlattığından farklı bir İsa tasviri ile karşılaşmaktadır. Metinde, İsa'nın haçta acı çekmediği vurgulanmaktadır. Buna göre, İsa'nın haçta halinden memnun bir tavır sergilediği anlatılmaktadır. Bu durum, Hristiyanlığın en önemli sayılabilecek meselelerinden biri olan İsa'nın çarmıhta acı çekmesi anlayışının, kanonik olmayan bazı İncil yazarları tarafından benimsenmediğini, hatta Petrus İncili'nde görüldüğü üzere bazen tam tersi bir yaklaşımın da sergilendiğini göstermektedir.⁴⁴

2.1.5. Petrus'un Vahyi

Akhmim bölgesinde keşfedilen metinlerden bir diğeri Petrus'un Vahyi'dir. Metnin orijinali Yunanca yazılmıştır. Metnin 1910 yılında keşfedilen daha uzun Etiyopyaca bir nüshası da mevcuttur. Hristiyan geleneği içerisinde en geniş cennet ve cehennem anlatımlarının bulunduğu metin olma özelliğini taşımaktadır.⁴⁵ Metin, ikinci yüzyıla dayanmaktadır. Kaynaklar bu metnin üçüncü yüzyıl başında Kartaca'da öldürülen Perpetua⁴⁶

⁴³ *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 172.

⁴⁴ C. H. Turner, "The Gospel of Peter", *The Journal of Theological Studies* 14/54 (1913), 161-163; P. M. Head, "On the Christology of the Gospel of Peter", *Vigiliae Christianae* 46/3 (1992), 212.

⁴⁵ *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 226.

⁴⁶ Perpetua, Roma imparatoru Septimius Severus'un fermanı üzerine arenada öldürülen beş Hristiyan'dan biridir. Perpetua, tutuklanışını ve ardından yaşananları kaydettiği *The Passion of Saints Perpetua and Felicity*'i yazmıştır. Eserde kendisiyle birlikte tutuklanan arkadaşı Felicity'den de bahsetmektedir. Ölümünden sonra Perpetua'nın eserini çok uzun bir süre Kartaca'da bulunan kiliselerde onu anlamak için yapılan merasimlerde okunmuştur. bkz. <https://www.britannica.com/biography/Perpetua-Christian-martyr> (10.04.2021)

tarafından bilindiğini göstermektedir.⁴⁷ Öte yandan Eusebius'un aktardığına göre dördüncü yüzyılda bu metnin kanon içerisinde olması gerektiğine inanan gruplar bulunmaktaydı. Bauckham gibi bazı yazarlar da bu görüşü desteklemektedirler.⁴⁸ Bu görüşe göre, Petrus'un Vahyi de tıpkı Petrus'un İncili gibi hem kendi döneminde hem de ilerleyen dönemlerde belli topluluklar tarafından uzun bir süre okunmaya devam etmiştir.

Petrus'un Vahyi metni İsa'nın öğrencileriyle birlikte Zeytindağı'nda yaptıkları soru cevap şeklindeki konuşmayla başlamaktadır. Öğrencileri İsa'ya onun tekrar gelişini nasıl anlayacaklarını sormakta ve İsa da onlara Matta İncili'ndeki anlatıma benzer şekilde cevap vermektedir. Baucham'a göre, bu metin, aynı olayın Matta İncili'nde karşılaştığımız anlatımındaki dünyanın sonuna dair ifade boşluklarını tamamlama amacı taşımaktadır. Bu bağlamda İsa sahte bir mesihin ortaya çıkacağını, kendisinin daha sonra yargılayıcı olarak geleceğini haber vermektedir.⁴⁹

2.2. Nag Hammadi Literatürü

Nag Hammadi Literatürü, ismini keşiflerin gerçekleştirildiği bölgeden almıştır. Nag Hammadi, yukarı Mısır'da bulunan ve Nil Nehri kıyısına yakın bir bölgenin adıdır. Bölge, ilk yüzyıllarda manastırların yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir yer olarak bilinmektedir. Günümüzde ise Nag Hammadi ismi yirminci yüzyılda gerçekleştirilen keşifle birlikte daha çok anılmaya ve bölge daha çok tanınmaya başlanmıştır. Keşif ilerleyen yıllarda dinler tarihi

⁴⁷ J. Rendel Harris, *A Popular Account of the Newly Recovered Gospel of Peter* (Hodder and Stoughton, 1893), 20.

⁴⁸ *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 131.

⁴⁹ Bkz. *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*, 130.

araştırmaları açısından, özellikle erken dönem Hristiyanlık, Yahudilik ve Gnostisizm bağlamında çok büyük bir öneme sahip olmuştur.

1945 yılında, Mısır’da Nag Hammadi’ye yakın bir yerde yaşayan iki ifti kardeş “sabakh” olarak bilinen bir çeşit doğal gübre için Tarif Dağı’nın eteğinde (Jabal al-Tarif) kazılar yaparken yaklaşık olarak bir metre ykseklisinde büyük bir küp bulmuşlardır.⁵⁰ Küpü bulan iki kardeşten biri olan Muhammed Ali’nin olaydan yaklaşık otuz yıl sonra aktardığı anlatıma göre Muhammed Ali ve kardeşi önce küpün içinde bir cinin yaşıyor olabileceğini düşünmüş ve iini açmaktan çekinmişlerdir. Ancak Muhammed Ali’nin aklına küpün içinde altın da olabileceği ihtimali gelince küpü kırmaya karar vermişler ve küpü kırdıklarında içinde deriye sarılı bir şekilde saklanmış kitaplarla karşılaşmışlardır. Muhammed Ali kitapları evine götürmüştür. Muhammed Ali’nin annesi kitapların bir kısmını ateş yakmak için kullanmıştır. Böylece kitapların önemli bir kısmı orada yok olmuştur.⁵¹

⁵⁰ Metinlerin keşfine dair anlatılan bu olay farklı kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Bizim yukarıda değindiğimiz anlatım, olayın yaygın olarak bilinen şeklidir. Ancak bunun yanında bazı araştırmacılar Muhammed Ali’nin farklı zamanlarda olayı farklı şekillerde anlattığına değinmektedir. Bu araştırmacılar, metinlerin bulunma hikyesindeki bazı çelişkilerden yola çıkararak, Muhammed Ali’nin metinlerle “sabakh” (doğal gübre) ararken tesadüfen karşılaşması hikyesinin doğru olmayabileceği ihtimali üzerinde durmaktadırlar. Lewis ve Blount’a göre, Muhammed Ali’nin o bölgede sabakh için kazı yapıyor olması bölgenin toprak yapısı göz önünde bulundurulduğunda mümkün görünmemektedir. Buradan yola çıkararak onlar, Muhammed Ali’nin orada olmasının sebebinin mezar hırsızlığı olabileceğini söylemişlerdir. (Daha fazla bilgi için bkz. Nicola Denzey Lewis-Justine Ariel Blount, “Rethinking the Origins of the Nag Hammadi Codices”, *Journal of Biblical Literature* 133/2 (2014), 402-403.)

⁵¹ Metinlerin keşfine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Maksude Kurt Fidan, “Gnostik Metinlerde Dişil İmgeler: Nag hammadi Literatürü rneği” (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020), 25-30.

Muhammed Ali birkaç hafta sonra bir cinayet işlemiş ve yakalanmaktan korktuğu için evdeki kitapları bir din adamına vermiştir. Bir süre sonra bir öğretmen kitaplardan birini din adamında görmüş ve kitapların değerli olabileceği düşünerek, incelenmeleri için kitapların bir kısmının Kahire'ye gönderilmesini sağlamış ve böylece bir kısmı Kahire'de bulunan Kıpti müzesine ulaşmıştır. Metinlerin diğer önemli bir kısmı ise metinleri bulanların özenli davranmamaları sonucunda daha ilk zamanlarda yok olmuş veya bunların bir kısmı muhtelemen kaçak yollarla Mısır dışına çıkarılmıştır. Tüm bunlara rağmen, metinlerin bulunmasına yönelik çalışmalar başlatılmış ve Kahire Kıpti Müzesi çeşitli yerlerde bulunan metinlerden ulaşabildiklerini bir araya getirmeyi başarmıştır.⁵²

Önemli bir dinler tarihçisi olan Gilles Quispel metinlerden haberdar olduğunda hızlı bir şekilde ulaşabildiği metinlerin bir kısmı üzerinde ilk çalışmalarına başlamıştır. Yapılan ilk çalışmalardan sonra metinler üzerinde daha fazla araştırmacı tarafından incelemeler gerçekleştirilmiştir. Bu incelemeler sonucunda metinlerden birinin başlangıcının, 1890'lı yıllarda keşfedilen bir Yunanca Tomas İncili'ne ait olduğu tespit edilmiştir. Bu metinlerin bir kısmı Thomas İncili gibi daha önceki dönemlerde bulunan bazı metinler olmakla birlikte elde edilen metinlerin büyük bir kısmı ilk defa keşfedilen eserlerden oluşmaktadır. Bu metinler, Hristiyanlığın bugün yaygın şekilde bilinen ve Hristiyanlarca kabul edilen en temel inanç konularında farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Meryem'in İsa'yı doğurması sırasında yaşananlar, İsa'nın çocukluğuna dair hikayeler, İsa'nın havarilerini seçmesi, açık tebliğine başlaması, tutuklanması ve ardından yaşananlar ile ölümünden sonra dirilerek havarileriyle bir araya gelmesi ve ardından tekrar göğe yükselişi bu konulardan bazılarıdır. Çalışmamızın

⁵² Gündüz, 93-94.

ilerleyen bölümlerinde bu konulara ve Nag Hammadi metinlerinde ele alınmış şekillerine daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

İkinci yüzyılda yaşamış İrenaueus gibi isimlerin Nag Hammadi Literatürü içerisindeki birçok metne ismen atıfta bulunmalarından yola çıkılarak, bu yazıların orijinal metinlerinin en geç 120-150 yıllarına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir. Apokrif metinler üzerinde ilk ve en önemli çalışmaları yapan Harvard Üniversitesinden Profesör Helmut Koester, özellikle Tomas İncili'nin bugün bilinen dört İncilden de daha eski pasajları ve İsa'nın sözlerine dair daha eski aktarımları içerebileceğini belirtmektedir.⁵³

Nag Hammadi Literatürü'nün elimizde bulunan 13 cildi papirüs üzerine kaydedilmiştir. Yazarları ve içerikleri birbirinden farklı olan bu metinlerde sayfa numaralarının belirtilmediği görülmektedir. Üstelik kodeksin son iki cildinden birinde bazı sayfaların kaybolduğu bilinmekte; diğer cildinin ise birkaç sayfadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Literatürdeki bu 13 ayrı cilt toplamda 52 ayrı kitap içermektedir. Bu kitapların bazıları birbirinin çoğaltılmış nüshaları durumundadır.

Nag Hammadi kodeksleri içerisinde İnciller, mektuplar ve vahiy kitapları gibi farklı türde nüshalar mevcuttur. Bu farklı türdeki nüshalar farklı ciltlerde bir arada bulunmaktadır. Çoğunlukla belli bir havariye dayandırılan metinlerin en meşhurları şüphesiz İncil olarak anılan yazılardır. Apokrif İncillerden benzer konuları veya özellikleri içerenler genellikle aynı grupta incelenmektedir. Bu bağlamda, temelde üç grup apokrif İncille karşılaşılmaktadır. İlk grupta Yakub İncili, İbrani Tomas İncili ve Geç Devir Çocukluk İncilleri olarak adlandırılan Çocukluk İncilleri; ikinci grupta Tomas İncili, Petrus İncili ve

⁵³ Robinson, 3.

Filip İncili'nden oluşan Koptik İnciller ve üçüncü grupta Nasaralılar İncili, Ebionitler İncili, İbraniler İncili ve Yahuda İncili'ni içeren Yahudi-Hristiyan İncilleri yer almaktadır. Bu İncillerin yanında Yahuda İncili, Nikodemus İncili, Gerçeklik İncili ve Bartalomeus İncili gibi başka İnciller de mevcuttur. Literatür içerisinde, Nag Hammadi'de keşfedilen apokrif İncillerin yanında, önceki keşiflerde ulaşılan metinlerin de aralarında olduğu ve Pavlus, havari Tomas, Andreas, Yakub ve Petrus gibi isimlere nispet edilen İşler (Acts) ve Vahiy türünde metinler de bulunmaktadır.

Literatür içerisinde ilk yayınlanan metin 1956 yılında Gerçeklik İncili olmuştur. İki yıl sonra J. Leipoldt ve H. M. Schenke metnin Almancaya çevirisini yapmışlardır. Literatür büyük oranda ilk önce Almanca ve Fransızca dillerine çevrilmiştir. 1959 yılına gelindiğinde ise Tomas İncili'nin İngilizce çevirisi yayımlanmıştır. 1977'de James M. Robinson'un oluşturduğu bilim adamlarından ve çevirmenlerden oluşan grup tarafından diğer bütün metinlerin çevirisi tamamlanmıştır. Daha sonra bütün metinlerin içinde olduğu on ciltlik eser yayımlanmıştır.⁵⁴

Nag Hammadi metinleri üzerinde yapılan çalışmalarda metinlerin erken dönemde neden apokrif sayılmış olabilecekleri konusunda çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda içerdikleri konular göz önünde bulundurularak erken dönemde bu metinler hakkındaki söylemler incelenmiştir. Yeni Ahit'i oluşturan kutsal metinlerin listesi İskenderiye piskoposu Athanasius'un yazdığı bir metinde bugünkü haliyle sıralanmaya

⁵⁴ Edwin M. Yamauchi, "The Nag Hammadi Library", *The Journal of Library History* (1974-1987) 22/4 (1987), 427; Elaine H. Pagels vd., *The Nag Hammadi Scriptures: The Revised and Updated Translation of Sacred Gnostic Texts Complete in One Volume*, ed. Marvin W. Meyer (New York, NY: HarperOne, 2009), 11.

kadar nihai halini almamıştır. Bu durumda listeye girmeyen metinlerin de ancak o dönemden itibaren apokrif olarak telakki edildiğini ve yasaklandığını söylemek mümkün gözükmemektedir.⁵⁵

Araştırmalar, kanonik sayılmayan metinlere yönelik yasaklamayla birlikte, kanon dışındaki bazı dini metinlerin karşıtları tarafından yok edildiklerini; bazı metinlerin ise onları okuyanlar tarafından gömülerek saklandıklarını ve bu yolla muhafaza edildiklerini göstermektedir. Bu dini metinler genel kabul görmedikleri için bir zamanlar sahip oldukları değer ve önemi yitirmeye başlamış ve dolayısıyla artık açık bir şekilde okunamamışlardır. Muhafaza edilebilen metinlerden bazıları, Nag Hammadi bölgesinde gerçekleştirilen keşiflerle tekrar gün yüzüne çıkmıştır.

Keşiflerinden sonra Nag Hammadi metinleri üzerinde detaylı çalışmalar yapılmıştır. İçerik olarak incelenmeleri, metinlerin gnostik Hristiyanlık ile sık sık ilişkilendirilmelerine neden olmuştur. Buna göre araştırmacılar, metinlerde karşılaşılan Hristiyanlık ve kurtuluş inancının, İsa'nın tebliğ ettiğine inanılan gizli öğretilerine dayandırılmasını, Gnostik yaklaşıma dair en büyük delil olarak kabul etmişlerdir. Bu sebeple Hristiyanlarca heretik kabul edilen bu akım ile ilişkilendirilmeleri metinlerin de genel anlamda heretik sayılmaları fikrini doğurmuştur. Dolayısıyla Hristiyanlar arasındaki yaygın inanışa göre, gnostik karakterli olduğu düşünülen bu metinler tıpkı ilk yüzyıllarda kilise babalarının iddia ettikleri gibi sahil olmayan metinlerdir ve gerçek Hristiyanlık ile ilgili hiçbir şey söylememektedirler.

Nag Hammadi'de keşfedilen Yeni Ahit'in apokrif metinleri incelendiğinde metinlerde birbirinden farklı İsa ve Hristiyanlık yaklaşımlarına rastlanmaktadır. Bu durum

⁵⁵ *Jewish and Christian Scriptures*, 9.

erken dönemde İsa'nın doğumu, erken çocukluğu ve gençliği ve tebliği gibi konularda bilinen tek bir anlatımın mevcut olmadığına işaret etmektedir. Bu bağlamda apokrif metinler, erken dönem Hristiyan cemaatlerinin İsa'ya dair farklı inançları hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Apokrif metinler, İsa'nın soyuna, hayatına ve öğretisine dair verilen bilgiler ilk dönem Hristiyan cemaatleri arasındaki farklı inanç yaklaşımlarını da yansıtma açısından büyük bir önem taşımaktadırlar. Bu yaklaşımları burada ele almak, bizlere erken dönemde Kilise tarafından sapkın sayılan Hristiyan cemaatlerin görüşlerinin, İsa ile ilgili bugün genel kabul gören görüşten ne derece farklı olduğunu anlayabilme açısından da faydalı olacaktır. Bu bağlamda, çalışmamızın ilk bölümünde İsa'nın Yeni Ahit apokrif kaynaklarda kaydedilen soy bilgisine ve erken yıllarına, sonraki bölümünde ise onun tebliği ve tebliğ sonrası hayatına metinler ışığında değinilecektir.

1. BÖLÜM: APOKRİF METİNLERDE İSA'NIN SOYU, DOĞUMU VE TEBLİĞ ÖNCESİ HAYATI

İsa, insanlık tarihi boyunca hakkında en çok yazılan kişilerden biridir. Onunla ilgili çalışmaların bir kısmı onun tarihi bir kişilik olarak var oluşunu ele almaktayken çalışmaların bir kısmı ise dini bir kişi olarak hayatına, yaşadıklarına ve yaptıklarına odaklanmakta ve meseleleri onun öğretileri bağlamında ele almaktadır. Günümüzde, tarihi bir kişilik olarak İsa'nın hayatına doğumundan başlayarak ölümüne kadar kronolojik bir şekilde yer veren ve herkesçe kabul edilen bir biyografik anlatımın olduğu herhangi bir kaynağa rastlanmamaktadır. Mevcut dini anlatımlar ise İsa'ya yönelik yaklaşımları açısından dinlere ve hatta mezheplere göre çeşitlilik göstermekte ve birbirlerine kıyasla eksik bölümler içermektedir. Bu boşlukların önemli bir kısmı kanonik olmayan apokrif metinlerden doldurulmakta ve bu metinlerde İsa'nın soyu, ailesi, doğumu gibi hususlarda kanonik İncillere kıyasla bir hayli bilgi bulunmaktadır.

A. Soyu ve Annesi Meryem'in Hayatı

İsa'nın soyu bağlamında, apokrif kabul edilen metinlerde bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler İsa'nın annesi ve onun ebeveynleri hakkında geleneğe kıyasla daha detaylı bilgilere ulaşmamız açısından önem taşımaktadır. Onun ailesi ile ilgili anlatımların yer aldığı apokrif pasajlarda özellikle ebeveynleri ve onların ailelerinden bahsedilmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, ilk olarak İsa'nın apokrif metinlere göre ebeveynlerinin ve kardeşlerinin kimler olduğuna değineceğiz. Ardından annesi Meryem'in apokrif metinlerde ayrı bir önem atfedilen yaşantısını ele alacağız.

1. Soyu

Apokrif metinlerde İsa'nın soyuna dair yer alan bilgiler incelendiğinde, Meryem'in ebeveynleri ile ilgili Hristiyan geleneğinde mevcut olandan daha fazla bilgiye rastlanmaktadır. Yeni Ahit metinlerinde İsa'nın annesi Meryem ile ilgili anlatımlara yer verilirken, Meryem'in annesi Hanna ve babası Yoahim hakkındaki anlatımlarla ise yalnızca Yeni Ahit'in apokrif metinlerinde karşılaşılabilir. Araştırmacılar tarafından genellikle ikinci yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Yakub İncili'nin (Protevangelium of James veya Infancy Gospel of James), Meryem'in ailesinden bahseden en erken apokrif metin olduğu düşünülmektedir.⁵⁶ Yakub İncili'nin yanında, Apokrif Matta İncili (Gospel of Pseudo-Matthew)⁵⁷ de Meryem'in anne ve babası ile ilgili bilgilere en fazla yer veren apokrif bir metindir. Bu metne göre, İsa'nın annesi Meryem, Celile bölgesinin Nasıra kasabasından İmran ailesinden Yoahim ve Hanna'nın (Anna) çocuklarıdır. İkisi de Yahuda kabilesine mensuptur.

Apokrif Matta İncili'nde Yoahim'in, Meryem'in annesi Hanna ile evlenmesi anlatılmaktadır. Buna göre, Yoahim çok cömert oluşundan dolayı Tanrı tarafından eşi benzeri olmayan bir mal ile ödüllendirilmiş ve yirmi yaşındayken kendi kabilesinden olan Achar'ın kızı Hanna ile evlenmiştir. Yirmi yıl boyunca hiç çocukları olmamış, Yoahim ve Hanna'nın Tanrı'ya duaları sonucunda kızları Meryem dünyaya gelmiştir.⁵⁸

⁵⁶<https://d.lib.rochester.edu/teams/text/reames-middle-english-legends-of-women-saints-legends-of-st-anne-mother-of-the-virgin-mary-introduction> (20.05.2021)

⁵⁷Bu apokrif metin, bazı İngilizce kaynaklarda *Meryem'in Doğumu ve Kurtarıcının Çocukluğu Hikayesi* (*The History of the Birth of Mary and the Infancy of Savior*) ismiyle de anılmaktadır.

⁵⁸ Apokrif Matta İncili, 1-2.

Hanna ve Yoahim'in Mabede adadıkları kızları Meryem, evlenecek yaşa geldiğinde, himayesinde kalması için yapılan bir kura sonucunda seçilen Yusuf ile nişanlandırılmıştır. İsa'nın annesi Meryem'in himayesinde olduğu nişanlısı Yusuf da kendisi gibi Davud soyundandır. Bu nedenle, apokrif metinlerde İsa ve ailesi için sık sık Davud soyundan, Davud hanesinden, Davud'un evi gibi ifadeler kullanılmaktadır.⁵⁹ "Marangoz Yusuf'un Hayatı" adlı apokrif metinde, özellikle Yusuf için "Davud oğlu" ifadesi kullanılmaktadır. Buna ek olarak, Yusuf ve Meryem'in soyları ile ilgili anlatımlara yer veren diğer bir apokrif İncil olan Oniki Havari İncili'nde "Ve Yusuf, Yakub ve Elişeba'nın oğlu ve Meryem de (Yoahim denen) Eli'nin ve Davud ve Beytşeba soyundan Anna'nın kızı idi ve onlar Yuda ve Şela'dan, Yakub ve Lea'dan, İshak ve Rebeka'dan, İbrahim ve Sara'dan, Şit ve Maat'dan ve Tanrı'nın çocukları Âdem ve Havva'dan idiler." denilmektedir.⁶⁰

Apokrif metinlerde Yusuf'un Meryem'i himayesine aldığı zaman, başka hanım veya hanımlardan oğullarının bulunduğu zikredilmekte,⁶¹ Apokrif Matta İncili'nde ise, Yusuf'un oğullarının isimleri Yakub, Yusuf, Yahuda ve Simeon olarak geçmektedir.⁶² Metinde Yusuf'un iki kızı olduğundan da söz edilmektedir.⁶³ İsa'nın ismi geçen kardeşlerinin kim oldukları hakkında apokrif metinlerde yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. Yalnızca Yakub İncili'nin yazarı olarak da bilinen Yakub'tan, İsa'nın kardeşlerinden biri olarak bahsedildiği

⁵⁹ On İki Havari İncili, 3,4.

⁶⁰ Oniki Havari İncili, 8:9.

⁶¹ Yakub İncili, 9.

⁶² Yusuf'un oğullarının isimleri kanonik Markos İncilinde de geçmektedir (bkz. Markos, 6:3).

⁶³ Apokrif Matta İncili, 42.

pasajlar mevcuttur.⁶⁴ Apokrif İncillerde adından sıkça söz edilen bir diğerk kişi olan Yahya'nın ise, İsa'nın kendisinden yaklaşık altı ay büyük kuzeni olduğu düşünölmektedir.⁶⁵

2. Meryem

Apokrif metinlerde, Meryem'in kanonik İncillerde yer almayan hayatı ile ilgili önemli bilgilere ulaşılabilir. Metinlerde, Meryem'in soyu, doğumu, Mabede adanması, Yusuf'un himayesine girmesi ve sonrasında da İsa'ya hamile kalması, ardından İsa'yı doğurması sırasında ve sonrasında yaşanan meselelere dair anlatımlara yer verilmektedir. Bu başlık altında, Meryem ile ilgili apokrif metinlerde yer alan anlatımları, başta Yakub İncili olmak üzere Apokrif Matta İncili ve Meryem'in Doğumu İncili'nden (The Gospel of the Birth of Mary) pasajlara başvurarak aktaracağız.

2.1. Doğumu ve Mabede Adanması

Apokrif metinlerde Meryem'in doğumu hakkındaki anlatımlar ebeveynlerinin çocuk sahibi olmak istemeleri meselesiyle başlamaktadır. Nag Hammadi metinleri arasında bulunan Yakub İncili'nde bu hadiseye genişçe yer verilmiştir. Yakub İncili'ne göre, Meryem'in annesi Hanna ve babası Yoahim, ilerleyen yaşlarına rağmen çocuk sahibi olamamışlardır. Yoahim, çocuk sahibi olmamanın yanında İsrail'de soyu devam etmeyen tek kişi kendisi olması sebebiyle de büyük üzüntü duymuştur. Yoahim, bir gün kendisine bir evlât vermesi için Tanrı'ya yakarmak amacıyla evinden ayrılarak dua etmeye karar vermiştir. Yoahim'in

⁶⁴ Apokrif metinlerde İsa'nın Yakub'a "kardeşim" diyerek hitap ettiği anlatımlar bulunmaktadır. Fakat bu anlatımlarda kastedilenin nasıl bir kardeşlik olduğu tartışmalıdır. (Detaylı bilgi için bkz. Sarıkçıoğlu, *Diğerk İnciller: Apokrif İnciller*, 96-97; John Painter - John Painter Adam, *Just James: The Brother of Jesus in History and Tradition* (Univ of South Carolina Press, 2004), 159-187,198-200.) Ayrıca bkz. İbraniler İncili, 7; İbrani Tomas İncili, 16:1; Yakub'un İlk Vahyi (The First Apocalypse of James).

⁶⁵ Yahuda İncil, 2:6.

bir çocuk doğuramadığı için kendini suçlu hisseden karısı Hanna da bir gün dışarıda bir ağacın altında otururken etrafında yuva yapmış canlıları görmüş ve Tanrı'nın bütün canlıları anne olmakla şereflendirdiğini fakat kendisinin onlar gibi olmadığını büyük bir acı içerisinde hatırlayarak ağlamaya başlamıştır.⁶⁶

Yoahim ve karısı Hanna'nın bu hüznü ve yakarışları üzerine Tanrı onlara acıyarak dualarını kabul etmiş ve ayrı yerlerde yalvarmakta olan Yoahim ile karısına dualarının kabul edildiği müjdesini iletmiştir. Hanna bunu öğrendiğinde sevincinden ne yapacağını bilemez bir hale gelmiş ve doğacak olan çocuk kız da olsa erkek de olsa onu Rabb'in evine hizmet için vereceğini vaat etmiştir.⁶⁷ Maddi durumu oldukça iyi olan Yoahim ise bu müjdeyi aldığı anda Tanrı için on kuzu, rahiplere on iki dana ve halka dağıtılmak üzere de yüz teke kurban edeceğini söylemiş ve söylediği gibi de yapmıştır. Hanna ve Yoahim çocuk sahibi olabileceklerinin haberini aldıktan sonra büyük bir sevinçle evlerine dönmüştür. Yoahim sonraki gün adağını Mabede bırakmaya gitmiştir. Aylar sonra doğum zamanı gelmiş ve bir kızları doğunca adını Meryem koymuşlardır.⁶⁸

Yakub İncili'nde Hanna bir kızını doğum gerçekleştirdikten sonra ebeden öğrenmiştir.⁶⁹ Aynı olayın anlatıldığı bir başka metin olan Meryem'in Doğumu İncili'nde ise Hanna daha Meryem'e hamile kalmadan önce melek aracılığıyla Yoahim'e bir kızının olacağı, adını Meryem koyacakları ve sonrasında onu Mabede adayacakları haberi

⁶⁶ Yakub İncili, 1-3.

⁶⁷ Bu mesele Kur'an'ın Âl-i İmrân Suresinin 35. ayetinde de yer almaktadır. Ayette Hanna'nın doğacak çocuğunu mutlak bir şekilde Allah'a adayacağı konusunda verdiği söz anlatılmaktadır.

⁶⁸ Joseph B. Lumpkin, *The Encyclopedia of Lost and Rejected Scriptures: The Pseudepigrapha and Apocrypha* (Fifth Estate, 2010), 512-513.; Sarıkcıoğlu, *Diğer İnciller: Apokrif İnciller*, 101.

⁶⁹ Yakub İncili, 5:2.

verilmiştir. Buradaki anlatıma göre Yoahim'e gönderilen melek onu, ümitsizliğe düşmemesi için kendisinden önce atalarının, aynı konuda yaşadıklarından örnekler vererek onu teselli etmiştir. Bu çerçevede ona seksenli yaşlarında İshak'ı doğuran Sara'yı, uzun yıllar sonra Yusuf'u doğuran Rahel'i, Şimşon ve Samuel'in annelerini örnek vermiştir. Böylece, onların dualarını cevapsız bırakmayan Tanrı'nın onun da dualarını kabul ettiğini müjdelemiştir.⁷⁰

Yoahim ve Hanna, Meryem doğduğunda onu dünyevi ve kötü olan her şeyden korumak için büyük bir özen göstermişlerdir. Bu durum, Meryem'in Doğumu İncili'nde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Buna göre, henüz Meryem doğmadan Yoahim'e müjdeyi vermek için gelen melek, o doğduktan sonra onun temiz olmayan hiçbir şeyi yememesi, içmemesi; iftiraya uğramamak için tapınak dışından kimseyle konuşmaması, erkeklerden sakınması ile ilgili bilgiler vermiştir. Meryem'in Doğumu İncili'nin ikinci ve üçüncü bölümünde yazılı olan bu anlatımlara göre, henüz Meryem doğmadan onun ileride bir erkek doğuracağı ve adının da İsa olacağı babası Yoahim ve annesi Hanna'ya bildirilmiştir.⁷¹ Meryem bir yaşına geldiğinde anne ve babası rahip ve hukuk bilginleri gibi önemli insanlar başta olmak üzere pek çok kişinin katıldığı bir ziyafet vermiş, davetliler ziyafet sonuna kadar hep birlikte Meryem'i Hanna ve Yoahim'e veren Tanrı'ya dua etmiş ve ziyafet bitiminde de hep birlikte ibadet etmişlerdir.⁷²

Yakub İncili'nin altı ve yedinci bablarına göre, Meryem ilk adımlarını atmaya başladığında annesi Hanna, ona temiz olmayan bir şeylerin değebileceği endişesiyle odasını,

⁷⁰ Jesus Christ - Apostles, *The Apocryphal Books of the New Testament, Illustrated*. (David McKay, 1901), 18-19.

⁷¹ <http://www.orthodox.cn/patristics/apostolicfathers/mary.htm> (02.06.2021)

⁷² Yahuda İncili, 6-7.

Meryem'in her zaman yüksekte durabileceği kutsal bir sığınağa çevirmiştir. Meryem iki yaşına geldiğinde Hanna ve Yoahim Tanrı'ya verdikleri sözü hatırlayıp bunu ne zaman gerçekleştireceklerine dair görüş alışverişinde bulunmuştur. Hanna'nın isteği üzerine Meryem'in üç yaşına gelmesini beklemek konusunda anlaşmışlardır.⁷³ Meryem, üç yaşına geldiğinde anne ve babası tarafından tapınağa götürülmüştür. Başkohen, Meryem'i tapınakta karşılamış ve onu öperek, Tanrı'nın onu gelmiş geçmiş bütün insanlar arasında değerli kıldığını söylemiştir. Meryem halinden çok memnun bir şekilde mihrapta (sunakta) oynamaya başlamış ve bunun üzerine anne ve babası onu Başkohen Zekeriya'ya emanet ederek tapınaktan ayrılmışlardır.⁷⁴

Yakub İncili'yle buraya kadar neredeyse paralel bir şekilde devam eden Apokrif Matta İncili'nin altıncı bölümüne gelindiğinde Meryem'in üç yaşından on dört yaşına kadar olan hayatı ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Buna göre, Meryem yaşlılarına göre çok olgun davranışlar sergilemektedir. O kimseye öfkelenmemekte, kötü sözler kullanmamakta ve bu davranışlarıyla da İsrail halkı tarafından takdir edilmektedir. İncilin bu kısmında Meryem'in dış görünüşünün de fazlasıyla güzel olduğuna değinilmektedir. Onun hem dış görünüş hem de ahlaken güzel oluşunun yanında, İncilde onun ibadetlerinde ne kadar

⁷³ Hock, 5.

⁷⁴ Lumpkin, 513. 21 Kasım'da Katolik ve Ortodoks kiliselerinde gerçekleştirilen Meryem'in Mabede Sunumu (Kutsal Meryem Ana'nın Sunumu) ayini gibi bazı Kilise gelenekleri ve Meryem'in mucizeler göstermesi gibi inanışlar kanon içerisinde yer almamakta, ancak Yakub İncili ve Meryem'in Doğumu İncili gibi bugün kanonik İnciller dışında kalan metinlerde karşımıza çıkmaktadır. (bkz. J. K. Elliott (ed.), *The Apocryphal Jesus: Legends of the Early Church* (OUP Oxford, 2008), 32-33.) Erken dönem kilise resimlerine de yansıyan apokrif geleneğin bir örneği Kapadokya'da bulunan Karanlık Kilise'deki fresklerde görülebilmektedir. <https://biblesearchtoday.com/tag/gospel-of-pseudo-matthew/> (30.11.2020)

istikrarlı olduğuna da önemli bir yer ayrılmaktadır. Buna göre Meryem'in günlük hayatına uyguladığı bir rutini mevcuttu ve bu rutin doğrultusunda sabah gün doğumundan itibaren üç saat süreyle ibadet ile meşgul olup sonraki birkaç saatte yaptığı dokuma işlerine devam ediyor ve bunun ardından da zamanını tekrar ibadetle geçiriyordu. O bu rutin programı dışında insanlarla hemen hiç muhatap olmuyor, kendisiyle muhatap olan insanları da güzel bir hitap ve selamlama ile karşılıyordu. Nitekim İncilde onun, insanları selamlarken “Allah’a hamd olsun.” dediği ve onun bu hitabını insanların beğenip kullandığı ve erkeklerin de birbirlerini bu şekilde selamladıkları belirtilmektedir. Meryem'in sık sık meleklerle konuşması, ona dokunan hastaların şifa bulması gibi özellikleri de vardır.⁷⁵

2.2. Yusuf'un Himayesine Verilmesi

Meryem, apokrif Matta ve Meryem'in Doğumu İncili'ne göre on dört, Yakub İncili'ne göre on iki yaşına geldiğinde kohenler onun artık yetişkin bir kız olduğunu ve evlendirilmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Yakub İncili'ne göre rahipler bu düşüncelerini Başkohen Zekeriya'ya aktarmışlar ve Zekeriya da kohenlerin isteği üzerine Tanrı'nın kendilerine bir yol göstermesi için dua etmiştir. Tanrı, duaları üzerine Zekeriya'ya bir melek göndermiştir. Melek, Zekeriya'ya İsrail'deki bekâr erkeklerin asalarını alarak toplanmalarını ve aralarından kendisine bir mucize verilerek belirlenecek kişiyle Meryem'in evlendirilmesini söylemiştir. Zekeriya kendisine söyleneni yapmış ve elçiler göndererek bekar erkeklerin toplanması kararını Yahudiye çevresinde duyurmuştur.⁷⁶

⁷⁵ “The Gospel of Pseudo-Matthew” <http://gnosis.org/library/psudomat.htm> (08.12.2020).
(Meryem'in

⁷⁶ Yakub İncili, 15:2-3.

Meryem'in bu karara tepkisine Yakup İncili'nde yer verilmezken Meryem'in Doğumu İncili'nde, Meryem'in başrahibin bu kararına karşı çıktığı anlatılmaktadır. Bu anlatıma göre, Meryem Başrahibe bir erkekle hiçbir zaman bir araya gelmemek adına yemin ettiğini ve bunu ömrünün sonuna kadar devam ettirmek istediğini söyleyerek onu zor durumda bırakmıştır.⁷⁷ Bunun üzerine Başkohen, İsrail'den önemli kişilerin bu konuda istişare etmek üzere toplanmasını istemiştir. Yapılan toplantıda bu meselede kendilerine yol göstermesi için Tanrı'ya dua ve ibadet etmişlerdir. Önceki anlatımda değindiğimiz üzere melek açıktan Zekeriya'ya gözükmüşken bu defa cemaat de Meryem ile ilgili bu talebe şahit olmuştur. Buna göre cemaat ibadetteyken bir ses duyulmuştur. Orada bulunan herkesin işitebildiği bu ses Meryem'in biriyle nişanlanması gerektiğini söylemiştir.

Meryem toplantıda yaşanan bu olaydan haberdar edilmiştir. Aldığı bu haber üzerine Meryem Tanrı'ya verdiği sözü tutmak istediğini Başkohen Abiatar'a iletmiştir.⁷⁸ Apokrif Matta İncili'nde başrahibin, Meryem'in bu kararını halka duyurmak üzere İsrail'deki kabileleri huzuruna topladığı anlatılmaktadır. Buna göre, kabileler toplandığında Abiatar, Meryem artık tapınakta duramayacak yaşa gelmesine rağmen evlenmemek konusunda verdiği sözde ısrarcı olduğu için o güne kadar süre gelen geleneğin Meryem'le yeni bir boyuta taşındığını oradakilere bildirmiştir. Müzakerelerden sonra Başkohen, Meryem'in kimseyle evlenmeyeceği kararını kabul etmekle birlikte, yine de tapınağın bir gerekliliği

⁷⁷ Christ - Apostles, *The Apocryphal Books of the New Testament, Illustrated.*, 21.

⁷⁸ Meryem'in hikayesinin yer aldığı apokrif metinlerde, onun artık Mabette duramayacak yaşa geldiğinde evlendirilmesi ile ilgili konuların anlatıldığı pasajlarda ismi geçen başkohen farklı kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakub İncili'nde Meryem'in evlenmemek konusunda aldığı kararı iletmiş başkohen Zekeriya iken, Apokrif Matta İncili'nde ise başkohen olarak Abiatar karşımıza çıkmaktadır.

olarak orada kalmamasını gerektiğini duyurmuştur. Bunun üzerine Meryem'in birine emanet edilmesine karar verilmiştir. Aynı anlatıma göre, Meryem'in kime emanet edileceğine nasıl karar verileceği ise Tanrı tarafından başrahibe önceden bildirilmiştir. Buna göre başkohen, Meryem'in emanet edileceği kişinin belirlenmesi için İsrail'de evliliğe müsait olan erkeklerin ertesi gün asâlarını yanlarına alarak mihrapta toplanmalarını söylemiştir.⁷⁹

Ertesi gün olduğunda İsrail'in evli olmayan erkekleri asalarıyla birlikte söylenen yerde buluşmuşlardır. Başkohen onların asalarını alarak kutsal mekâna bırakmıştır. Sonraki gün olduğunda İsrail'in erkekleri asalarını geri almak üzere rahibin yanına gitmişlerdir. Bunlar gelip de tek tek asasını aldığı anda son olarak sıra Yusuf'a gelmiştir. O sırada ise beklenen işaret görülmüş ve onun asasından bir güvercin çıkarak uçmuştur. Yusuf bunu gördüğünde fazlasıyla tedirgin olmuş ve asayı almak istememiştir. Apokrif Matta İncili'nde Yusuf'un yaşlı bir adam olması sebebiyle başta asasını geri almak istemediği ve bunun üzerine başrahibin ona kızarak asasını almasını emrettiği ifade edilmiştir.⁸⁰ Yusuf, yaşlı olmasının yanında iki oğlu ve hatta Meryem'den büyük torunlarının olmasından ötürü genç bir kızı himayesine almak konusunda duyduğu endişeyi dile getirmiştir.⁸¹ Başkohen Yusuf'un bu konudaki isteksizliği üzerine geçmişte Tanrı'nın emrine isyan eden Abiram ve

⁷⁹ <http://gnosis.org/library/psudomat.htm> (20.06.2021)

⁸⁰ Apokrif Matta İncili, 8:1-4.

⁸¹ Apokrif Matta İncili'nin sekizinci babında yer alan bu bilgiye göre, Yusuf iki oğlu olduğunu, Meryem'in bu oğullarından olan torunlarından da küçük bir yaşta olduğunu ve İsrailoğullarının kendisini ayıplamasından korktuğunu dile getirmiş, ancak yine de Tanrı'dan gelen bir emir olduğu için bu kararı kabul edeceğini söylemiştir.

Korah'ın başına gelenlerden örnekler vererek onu uyarmış ve bunun üzerine Yusuf korkarak Meryem'i himayesine almayı kabul etmiştir.⁸²

Yakub İncili ve Meryem'in Doğumu İncili'nde Yusuf'un Tanrı'dan korkması sebebiyle, aralarında herhangi bir karı koca ilişkisi olmaksızın yalnızca himayesi altına almak üzere Meryem'le nişanlanmayı ve onu evine götürmeyi kabul ettiği anlatılmaktadır. Ancak Meryem ile ilgili anlatımlar için başvurduğumuz bir diğer kaynak olan Apokrif Matta İncili'nde, oğullarından hangisine eş olarak alabileceğine karar vereceği zamana kadar onu himayesine alacağını kabul ettiği belirtilmektedir. Yine bu İncil metnine göre Yusuf Meryem'le birlikte evde kalmaları için Rebecca, Sephora, Sussana, Abigea ve Cael adlı beş bekâr kız daha kendisiyle götürmüştür.⁸³

2.3. İsa ile Müjdelenmesi

Meryem'in başrahibin ısrarı üzerine Yusuf ile nişanlanmasından ve onun himayesinde Mabetten ayrılmasından bir süre sonra, başkohen Mabet için bir örtü/perde yapılmasını istemiş ve bu örtüyü yapmada henüz evlenmemiş genç kızların görevlendirilmesini istemiştir. Başrahibin bu buyruğu doğrultusunda aralarına Meryem'in de olduğu yedi kız Mabede getirilmiştir. Getirilen kızlardan her birine farklı bir kumaş çeşidinin çıktığı bir kura gerçekleştirilmiştir. Bu kurada Meryem'e asaletin ve asillerin rengi olan erguvan rengi kumaş dokuma görevi çıkmış ve o, kumaşı dokumak için eve dönmüştür.⁸⁴

Yakub İncili'ne göre, Meryem bir gün eve su getirmek için kuyuya gitmiştir. Bu sırada nereden geldiğini anlamadığı bir ses duymuş ve o ses ona Rabbinin onu bereketli

⁸² Yakub İncili, 9:1-3; Apokrif Matta İncil, 8:4.

⁸³ Apokrif Matta İncili, 8:5.

⁸⁴ Yakub İncili, 10.

kıldığını söylemiştir. Meryem duydukları karşısında bir hayli endişelenmiş ve çabucak evine dönmüştür. Yine erguvani kumaşı dokumakla meşgul olduğu bir sırada, bu kez daha önce duyduğu sesin sahibi karşısında belirmiştir. Cebrail olduğunu söyleyen bu şahıs ona hamile kalacağını haber vermiştir. Aldığı bu haber, gerçek manada evli olmamak ve karı koca ilişkisi yaşamamak kaydıyla Yusuf'un himayesinde olduğu için Meryem'i fazlasıyla şaşırtmış ve endişelendirmiştir. Ancak Cebrail ona duydukları karşısında endişe etmemesi gerektiğini, Rabbinin onu koruyacağını söylemiştir. Cebrail ona kutsal bir oğlu olacağını, adını İsa koyacağını ve bu oğulun İsrail'i günahlarından arındıracağı söylemiştir.⁸⁵ Meryem'in Cebrail'le yaptığı bu konuşmanın ardından içi rahatlamıştır. Olanları anlatmak ve müjdeyi vermek için akrabası Elizabeth'in yanına gitmiştir.

Yakub İncili'ne göre Meryem on altı yaşındayken hamile kalmıştır. Meryem hamileliği dışarıdan belli olana kadar Elizabeth'in evinde üç ay kalmıştır. Yusuf o sırada evinden uzak bir yerde inşaat işleriyle meşguldür. Yusuf Meryem'in hamileliğinin altıncı ayında eve dönmüş ve Tanrı'nın Mabedinden korumak üzere aldığı kızı hamile gördüğü için büyük bir yıkıma uğramıştır. Metne göre Yusuf, içinde olduğu durumunu Âdem'in ibadet için Havva'yı yalnız bırakıp geri döndüğünde onu yılan tarafından aldatılmış bulması durumuna benzetmiştir. Yusuf Meryem'e böylesine kötü bir şeyi neden yaptığını sormuştur. Meryem hamileliğinin bir erkekten olmadığını, fakat o hâlin ona nereden geldiğini de bilmediğini söylemiştir. Yusuf rüyasında meleği görünceye kadar Meryem'in durumundan büyük endişe duymuş ve ne yapması gerektiğini bilememiştir. Melek rüyasında ona bu

⁸⁵ Hock, 6.

hamilelik ve doğacak çocuk ile ilgili müjdeyi vermiştir. Gördüğü bu rüyadan sonra Yusuf dua etmiş ve Meryem'i himayesinde tutmaya devam etmiştir.⁸⁶

Aynı hikâyenin anlatıldığı bir başka metin olan Apokrif Matta İncili'ne göre, Yusuf'un Meryem ile birlikte eve getirdiği diğer kızlar Yusuf'un Meryem'in durumu karşısında çok üzüldüğünü gördüklerinde, Yusuf'a Meryem'in suçsuzluğuna ve temizliğine şahitlik edebileceklerini söylemişlerdir. Kızlar Yusuf'a o yokken Meryem'in her zaman kendileriyle birlikte ibadetle meşgul olduğunu ve yanlarından ayrılmadığını anlatmışlardır. Ona Cebrail ile olan buluşmasını ve aralarında geçen konuşmadan bahsetmişlerdir. Ancak Yusuf kızların anlattıklarına inanmamış ve Cebrail sandıkları kişinin bir melek olmadığını, Meryem'i kandırmış bir kişi olabileceğini söylemiştir. Dolayısıyla bu anlatıma göre evdeki genç kızların şahitlikleri Yusuf'u ikna etmeye yetmemiştir.⁸⁷

Yusuf, Meryem'in işlediği bu suçu saklamanın mı, yoksa onu açığa çıkarmanın mı daha doğru olacağını düşündüğü bir gece rüyasında bir melek görmüştür. Melek, Yusuf'a Meryem'in hamileliğinin diğer kadınlarınkinden farklı olduğunu ve onun hamileliğinin Kutsal Ruh dolayısıyla gerçekleştiğini bildirmiştir. Ondan doğacak çocuğun, halkını günahlarından kurtaracağını ve onun adını İsa koymasını söylemiştir. Bu hadise üzerine Yusuf artık Meryem'in daha önce anlattıklarına inanmış ve onu himayeye devam etme kararı almıştır.⁸⁸

Meryem'in hamileliği ile ilgili apokrif metin anlatımlarına göre, Meryem'in hamile olduğu günlerde Mabetten Annas adında bir kişi Yusuf'u ziyaret eder. Ona bir süredir

⁸⁶ Yakub İncili, 12-14.

⁸⁷ Apokrif Matta İncili, 10.

⁸⁸ Yakub İncili, 14.

ibadetlere neden gelmediğini sormuş ve o sırada Meryem'i görmüştür. Onun hamile olduğunu anlayınca tapınağa geri dönmüş ve gördüklerini başrahibe anlatmıştır. Başkohen, Meryem'i korumayı başaramadığı ve Meryem'in işlediği günahı sakladığı, kendilerine bildirmedığı için Yusuf'u da Meryem ile mahkeme önüne çıkarmıştır. Mahkemede, Meryem'den verdiği sözü tutamarak, Yusuf'tan da Meryem'in başkasıyla işlediği suçü gizlemeye kalkarak işledikleri günahın nedenini açıklamaları istenmiştir. Bu anlatıma göre, Yusuf da Meryem de günahsız olduklarını söyleyerek ağlamışlardır. Ancak kohen, onların söylediklerine inanmamış ve Meryem'i Yusuf'tan geri alacağını söylemiştir. Ardından onları, suçlarını ortaya çıkaracağını düşündüğü bir teste tabi tutmuştur.⁸⁹ Bu teste göre, kutsal bir su içirilen kişiden sunağın etrafında yedi kez dönmesi istenir ve eğer kişi suçluysa onun yüzünde beliren bir işareten suçluluğu anlaşılırdı. İlk önce Yusuf'a içirilen bu içecek Yusuf'ta hiçbir işarete neden olmamıştır. Bu nedenle Yusuf'un masum olduğu fakat Meryem'in bu günahı bir başkasıyla işlediği ve suçunu itiraf etmesi gerektiği söylenmiştir. Bunun üzerine Meryem suçsuz olduğunun ispatı için içecekten içmeye hazır olduğunu söylemiş ve o da aynı teste tabi tutulmuş ve onun da masum olduğu anlaşılmıştır.⁹⁰ Yusuf ve Meryem'in bir günah işlediklerine dair herhangi bir işaret görmeyen başkohen, herhangi bir

⁸⁹ Bu test, Tevrat'ın Sayılar kitabında (5:11-31) detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Buna göre, acı su içirilen kadın lanetlenmekte ve onda suçunun göstergesi olarak bazı işaretlerin belirmesi beklenmektedir. Meryem ve Yusuf'un tabi tutuldukları test Yahudi geleneğinde, İbranice kelime anlamı hatalı eş olan "sotah" olarak bilinmektedir. Bazı kaynaklarda *acı su sınavı* veya *kıskançlık yasası* olarak da geçen bu ifade, zina yaptığından şüphe edilen bir kadın hakkında, kohenler önüne gerçekleştirilen bir test için kullanılmaktadır. bkz. Arnost Zvi Ehrman, "Sotah", *Encyclopedia Judaica*, ed. Fred Skolnik. 19:32-33. Detroit: Macmillan Reference, 2007; Anne Katrine de Hemmer Gudme, *A Kind of Magic? The Law of Jealousy in Numbers 5:11-31 as Magical Ritual and as Ritual Text, Volume Studies on Magic and Divination in the Biblical World* (Gorgias Press, 2013), 149.

⁹⁰ Apokrif Matta İncili, 12

yargıya varmaktan çekinmiştir. Böylece, Yusuf ve Meryem herhangi bir cezaya çarptırılmadan evlerine geri dönmüşlerdir.⁹¹

B. İsa'nın Doğumu, Çocukluğu ve Gençlik Yılları

İsa'nın doğumuna dair kanonik Matta ve Luka İncilleri'nde birtakım bilgiler bulunmakla birlikte çocukluk dönemine dair Luka İncili'nde geçen küçük bir anlatım dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Burke gibi bazı araştırmacılara göre kanonik İncillerden kaynaklanan İsa'nın hayatına dair biyografik boşlukları erken dönemlerde bazı yazarlar tamamlamaya çalışmışlar ve sonuçta da İsa'nın kanonik İncillerde çok az anlatılan erken hayatına dair bazı yazılar ortaya çıkmıştır.⁹² Günümüzde bazı araştırmacılar da İsa'nın kanonik İncillerde anlatılan hayatındaki boşlukları yine apokrif İncillerden faydalanarak doldurmaya çalışmakta ve bu farklı kaynaklardan faydalanmak suretiyle onun bir bütün olarak biyografisini oluşturmaya çalışmaktadırlar.⁹³

Yeni Ahit'in apokrif metinlerinde İsa'nın doğumu ve erken çocukluğu ile ilgili birçok anlatım bulunmaktadır. Bu apokrif anlatımların büyük bir çoğunluğu, Çocukluk İncilleri olarak adlandırılan Yakub İncili, İbrani Tomas İncili ve geç devir Çocukluk İncilleri'nde karşımıza çıkmaktadır. İsa'nın bu İncillerde ele alınan erken hayatı ile ilgili bilgiler, Hristiyan kanonik metinlerinde yer almayan dönemleri içermesinin de ötesinde, kanonik İncillerden alışık olduğumuzdan birçok yönüyle farklılık gösteren bir İsa tasviri ortaya koymaktadır.

⁹¹ Yakub İncili, 15-16.

⁹² Burke, 48-49.

⁹³ David Brakke, *The Apocryphal Jesus* (The Great Courses, 2017), 12.

İsa'nın en erken çocukluk dönemlerinin yer aldığı metinler sayılabilecek Çocukluk İncilleri, İsa'nın doğumu öncesinde ve doğumu sırasında gerçekleşen birtakım olaylara yer vermektedir. Buna göre İsa'nın doğumunun habercisi olarak gökyüzünde bazı işaretler görülmüştür. Doğulu bazı yıldızbilimciler gökyüzünde gördüklerinin, gelecek olan bir krala işaret ettiğini duyurmuşlardır. Haberi alan Kral Herod onlardan, doğacak kralı bulmalarını istemiştir. Yıldızbilimciler, bebek İsa'yı gördüklerinde ona iman etmiş, ancak Herod'a onun hakkında bilgi ulaştırmamışlardır. Herod, yıldızbilimcilerin İsa'yı bulma konusunda kendisine yardım etmediklerini anladığında çare olarak iki yaş altındaki erkek çocukların öldürülmesi emrini vermiştir. Çocukların öldürüldüğü haberi etrafta yayılınca Meryem İsa'yı, Elizabet de İsa'nın kuzeni Yahya'yı saklamışlardır.⁹⁴

Çocukluk İncillerinde İsa'nın doğumu ardından gelişen bu olayların yanında Zekeriya'nın katledilmesi ve İsa'nın erken çocukluk yıllarında öğretmenleri ve arkadaşlarıyla diyalogları gibi konular da aktarılmaktadır. Metinlerde İsa'nın oyun oynarken kızdığı, arkadaşlarının felç olmasına ve hatta ölmelerine sebep olacak beddualarda bulunması, çevresindekilerin onu sinirlendirmemek ve lanetine uğramamak için büyük özen gösterdikleri anlatılmaktadır. Ayrıca onun bu hırçın halinin ailesinin ve hocalarının da dikkatini çektiği, bu durum sebebiyle babalığı Yusuf ve hocalarıyla bazı tartışmalar yaşadığı da nakledilmektedir. Apokrif İncillerde İsa'nın bu hırçın tabiatı yanında merhameti ve olağanüstü özellikleri de ele alınmakta ve bu çerçevede onun ölmek üzere olan bir kişiyi iyileştirmesi, ölen bir arkadaşını diriltmesi; çamurdan kuşlar yapması, ejderhaların, aslanların onun önünde eğilmeleri gibi birçok dikkat çekici hikâye anlatılmaktadır. Çalışmamızın bu

⁹⁴ Yakub İncili Tischendorf Metni, XXI-XXII.

bölümünde İsa'nın apokrif İncillerde anlatılan doğumu ve çocukluk hayatına dair bu meseleler ele alınacaktır.

1. Doğumu

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Yusuf Meryem'in hamileliğinin ilahi bir müdahale ile gerçekleştiği hususunda ikna olduktan sonra onu yanında tutmaya devam etmiştir. Çocuğun doğum zamanı yaklaştığı sırada, Kral Augustus, ülkede bir nüfus sayımı yapılması ve Betlehem'de oturanların nüfusa Yahudiye'de kaydolmaları emrini vermiştir. Bunun üzerine Yusuf da kendi oğullarını ve Meryem'i yanına alarak yola çıkmıştır. Yusuf yol boyunca nüfus sayımında Meryem'i hangi statüde, ne tür bir akrabalık bağıyla göstermesi gerektiğini düşünmüş, fakat bir karara varamamıştır.⁹⁵

Yusuf, oğulları ve Meryem ile birlikte Betlehem'e doğru giderken, Betlehem civarında bir yere vardıklarında Meryem'in doğumunun başlamak üzere olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine Yusuf, Meryem'i yakındaki bir mağaraya götürmüş ve oğullarını Meryem'le birlikte bırakarak bir ebe bulmak üzere oradan ayrılmıştır. Buldukları bölge fazlasıyla tenha bir bölge olduğu için ve Yusuf'un orada birine denk gelmesi oldukça zordur.⁹⁶ Yakub İncili'nin Tischendorf Metnine göre, Yusuf'un bir ebe aradığı sırada dağdan aşağıya doğru bir kadın inmiş ve bir ebe olan bu kadın Yusuf'a nereye gittiğini ve mağarada doğurmanın kim olduğunu sormuştur. Yusuf, ebeye doğurmanın nişanlısı olduğunu, hamileliğinin de Kutsal Ruh'tan olduğunu anlatmıştır. Kadın duydukları karşısında şaşkınlık içerisinde Yusuf ile mağaraya gitmiştir. Ebenin yardımıyla İsa'nın doğumu gerçekleşmiştir. O sırada, Meryem'in İsa'yı doğurmasından önce mağaranın üzerini örtmekte olan bulut kaybolmuş ve içeride bir

⁹⁵ Yakub İncilli, 17.

⁹⁶ Yakub İncil, 18.

ışık belirmiştir. Ebe, şahit olduğu olayın heyecanıyla mağaradan çıkmış ve yolda Salome adında başka bir kadın ile karşılaşmış, ona mağarada yaşanan olayı anlatmıştır. Salome'ye, bakire bir kadının doğum yaptığını söylemiştir. Bunun üzerine Salome, durumu kendi gözleriyle görmek için mağaraya gitmiştir.⁹⁷

Apokrif Matta İncili'ndeki aynı anlatıma göre, Yusuf'un ebe bulmak için mağaradan ayrılmasından sonra ebe gelmeden Meryem İsa'yı doğurmuştur. Metindeki anlatıma göre, melekler doğum sırasında onların etrafını sararlar. Yusuf, Zelomi ve Salome adında iki ebeyle birlikte mağaraya döner. Bu iki kadından önce Zelomi içeriye girer ve Meryem'in olağanüstü durumuna şahit olur. Salome'ye Meryem'in bakire bir şekilde nasıl çocuk doğurduğunu anlatır. Salome, Zelomi'nin Meryem'in bakire doğumu ile ilgili söylediklerinden emin olmak ister ve Meryem'e yaklaşır. Metne göre Salome Meryem'in bu durumundan emin olmak için elini Meryem'e doğru uzattığında elleri kurur ve büyük bir acı içerisinde kalır. Bunun üzerine Tanrı'ya yalvarmaya başlar. O sırada orada bir melek belirir ve Salome'ye İsa'ya iman etmesini söyler. Salome kendisine söyleneni yaptığında şifa bulur ve orada iyileşir.⁹⁸ Melek Salome'yi şahit olduklarını İsa Kudüs'e varana kadar kimsenin bilmemesi gerektiği konusunda tembihler.⁹⁹

İsa'nın doğumunun yer aldığı apokrif metinlerde, İsa'nın doğumunun gerçekleştiği gün bazı olağanüstü olayların meydana geldiği de anlatılmaktadır. Örneğin, apokrif bir anlatımda bazı çobanların, meleklerin ilahiler eşliğinde doğacak olan kurtarıcının gelişini

⁹⁷ Tischendorf Metni, 1-2.

⁹⁸ Apokrif Matta İncili, 13.

⁹⁹ Tischendorf Metni, 3.

müjdelediklerine şahit oldukları anlatılmaktadır.¹⁰⁰ Öte yandan, o gece gökyüzünde birtakım alışılmadık olaylar da gözlemlenmiş ve büyük bir yıldızın İsa'nın doğduğu mağara üzerinde durduğu görülmüştür. Bununla birlikte, yıldızbilimciler gökyüzündeki tek bir yıldız hariç diğer yıldızların ışığını kaybettiğine şahit olmuşlardır. Bu olay, bu yıldızbilimciler tarafından beklenen kralın gelişi olarak yorumlanmıştır. Yine bu apokrif anlatımlara göre, İsa henüz beşiğindeyken annesine kim olduğunu söylemiş, ona insanlığın kurtuluşu için gönderildiğini anlatmıştır.¹⁰¹

Meryem ve ailesi, İsa'nın doğumundan sonra üç gün boyunca o mağarada kalmışlardır. Sonrasında onlar tekrar yola çıkmış, İsa'nın doğumunun altıncı günü Betlehem'e varmış ve iki gün sonra, sekizinci günde de onu orada sünnet ettirmişlerdir. Sünnet edildikten sonra ona, henüz doğmadan melek tarafından Meryem'e bildirildiği üzere İsa ismi verilmiştir. Yusuf, kırkı çıktıktan sonra bebek İsa'yı Mabede götürmüştür. Mabette iki küçük kumru takdim edilmiştir. O sırada Mabette Tanrı'dan kurtarıcıyı görmeden ölmeyecekleri vaadini almış yüz on iki yaşındaki Symeon ve Symeon gibi yaşı ileri olan Asher (Azer) kabilesinden Fanuel'in kızı Anna bebek İsa'yı görmüşlerdir.¹⁰²

İsa doğduğunda doğudaki bazı yıldızbilimciler kralın gelişinin işaretlerini gökyüzünde gözlemlemişlerdir. İsa iki yaşına geldiğinde ise bu yıldızbilimciler daha önce gökyüzünde gördükleri işaretlerden doğduğunu öğrendikleri kralı görmek için Kudüs'e

¹⁰⁰ Apokrif Matta İncili, 13.

¹⁰¹ William Hone, *The Apocryphal New Testament: Being All the Gospels, Epistles and Other Pieces Now Extant Attributed in the First Four Centuries to Jesus Christ, His Apostles, and Their Companions, and Not Included in the New Testament by Its Compilers* (Chase, Nichols & Hill, 1860), 23.

¹⁰² Apokrif Matta İncili, 15; Oniki Havari İncili, 4:13.

gitmeye karar vermişlerdir. Kudüs'e giderken beraberlerinde çeşitli hediyeler götürmüşlerdir. Doğmuş olan kralın nerede olduğunu sorarak insanlar arasında müstakbel kralın doğduğu fikrini yaymışlardır. Yıldızbilimcilerin Kudüs'te yaydığı yeni bir kralın doğmuş olduğu haberi kısa sürede Kral Herod'a ulaşmıştır.

Herod bu haberi tahtına ve hanedanına yönelik bir tehdit olarak yorumlamış ve bu müstakbel kralı bulmak amacıyla aralarında Yahudi toplumunun ileri gelenlerinin bulunduğu bir gruba bekledikleri bu müstakbel kralın nereden geleceğini sormuştur. Araştırmaları sonucunda Herod, İsa'yı görmeye gitmeyi planlayan yıldızbilimcilere ulaşmış ve onlardan kralı bulduklarında onun yerini kendisine de söylemelerini istemiştir. Yıldızbilimciler İsa'nın Betlehem'de olduğunu Yahudilerden öğrenmiş ve yola koyulmuşlardır. Yolda kendilerine bir yıldız eşlik etmiş, onlara yolu göstermiştir. İsa'nın evine vardıklarında kendileriyle getirdikleri kıymetli hediyeleri Yusuf ve Meryem'e sunmuş ve her biri İsa'ya birer altın takdim etmiştir.¹⁰³ Bazı kaynaklara göre İsa'yı görmeye giden bu yıldızbilimcilerin sayısı on ikidir,¹⁰⁴ ancak apokrif metinlerde her bir yıldızbilimcinin bir hediye sunduğu ve üç farklı hediye bahsedildiği görülmektedir. Buna bakılarak yıldızbilimcilerin sayısının üç olduğu da söylenmektedir.

Yıldızbilimciler İsa'yı gördükten sonra onu bulduklarını Herod'a bildirmek amacıyla gitmeyi düşünürken rüyada bir melek onlara Herod'a gitmemeleri ve kendi ülkelerine dönmelerini söyler. Bunun üzerine onlar da meleğin bu uyarısına uyarak Herod'a uğrayıp İsa'nın yerini söylemeden memleketlerine giderler. Herod ise bir süre sonra yıldızbilimcilerin kendisine uğramadan memleketlerine gittiğini anlayınca, yine onlardan

¹⁰³ Apokrif Matta İncili, 16:1-3; 16:9.

¹⁰⁴ <https://www.britannica.com/topic/Magi> (04.06.2021)

öğrendiğine göre o sıralarda iki yaşlarında olan bu müstakbel kralın kim olduğunu bilmediği için Betlehem'deki iki yaş ve altında bulunan bütün erkek çocukları öldürtmeye karar verir. Herod'un iki yaş ve altındaki çocukların öldürülmesi emrini vermesinden önceki gece bir melek rüyasında Yusuf'a, İsa'yı ve Meryem'i de alarak Mısır'a gitmesini söyler. O da kendisine söylenileni yapar.¹⁰⁵

Apokrif anlatıma göre Yusuf ve Meryem, İsa, üç erkek çocuk, bir kız ve hayvanlarıyla birlikte Mısır'a doğru yola çıkmışlardır. Yolda giderken Meryem, bir yerde dinlenmek istemiş ve bunun üzerine hep birlikte bir mağaraya girmişlerdir. Anlatıma göre mağarada ejderhalarla karşılaşmışlar, ancak bu canavarlar İsa'yı görünce onun önünde eğilmişlerdir. Bir süre orada dinlendikten sonra mağaradan ayrılıp tekrar yola koyulmuşlardır. Çöl boyunca onlara bazı vahşi hayvanlar eşlik etmiş ve hatta onlara yolu göstermişlerdir. Bu hikâyenin devamına göre onlara yol boyunca eşlik eden kurtlar ve aslanlar İsa'nın ailesine ve onların yanlarında bulunan hayvanlara herhangi bir zarar vermemişlerdir. Öte yandan, o günün şartlarında çok zorlu geçmesi beklenecek bu uzun çöl yolculuğu İsa'nın gösterdiği bazı mucizelerle hem kolaylaşmış hem de kısalmıştır. Buna göre, İsa hem kendilerinin hem de hayvanlarının su ve yiyecek ihtiyaçlarını gidermiştir. Normal şartlarda yaklaşık otuz gün sürecek olan yolculukları İsa'nın sayesinde bir gün sürmüştür.¹⁰⁶ Yusuf ve ailesi Mısır'da Hermopolis bölgesinde bulunan Sotinen¹⁰⁷ adında bir şehre gitmişlerdir. Orada içerisinde üç

¹⁰⁵ Apokrif Matta İncili, 8.

¹⁰⁶ Apokrif Matta İncili, 18-22.

¹⁰⁷ Fransa'da bulunan Chartres Katedrali'ndeki bir mozaik üzerinde bu şehrin tasviri bulunmaktadır. Mozaik üzerinde şehrin sokakları ve yapıları belirgin bir şekilde resmedilmiştir. Aynı mozaik üzerinde İsa ve ailesi Mısır'a vardığında, onları şehrin kapısında karşılayan Aphrodisius adında bir

yüz elli beş putun olduğu bir tapınağa girmişlerdir. Onlar oradayken bütün putlar İsa'nın önünde eğilmiş ve kırılmışlardır. Yaşanan bu olay üzerine bütün halk iman etmiştir.¹⁰⁸

Herod'un İsa'yı öldürme girişimi, bir başka apokrif metin olan Yakub İncili'nde Apokrif Matta İncili'nden daha farklı bir biçimde nakledilmektedir. Buna göre Herod'un emri üzerine iki yaş ve altındaki çocuklar öldürülmeye başlandığında Meryem ve İsa hala Yahudiye bölgesindedir. Meryem çocukların öldürüldüğünü duyduğunda İsa'yı korumak için onu saklamak istemiştir. Yahya'nın annesi Elizabeth de aynı şekilde Yahya'yı saklamak istemiştir. Elizabeth çocuğu nereye saklayabileceğini düşündüğü sırada yer yarılmış ve onlar oraya saklanmışlardır. Tanrı bir melek göndererek onları orada korumuştur.¹⁰⁹

Yakub İncili'ne göre Herod, Yahya'nun yerini babası Zekeriya'dan öğrenmek amacıyla adamlarını Mabede göndermiştir. Zekeriya Mabetten çıkmayan bir kişi olarak Yahya'nın nerede olduğundan haberi olmadığını söylemiştir. Herod, adamlarını Zekeriya'ya bir kez daha göndererek, Yahya'nın yerini söylemediği takdirde onu öldürmelerini emretmiştir. Herod'un adamları geldiğinde Zekeriya Yahya'nın nerede olduğunu bilmediğini tekrar söylemiş ve bunun üzerine Zekeriya o gün Mabedin mihrabında sabaha karşı öldürülmüştür.¹¹⁰ Kohenler o gün Mabede gelip ibadete başlamak için Zekeriya'nın aralarına

yönetici ve halkın da olduğu görülmektedir. Bk. Martin O'Kane, *Borders, Boundaries and the Bible* (A&C Black, 2002), 32.

¹⁰⁸ Apokrif Matta İncili, 22-24.

¹⁰⁹ Tischendorf Metni, XXII.

¹¹⁰ Kur'an'da Zekeriya ile ilgili bilgiler Âl-i İmrân Suresinin 38-41 ayetlerinde anlatılmakta ve onun mabette öldürülüşü İslami kaynaklarda geçmektedir. Aynı şekilde Matta İncili'nde (23:35) de Zekeriya'nın mabette öldürüldüğü anlatılmaktadır. Ancak Hristiyan ve İslam geleneğinde anlatılan Zekeriya ile apokrif anlatımda adı geçen Zekeriya'nın aynı kişi olduğu konusu tartışmalıdır.

katılmasını beklemişlerdir. Uzun bir süre bekledikten sonra mihraba ona bakmaya gittiklerinde yerde onun kanını görmüşler, ancak bedenini bulamamışlardır.¹¹¹

2. Çocukluğu

Yeni Ahit apokrif metinlerinde İsa'nın erken çocukluk dönemi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Öyle ki, İsa'nın hayatının özellikle bu döneminin konu edildiği ve kanonik sayılan hiçbir kaynakta olmadığı kadar detaylı örneklerin verildiği müstakil metinler bulunmaktadır. Bu metinlerden Çocukluk İncilleri en meşhur olanlarıdır. Yakub İncili İsa'nın doğumunu içermenin yanı sıra, onun iki yaşından itibaren olan hayatıyla ilgili de en erken bilgileri içermektedir. Bunun yanında, İbrani Tomas İncili olarak bilinen metin de yaklaşık dört veya beş yaşlarından başlayarak İsa'nın çocukluk hikayelerini nakletmektedir.

Farklı apokrif metinlerin anlatımlarına göre, İsa beş yaşına geldiğinde, bir Sebte (Şabat) günü su kenarında yaşlılarıyla oynarken çamurdan on iki tane kuş yapmıştır.¹¹² Ancak o, bunu şabat günü yaptığı gerekçesiyle babalığı Yusuf'a şikâyet edilmiştir. Yusuf ona neden şabat günü yasağını ihlal ettiğini sorunca, İsa öfkelenerek kuşlara canlanmalarını emretmiş, bunun üzerine kuşlar canlanarak uçmuştur. Bu olay, Yahudi halk arasında büyük bir şaşkınlık yaratmış ve anlatılmaya başlanmıştır.¹¹³

İsa'nın erken yaşlarından itibaren gösterdiği mucizeleri konu alan Çocukluk İncillerinde, onun yaşlıları, ailesi ve öğretmenleriyle olan ilişkileri hakkında da bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerden, onun erken yaşlarda arkadaşlarıyla oynarken öfkelenerek etrafındakilere zarar verdiği, kendinden büyüklere karşı da saygılı bir çocuk olmadığı

¹¹¹ Yakub İncili, 24-25.

¹¹² Kur'an-ı Kerim'de, İsa'nın çamurdan yaptığı kuşlara üflediği ve bu kuşların da canlanarak uçtuklarının anlatıldığı mucizeye yer verilmektedir (bkz. Âl-i İmrân, 49).

¹¹³ İbrani Tomas İncili, 2.

şeklinde bir tablo ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, İsa'nın bu öfkeli ve kavgacı davranışları bu apokrif metinlerde geçen diğer anlatımlardan daha fazla dikkat çekmektedir. Metinlerde geçen bu anlatımlar göz önüne alındığında, İsa'nın davranışlarının sadece arkadaşlarını veya öğretmenlerini rahatsız etmekle kalmayıp aynı zamanda annesi ve babalığı Yusuf'u da çoğu zaman rahatsız ettiği ve onları zor duruma soktuğu anlaşılmaktadır.

Metinlerde karşımıza çıkan bir anlatıma göre, su kenarında oynarken bir arkadaşı İsa'nın küçük su akıntısına yaptığı bendi yıkmaya kalkmış, İsa buna çok öfkelenmiş, çocuğa hakaretler yağdırıp ölmesi için beddua etmiş ve çocuk orada yığılıp kalmıştır. Bunun üzerine ölen çocuğun ailesi İsa'nın evine gitmiş ve ebeveynlerine onun bu saldırgan tavrına engel olmalarını ya da orayı terk ederek başka yere yerleşmelerini söylemiştir. Ancak, tüm uyarılara rağmen İsa, öfkelenildiğinde arkadaşlarına beddua etmeye ve zarar vermeye devam etmiştir. Yine başka bir gün İsa, bir arkadaşının yolda yürürken yanlışlıkla ona çarpması sonucu duyduğu acıdan dolayı arkadaşına beddua etmiş ve onun orada ölmesine neden olmuştur. Ailesi, İsa'nın bu tür tavırları sebebiyle insanlardan sürekli olarak şikâyetler almışlardır.¹¹⁴

İsa'nın hırçın üslubundan rahatsız olan babalığı Yusuf eğitmek maksadıyla İsa'yı birçok kez bir öğretmenin yanına vermek istemiş ve bununla ilgili girişimlerde bulunmuştur. Ancak metinlerde geçen pasajlardan da anlaşıldığı üzere İsa'yı yanına alan her öğretmen sonuçta İsa ve onun bilgisiyle baş edemediği gerekçesiyle babalığı Yusuf'a gitmiş ve onu geri almasını istemiştir. Anlatılanlara göre, önce beş yaşındayken öğretmen Zahoy, ardından yaklaşık üç yıl sonra ikinci ve nihayetinde sonraki yıllarda da Yusuf'un yakın dostu olan üçüncü bir öğretmen İsa'yı eğitmeye çalışmış, ancak bunların üçü de kısa zamanda İsa'nın

¹¹⁴ İbrani Tomas İncili, 3-4.

sahip olduğu olağan dışı bilgiyi fark ederek ona retmenlik yapamayacaklarını anlamış ve neticede onu Yusuf'a teslim etmişlerdir. Metinlerde İsa'nın retmenleriyle genellikle Alfa'nın (A) ve Beta'nın (B) manasını açıklamak konusunda tartıřtıđı¹¹⁵ ve bunların anlamını kendisinden daha iyi bilmediklerini söylediği görülmektedir.¹¹⁶

Yusuf, İsa ile ilgili sürekli olarak aldığı şikayetlerden sonra ona, halkı cezalandırdığını ve bu nedenle çok fazla kişinin acı çektiğini, dolayısıyla buna bir son vermesi gerektiğini söylemiştir. Ancak İsa babalığı Yusuf'un dediğine uyup insanlara zarar vermektен vazgeçmek yerine, kendisini ona řikāyet edenleri cezalandırmıştır. Bu kez Yusuf İsa'ya sert bir şekilde kızmaya yeltenmiş, ancak İsa'nın sözleri karşısında bunu yapamamıştır. retmen Zahoy's, İsa ve Yusuf arasında geçen bu olaya şahit olmuş ve Yusuf'tan İsa'yı yanına alarak eğitmek ve tavırlarını düzeltmek için retmeni olmak istediğini söylemiştir. Zahoy's, İsa ile yaptığı birkaç konuşma sonucunda onun kendisinden çok daha bilgili olduğuna kanaat getirmiş, onunla baş edemeyeceğini, retmenlik konusunda yarışamayacağını ve onun bir ocuk değil, olsa olsa çok büyük ve önemli biri olabileceğini dile getirmiştir.¹¹⁷

İsa'nın yine arkadaşlarıyla oynadığı bir gün, bir ocuk yüksek bir yerden düşerek hayatını kaybetmiştir. İnsanlar daha önceki örneklerden İsa'nın, fkeleniği zaman

¹¹⁵ İsa'nın sık sık kendisine bir şeyler öğreteceği iddiasını taşıyan retmenleriyle girdiği bu tartışma, alfa ile başlayan ve omega ile biten alfabeyi hızlıca saydıktan sonra bu harflerin anlamını tek tek açıklayabilmek üzerine gerçekleşmektedir. Kanonik metinlerde de karşımıza çıkan bu ifadede (Vahiy 21:6; Vahiy 23:13) İsa'nın, Alfa'nın anlamını bilmekten kastettiği şeyin Tanrı'yı bilmek olarak yorumlanabileceği dşnlmektedir. bkz. Mitchell G. Reddish, *Revelation* (Macon, Ga: Smyth & Helwys Publishing, 2001), 37-38, 426.

¹¹⁶ İbrani Tomas İncili, 14-15.

¹¹⁷ İbrani Tomas İncili, 5-7.

arkadaşlarına zarar verdiğini bildiğinden dolayı çocuğa zarar verenin İsa olduğunu düşünmüşlerdir. Ölen çocuğun ailesi de İsa'yı suçlamış ve ona kızmışlardır. Bunun üzerine İsa ölen çocuğa seslenerek ayağa kalkmasını ve düşmesinde bir payı olmadığına tanıklık etmesini söylemiş, çocuk da dirilerek İsa'nın bir suçu olmadığını oradakilere söylemiştir.¹¹⁸

İsa'nın erken çocukluk yıllarındaki tavır ve davranışlarıyla ilgili anlatımlarda genellikle İsa'nın öfkelenğinde çevresindekilere zarar verdiği, insanların onun beddualarına maruz kalmamak ve onu kızdırmamak için gayret sarf ettikleri konu edilmektedir. Bu anlatımlarda halkın, İsa'nın yaptıklarını lanet olarak gördüğü anlaşılabilmektedir. Metnin ilerleyen pasajlarında ise toplumun özellikle altı yaşından itibaren İsa'nın yaptığı şeyleri önceki olayların aksine mucize olarak algıladıkları görülmektedir. Örneğin İsa bir gün, halkın bacağı kesilmiş bir adamın etrafında toplandığını görür. Adamın yanına giderek onu iyileştirir. Orada bulunan halk bu olaya şahit olur ve İsa'nın kutsal bir kişi olduğunu söyleyerek önünde eğilirler. Yine başka bir gün, Meryem İsa'ya bir testi vererek kendisine su getirmesini söyler, ancak İsa yolda testiye kırar. Suyu taşıyacak bir kap olmamasına rağmen İsa yine de kıyafetlerini kullanarak annesine su taşımayı başarır.¹¹⁹

İbrani Tomas İncili'nde çocuk İsa ile ilgili annesinin şahit olduğu mucizelerin yanında babası Yusuf'un da bizzat şahit olduğu olağanüstü olaylar anlatılmaktadır. Örneğin bu İncildeki bir anlatıma göre İsa marangozluk yapan babalığı Yusuf'a yardım etmektedir. Bir adam Yusuf'a bir yatak siparişinde bulunur. Yusuf adamın istediği şeyi yapmaya

¹¹⁸ İbrani Tomas İncili, 9.; Stephen J. Davis, *Christ Child: Cultural Memories of a Young Jesus* (Yale University Press, 2014), 5.

¹¹⁹ İbrani Tomas İncili, 10-11.

başladığında kullanacakları malzemenin boyunun bu iş için yeterli uzunlukta olmadığını fark eder. Bu durum üzerine İsa, Yusuf'a kullanacakları tahtanın diğer ucuna geçmesini söyler. İsa tahtayı bir ucundan çeker ve tahta böylece istedikleri boya gelir. Bir başka hikâyeye göre, İsa sekiz yaşındayken, ailesiyle birlikte tarlaya çalışmaya gider. Yusuf gibi o da buğday eker, ancak onun ektiği tek bir buğday tanesi sayesinde o sene ekinlerden köy halkına hediye edebilecek kadar çok buğday elde ederler. Böylece, bu kez sadece annesi veya babalığı değil, bütün halk onun ile ilgili olağanüstü bir duruma şahit olur.¹²⁰

İsa on iki yaşına geldiğinde ailesiyle birlikte Fısıh Bayramı için adet üzerine Kudüs'e doğru yola çıkar. Fısıh Bayramı'nı Kudüs'te geçirdikten sonra dönüş yolunda ailesi uzun bir süre boyunca İsa'nın yanlarında olmadığını fark etmez. Bu apokrif anlatıma göre, ailesi bir süre sonra İsa'nın akrabalarıyla olmadığını fark eder ve onu aramak için Kudüs'e geri dönerler. Üç gün sonra onu Mabette din adamlarıyla birlikte şeriatın en önemli konularını tartışırken ve sorulara cevap verirken bulurlar. Meryem'in onun için endişelendiklerini söylemesi üzerine ise İsa annesine, onu aramalarının ve endişelerinin yersiz olduğunu, olması gereken yerde, yani Mabette olduğunu söyler.¹²¹

3. Gençliği

İsa'nın bilinen apokrif metinlerde yer alan tebliği öncesi hayatına dair son anlatım, onun on iki yaşındayken ailesiyle birlikte Kudüs'e yaptığı ziyaretidir. On iki yaşından sonraki hayatına dair anlatılanlar ile ilgili karşılaştığımız tek yazılı kaynak ise Aramiceden çevrilen Oniki Havari İncili metnidir. Bu İncilin, diğer apokrif İncillere göre

¹²⁰ İbrani Tomas İncili, 12-13.

¹²¹ İbrani Tomas İncili 19.

günümüze yakın bir zamanda ortaya çıktığı bilinmektedir. İsa'nın gençliğine, bu İncilin altıncı bölümünde değinilmektedir.

Bölüm, İsa'nın daha önce değindiğimiz İbrani Tomas İncili ve Luka İncili'nde¹²² anlatılan on iki yaşındayken Mabede gitmesi olayı ile başlamaktadır. Oniki Havari İncili'nde, onun hakkında anlatılanlar bu olaydan sonra onun Nasıra'ya döndüğünde gösterdiği birtakım mucizelerle devam etmektedir. Örneğin İncildeki bir anlatıma göre İsa, bir gün kuşlar için kurulan bir tuzakla karşılaşmış ve tuzağı kimin kurduğunu sormuştur. Tuzağa yakalandığı için ölen oniki kuşu diriltmiş ve ardından onlara uçmalarını söylemiştir. İncildeki başka bir anlatıma göre, Nasıra'nın kurumuş toprakları İsa üzerinde yürüdükçe çiçek açmış, uğradığı yerler bereketlenmiştir.¹²³

İsa'nın on iki yaşından yaklaşık otuz yaşında tebliğine başladığı zamana kadar olan, hayatının yaklaşık on sekiz yılını oluşturan gençlik yılları günümüz kaynaklarında genellikle onun kayıp, bilinmeyen yılları olarak anılmaktadır.¹²⁴ Hayatının bu dönemi ile ilgili apokrif

¹²² Luka, 2:41-52.

¹²³ Oniki Havari İncili, 6:7-9.

¹²⁴ Bugün İsa'nın on iki yaşından otuz yaşına kadar geçen hayatı ile ilgili öne sürülen görüşler arasında en yaygın olanı, Hristiyan araştırmacılar ve inananlarının genel kabulü olan görüştür. Ancak bu görüş bizlere, İsa'nın tebliğinden önce gençlik yıllarında ne yaptığına dair yeterli bilgi sunamamaktadır. Nitekim bu görüşe göre, İsa tebliğinden önceki hayatını Nasıra'da ailesiyle birlikte geçirmiştir. Bu görüşe inananlar Luka İncili'nde (2:45-51) yer alan, İsa'nın otuz yaşından öncesine dair son anlatım olan onun on iki yaşındayken ailesiyle birlikte Kudüs'ü ziyareti sonrasında ailesiyle birlikte evine geri döndüğünü anlatan pasajları referans kabul etmektedirler. Ayrıca bu görüşe göre, aynı zamanda Markos (6:3) ve Matta (13:55) İncillerinden yola çıkılarak da İsa'nın tebliğinden önce marangozluğa devam ettiği anlaşılabilmektedir. Ancak İsa'nın gençlik yıllarını marangozluk yaparak ailesiyle geçirdiğine dair bu anlatımlar, İsa'nın söz konusu yıllarında tebliğine hazırlanmak adına neler yaptığını anlamak konusunda yeterli olmamaktadır.

anlatımlarda onun doğuya seyahatler gerçekleştirdiği aktarılmaktadır. Bu anlatımlara göre, İsa on sekiz yaşındayken Yahuda kabilesinden Meryem’le evlenmiş ve Meryem yedi yıl sonra vefat edene kadar onunla evli kalmıştır. Bu anlatıma göre, İsa kutsal bir misyona yönelebilirsin diye Tanrı Meryem’i yanına almıştır. Meryem’in ölümünden sonra İsa Mısır çöllerine gitmiş, orada ibadet ederek ve oruç tutarak vaktini geçirmiştir. İsa yedi yıl boyunca Tanrı ile birebir görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerinde güneş, ay, yıldızlar, sayılar, harfler ve işaretler gibi birçok konuda ona bilgi verilmiştir.¹²⁵

İsa yedi yıl boyunca Tanrı ile yüz yüze yaptığı görüşmelerinden sonra yönünü İran’a ve Hindistan’a çevirmiştir. Gittiği yerlerde tapınakları ve din adamlarını ziyaret etmiş ve onlarla birçok konuda sohbet etmiştir. Yol boyunca geçtiği yerlerdeki hastaları iyileştirmiş, hayvanlara eziyet eden insanlarla karşılaştığında onlara kızmış, onları yaptıklarından vazgeçmeye çağırmıştır. Örneğin bir anlatıma göre, İsa yolda bir grup insanla karşılaşmış ve bu insanların korktukları için aslanlara taş attığını görmüştür. Bu duruma kızmış ve aslanların kendilerine zarar vermeyeceğini oradaki insanlara söylemiştir. İnsanlar onun bu sözlerinin ardından aslanların İsa’nın yanında sakince oturduğuna şahit olmuşlardır.¹²⁶

¹²⁵ Oniki Havarî İncili, 6:10-12.

¹²⁶ Oniki Havarî İncili, 6:12-21. (İsa’nın doğuya gerçekleştirdiği seyahatlerin anlatıldığı bir başka anlatıma göre, İsa tebliğinden önce Hint coğrafyasına uzun bir seyahat gerçekleştirmiştir. Bu anlatımlar, Hindistan’da bulunan bir İncil metnine dayanmaktadır. Bu İncil üzerine yapılan en eski çalışma Nicolas Notovitch’in 1894 yılında yazdığı *La Vie Inconnue de Jesus Christ* adlı eseridir. Bu eser yakın bir zamanda İngilizceye “The Unknown Life of Jesus” (İsa’nın Bilinmeyen Hayatı) olarak çevrilmiştir. Eserde, İsa’nın on dört yaşındayken Budist rahipler tarafından karşılandığı, yaklaşık sekiz yılını Rajgir, Varanasi (Benares) gibi kutsal şehirlerde geçirdiği anlatılmaktadır. (bkz. Alan Jacobs, *When Jesus Lived in India: The Quest for the Aquarian Gospel: The Mystery of the Missing Years* (London: Watkins, 2009), 62-64.) Esere göre İsa, gençlik yıllarını Tibet ve Hindistan’da

II. BÖLÜM: APOKRİF METİNLERDE İSA'NIN DİNİ ÖĞRETİSİ, ÇARMIHA GERİLMESİ VE SONRASI

Apokrif metinler bağlamında İsa'nın tebliğ dönemi ve hayatının son zamanlarının anlatıldığı metinleri temelde iki grupta incelemek mümkündür. Bunlardan ilki onun dini öğretisi, sözleri, gösterdiği mucizeler gibi konuları merkeze alan çarmıh öncesi hayatı ve faaliyetlerinin anlatıldığı metinlerdir. İkinci grupta ise Yahudi din adamları ve toplumun ileri gelenlerinin ona karşı çıkmaları sonucunda yakalanıp yargılanarak çarmıha gerilişi, çarmıhta yaşadıkları, ölümü ve üç gün sonra dirilişi gibi hadiselerin anlatıldığı metinler bulunmaktadır. Apokrif metinlerin İsa'nın tebliğ dönemi ve sonrasına dair anlatımları Hristiyanlarca bugün yaygın olarak kabul edilen hikayelerden birtakım farklılıklar göstermektedir. Çalışmamızın bu bölümünde apokrif metinlere göre İsa'nın öğretilerinin mahiyeti ve Yahudi din adamlarının şikâyetleri sonucunda idareciler tarafından çarmıha gerilmesi ve sonrası yaşanan olaylara değineceğiz.

A. Vaftizi, Tebliğ ve Mucizeleri

Apokrif metinlere göre İsa'nın tebliğ faaliyetlerinin odağını, insanları sevgiye, alçakgönüllü ve merhametli olmaya çağırması oluşturmaktadır. Bu konuların yanında onun

mistisizmle ilgilenen kişilerle geçirmiş ve bu süre boyunca kendisini geliştirmiştir. (bkz. Lumpkin, *The Encyclopedia of Lost and Rejected Scriptures*, 553; Nicolas Notovitch, *The Unknown Life of Jesus Christ*, çev. Alexina Loranger (Chicago: Indo-American Book company, 1916), 6-8; Joshua Benjamin, *The Mystery of Israel's Ten Lost Tribes and the Legend of Jesus in India* (Mosaic Books, 2011), 50-52.) Eserin Abdullah Palazoğlu tarafından "Himalaya İncili" adıyla Türkçeye yapılmış bir tercümesi bulunmaktadır. İsa'nın Hindistan'a gittiğine dair bir başka iddiaya göre İsa ömrünün sonuna kadar Hindistan'da yaşamış ve orada gömülmüştür. Detaylı bilgi için bkz. Mirza Ghulam Ahmad, *Jesus in India*, Tilford, Surrey, UK: Islam International Publications, 2003).

Yahudi şeriatına yaptığı eleştiriler bulunmaktadır. Bu bağlamda, içinde yetiştiği Yahudi toplumunun gelenek ve inançlarına hâkim birisi olarak İsa, başlangıçta tebliğini açıkça yapmamıştır. Bu durum onun öğretilerinin Yahudiler için birçok açıdan çok yeni olan yaklaşımları içermesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, bilhassa vejeteryan bir yaklaşım sergileyerek Yahudi geleneğinin bir parçası olan et yemeyi yasaklaması Yahudiler için kolayca anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir konu değildi. Bu nedenle o tebliğine, kalabalıklara yapmaları veya yapmamaları gereken şeyleri söylemekle değil, öncelikle sevgi, merhamet gibi konularda insanları uyarmakla başlamıştır.

Apokrif İncillere göre İsa tebliğinin büyük bir çoğunluğunu insanlara yanlış yaptıkları şeyleri hatırlatarak gerçekleştirmiştir. Örneğin sık sık bağışlayıcılık, alçakgönüllülük gibi erdemler üzerine nasihatlerde bulunarak kendi öğretilerini insanlarla paylaşmıştır. İsa, tebliğine başladığında öğretileri doğrultusunda toplumda yanlış gördüğü şeyleri eleştirmiştir. Eleştirilerini çoğunlukla gösterişe düşkün Yahudilere yöneltmiştir. Yahudilerin bazı alışkanlıklarından örnekler vererek diğer insanları onlar gibi davranmamaya çağırmıştır. İsa havarilerini seçtikten sonra onlarla, öğretilerini insanlara anlatmaya devam etmiştir. Kısa bir süre sonra gittiği yerlerdeki sinagoglara uğrayarak tebliğini açık bir şekilde yapmaya başlamıştır. Bu çerçevede o, sinagogda yaptığı ilk vaazında, Yahudi kutsal kitabından açtığı bir bölümü okuyarak, doğru yola çağırmak için Tanrı tarafından gönderilen elçi olduğunu Yahudi cemaatine açıkça söylemiştir.¹²⁷

İsa tebliğinde, Yahudilere yönelik eleştiriler yanında Tanrı, gerçek iman, hikmet gibi konularda konuşmuş, kendisinin kim olduğuna dair açıklamalarda bulunmuş ve zaman

¹²⁷ Oniki Havari İncili, 13:1-3.

zaman kendisine soru olarak yöneltilen, evlilik, boşanma, haşır gibi konularda da fikir bildirmiştir. Bununla birlikte İsa zaman zaman kurbanı kaldırmak, sevgi ve merhameti öğretmek gibi amaçlarla Tanrı tarafından gönderildiğini söylemiştir. Tüm bu yaptıkları ve söyledikleri neticesinde çok kısa bir sürede özellikle Yahudi toplumunun ileri gelenleri ve dini liderleri tarafından günahkarlıkla suçlanmıştır.

İsa'nın halk arasında gösterdiği birtakım mucizeleri onun Yahudi ileri gelenleri tarafından suçlu bulunmasının bir diğer nedeni olmuştur. Apokrif metinlerde İsa'nın gerek ölüleri diriltmesi gerekse hastalara şifa vermesi ile ilgili birçok mucize gösterdiğine dair anlatımlara rastlanmaktadır. Çalışmamızın İsa'nın tebliğ hayatı ilgili olan bu kısmında sırasıyla, İsa'nın Yahya tarafından gerçekleştirilen vaftizine, tebliği ve öğretilerine, gösterdiği mucizelerine ve havarilerine dair apokrif metinlerde kaydedilen anlatımlara değineceğiz.

1. Vaftizi

Apokrif metinlere göre Yahya insanları vaftize başlayınca İsa, bir yaz vakti Ürdün'e kuzeni Yahya'nın yanına vaftiz olmak için gelmiştir.¹²⁸ Bu anlatıma göre, Yahya İsa'yı gördüğünde onun beklenen kişi olduğunu anlamış ve oradakilere onun uzun zamandır beklediği kişi olduğunu açıklamıştır. Yahya İsa'yı vaftiz etmekten çok, kendisinin onun tarafından vaftiz edilmesi gerektiğini düşündüğü için, İsa'yı vaftiz etme konusunda

¹²⁸ Apokrif İncillerden anlaşıldığı üzere, vaftiz tövbe banyosu olarak İsa'nın vaftiz olmasından çok önceleri de bilinmekteydi. Yahya'nın Ürdün'de vaftizi duyurmasının ardından bölgede yaşayan birçok insanın yanında Kudüs ve Yahudiye'den de çok sayıda insan Yahya'nın önemli bir kişi olduğunu düşünmekte ve vaftiz olmak için birçok ona gelmekteydiler. İnsanlar Yahya'ya vaftiz olarak günahları için af dilemekteydiler (bkz. Oniki Havari İncili, 7:4).

başlangıçta çekimser davranmıştır. Ancak İsa'nın Yahya'dan kendisini de vaftiz etmesini istemesi üzerine Yahya onu vaftiz etmiştir.¹²⁹

Yahudi Hristiyan apokrif İncilleri arasında sayılan Ebionitler İncili'ne göre, İsa vaftiz olduktan sonra sudan çıktığında Kutsal Ruh bir güvercin şeklinde oraya gelmiş ve İsa'nın bedenine girmiştir. O sırada gökten gelen bir ses İsa'ya "sevgili oğlum" diye hitap etmiş ve ondan memnun olduğunu söylemiştir.¹³⁰ Yine bir başka Yahudi Hristiyan İncili olan İbraniler İncili'nde de İsa'nın vaftiz olduğu sudan çıktığı anda Kutsal Ruh'un üzerine indiği anlatılmaktadır.¹³¹

Kutsal Ruh İsa'yı, vaftizinden sonra Şeytan tarafından denenmesi için çöle götürmüştür. İsa çölde kırk gün kalmış, oruç tutmuştur. Çölde olduğu süre boyunca Şeytan sürekli olarak onu kendisine itaat etmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Şeytan İsa'ya birçok teklifte bulunmuş, ancak İsa onun bütün tekliflerini tek tek reddetmiştir. Buna göre, Şeytan ilk olarak ona gücünü ispat etmesi amacıyla taşı ekmeğe çevirmesini istemiştir. Fakat İsa, Şeytan'ın bu isteğine karşılık ona, ekmekten daha önemli şeyler olduğunun kitapta yazılı olduğu cevabını vermiştir. Bunun üzerine Şeytan ikinci kez gelmiş ve bu kez de İsa'ya çölde çok güzel bir kadın göstermiş, dilerse kadınla evlenebileceğini söylemiştir. İsa Şeytan'ı kovarak onun bu denemesinde de başarısız kılmıştır. Şeytan üçüncü kez geldiğinde ise İsa'dan Mabedin çatısından atlamasını, kitapta meleklerin onu koruyacağını yazılı olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine İsa, onu denemelerinden vazgeçmesi konusunda uyarmıştır. Şeytan dördüncü kez İsa'yı denemek için geldiğinde bu kez onu çok yüksek bir yere çıkarmış

¹²⁹ Oniki Havarî İncili, 8:1-8.

¹³⁰ Ebionitler İncili, 3.

¹³¹ İbraniler İncili, 2.

ve ona oniki şehir göstererek, itaat etmesi karşılığında gördüğü şehirlere sahip olabileceğini söylemiştir. Buna karşılık İsa, kitabın tek emrinin yalnızca Tanrı'ya ibadet etmek olduğunu söylemiş ve Şeytan'ın teklifini reddetmiştir.¹³²

İsa Şeytan'ın yukarıda bahsettiğimiz denemelerinden başarılı bir biçimde çıktıktan sonra evine dönmüş, ebeveynleri onun dönmesi sebebiyle bir kutlama tertip etmiştir. Bu kutlama esnasında onlar, İsa'ya bebekken kendisini ziyarete gelen yıldızbilimcilerin onun için sundukları ve o güne kadar sakladıkları hediyeleri vermişlerdir. İsa hediyelerden tütsü dışındakileri kabul etmemiştir. Hediyeler arasında bulunan altınların ihtiyaç sahiplerine verilmesini söylemiş, kokuları ise Mecdelli Meryem'e vermiştir.¹³³

2. Tebliğe Başlaması ve Havarilerini Seçmesi

İsa tebliğine, vaftizinden sonra kendisini takip eden Yahya'nın öğrencilerine vaaz ederek başlamıştır. Buna göre o, otuz yaşındayken Yahya tarafından vaftiz olmaya gittiğinde Yahya Yahuda'nın da aralarında olduğu öğrencilerine,¹³⁴ beklediği kişinin İsa olduğunu

¹³² Oniki Havari İncili, 9:1-10. (İsa'nın şeytan tarafından denenmesi, Kanonik Matta İncili'nde de anlatılmaktadır. Matta İncili'ne göre Şeytan İsa'dan öncelikle Tanrı tarafından gönderildiğini ispat etmesi için taşları yiyeceğe çevirmesini (Matta, 4:3), daha sonra da kendisini yüksek bir yerden atmasını söylemiştir (Matta, 4:5-7). Şeytan İsa'yı bu hususlarda ikna edemeyince, son olarak ona, gösterdiği toprakların hâkimiyetini vermeyi teklif etmiş (Matta, 4:8-10), ancak bu denemesinde de başarılı olamamıştır.)

¹³³ Oniki Havari İncili, 10:1.

¹³⁴ Yahuda Yahya'nın havarilerinden biriydi (bkz. Oniki Havari İncili, 1:17;2:1). Yahuda İsa'yı takibe başladıktan sonra oniki havariden biri olmuş, Filipus'a tebliğde bulunmuş ve Filippus'un da Nathanael'e (Bartolomeus) tebliğ yapmasını sağlamıştır (Oniki Havari İncili, 5:25-27).

anlatmış ve onların da onu tanımmasını sağlamıştır. Bu sayede, İsa vaftizinden sonra ilk olarak Yahya'nın öğrencileri tarafından takip edilmeye başlanmıştır.¹³⁵

İsa, vaftizinden sonra bir süre kendisini takibe başlayan ilk taraftarlarına tebliğe devam etmiş, bir süre sonra açıktan tebliğe başlayarak taraftarlarının sayısını arttırmaya başlamıştır. Bu süreçte o, öğretilerini yaymaya Taberiye Gölü'nün kıyısında yer alan Kefernahum'a gitmiş ve açık tebliğe burada başlamıştır. İsa'nın burada söyledikleri ve yaptıkları insanların dikkatini çekmiş ve böylece İsa'nın taraftarlarının sayısı günden güne artmaya başlamıştır.¹³⁶

Apokrif metinlerde, İsa'nın yine gölün kenarında kendisini dinlemeye gelen kalabalığa seslendiği bir günde ilk havarilerini seçtiği anlatılmaktadır. O, gölün kenarında balık tutmaya çalışan, ancak ağlarını boş çeken iki balıkçı görmüş ve onlara seslenerek ağlarını kendi söylediği tarafa atmalarını önermiştir. Balıkçılardan Simon Petrus İsa'nın söylediğine aldırış etmemiş, ancak Simon'un kardeşi olan diğer balıkçı Andreas, ağı İsa'nın

¹³⁵ Kanonik İncillere göre İlyas, Mesih'in gelişinin habercisidir (bkz Matta, 17:10, 12; Markos, 9:11). Yahuda İncili'ne göre başlangıçta en yakın öğrencilerinden olduğu anlaşılan Yahuda dahil birçok kişi Yahya'nın İlyas olduğunu ve dolayısıyla Mesih'in gelişinin de yakın olduğunu düşünmüştür. Ancak Yahya onlara bu konuda yanıtlıklarını, kendisinin beklenen kişi ile denk olamayacağını söylemiştir (bkz. Yahuda İncili, 2:2-5). Metinlerden anlaşıldığı üzere, Yahya kendisine yöneltilen imâlarla karşılaştıkça bu konuya sık sık açıklık getirme ihtiyacı duymuş ve gelmekte olan kişiye öncü olarak gönderildiğini söylemiştir (bkz. Oniki Havari İncili, 7:2). (Yahya'nın İsa'nın gelişi için hazırlık yaptığı, daha sonra İsa ortaya çıktığında onun öğrencisi olacak birçok kişiyi yetiştirmiş olmasından (Oniki Havari İncili, 5:7-8) da anlaşılabilir. Ferisiler, Yahya'nın tüm bu faaliyetlerinden şüphelenmiş ve Mesih değilse insanları neden vaftiz ettiğini ona sormuşlardır. Bunun üzerine Yahya, kendisinin insanları su ile vaftiz ettiğini fakat kendisinden sonra gelecek kişinin ise ateşle vaftiz edeceğini söylemiştir. bkz. Oniki Havari İncili, 8:5-7.)

¹³⁶ Yahuda İncili, 3:1-5; Oniki Havari İncili, 14:5.

söylediği yere atmıştır. Andreas'ın attığı ağırları birlikte çektiklerinde bu kez ağların balıkla dolu olduğunu görmüşlerdir. Bunun üzerine her ikisi de İsa'nın önünde saygıyla eğilmişlerdir. İsa onlara kendisini takip etmelerini söylemiştir. Andreas ve Simon ağlarını bırakmış ve İsa'yı takibe başlamışlardır.¹³⁷ Böylece İsa tebliğine başladıktan sonra havarilerinin kimler olacağını da yavaş yavaş belirlemeye başlamıştır.

Apokrif metinlere göre İsa, ilk havarileri olan balıkçı kardeşler Andreas ve Simon Petrus'tan sonra, yine göl kıyısında balık avlayan Yakub ve kardeşi Yuhanna'yı da havarisi olmaya çağırmıştır. İsa'nın çağırışı üzerine onlar da her şeylerini geride bırakıp İsa'yı takibe başlamışlardır.¹³⁸ Bu olaydan sonra İsa dört havarisiyle birlikte Kefernahum'a geri dönmüştür. İsa ertesi gün Filippus'u da havari olarak seçmiş ve ona Nathanael'i de kendisine çağırmasını söylemiştir.¹³⁹ Diğer bir apokrif İncil anlatımına göre ise Yahya'nın öğrencilerinden olan Yahuda da İsa'nın sözlerinden etkilenmiş ve Simon, Andreas, Yakub ile Yuhanna'nın onun takip ettiğini gördükten sonra o taraftarları arasına katılmış ve Filippus'a tebliğde bulunmuştur. Filippus da arkadaşı Nathanael'i bu gruba dahil etmiştir.¹⁴⁰ Apokrif anlatımlarda geçen İsa'nın havariliğe çağırdığı bir diğer kişi de gümrük memuru olan Matta'dır.¹⁴¹

Apokrif metinlerde, yukarıda belirttiğimiz isimler dışında, İsa'nın bütün havarilerinin adları ve nasıl bir süreçte havariliğe seçildikleri hususu açık bir biçimde geçmemektedir.

¹³⁷ Yahuda İncili, 3:6-14; Oniki Havari İncili, 14:2.

¹³⁸ Oniki Havari İncili, 14:3; Yahuda İncili: 3:15-17.

¹³⁹ Oniki havari İncili, 8:8.

¹⁴⁰ Yahuda İncili, 5:23-35.

¹⁴¹ Yahuda İncili, 6:17-24.

Ancak yine de İsa'nın "seçkin onikim"¹⁴² diye hitap ettiği aktarılan havarilerinden Simon, Andreas, Yakub, Yuhanna, Filippus, Nathanael ve Matta'nın, İsa'yı takip eden ilk havarileri olduğu metinlerde vurgulanmaktadır.¹⁴³ İsa Simon'a Aramice "kaya" anlamına gelen Kifas (Yunanca Petrus) ismini vermiş ve ondan diğer havarilere ve taraftarlarına önderlik etmesini istemiştir.¹⁴⁴ Yahuda İncili'ne göre, İsa'nın ilk havarileri arasında ismi geçenlerden Simon ve Yahuda, İsa'nın Yeşaya peygamber tarafından önceden bildirileni¹⁴⁵ gerçekleştirecek kişi olduğuna ilk inananlar olmuştur.¹⁴⁶

İsa'nın seçtiği bu havariler de onun öğretilerini insanlara anlatmaya başlamışlardır. Böylece gün geçtikçe aralarına yeni taraftarlar katılmıştır. İsa havarilerini belirledikten sonra, onlara kendi adıyla çağrıda bulunabilme ve hastalara şifa verebilme yetkisinin verildiğini de söylemiştir. Bununla birlikte İsa, havarilerine nelerden sakınmaları gerektiğini ve nasıl dua edeceklerini de öğretmiştir. Bu konuda apokrif metinlerde yer alan anlatımlara bakıldığında,

¹⁴² Oniki Havari İncili, 44:5.

¹⁴³ Yahuda İncil, 8:7.

¹⁴⁴ Yahuda İncili, 8:29-32.

¹⁴⁵ Hristiyanlar, Yeşaya peygamberin Tanrı'nın egemenliğinin yeniden restore edileceği zamanın gelişi ile ilgili kehanetlerde bulunduğu inanmaktadır. Buna göre, Yeşaya kitabındaki "Şöyle haykırıyor bir ses: "Çölde Rab'bin yolunu hazırlayın. Bozkırda Tanrımız için düz bir yol açın. Her vadi yükseltilecek, her dağ, her tepe alçaltılacak. Böylelikle engebeler düzleştirilecek. Sarp yerler ovaya dönüştürülecek. O zaman Rab'bin yüceliği görünecek. Bütün insanlar hep birlikte onu görecek. Bunu söyleyen Rab'dir." (Yeşaya 40:3-5) cümleleri, İsa'nın Kudüs'e girişiyle ilişkilendirilmektedir. (Ayrıca bkz. Walter Brueggemann, *An Introduction to the Old Testament: The Canon and Christian Imagination* (Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2003), 205-206; PHEME PERKINS, *The New Oxford Annotated Bible with Apocrypha: New Revised Standard Version*, ed. Michael D. Coogan vd. (Oxford England; New York: Oxford University Press, 2010), 966-967.)

¹⁴⁶ Yahuda İncili, 8:17-19.

İsa'nın ibadet etmek için dağa gitmeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Metinlerde, onun dağda sessizce Tanrı'ya dua ettiğine, onunla konuştuğuna havarilerin şahit olduğu anlatılmaktadır. Metinlerdeki bu pasajlara göre, bir seferinde İsa ve havarileri dağa gitmiş, havarilerin dinlenmek üzere uydukları bir anda, Yahuda İsa'yı oturmuş dua ederken görmüştür. Daha sonra Yahuda da diğer havariler gibi uyumuş, ancak uyandığında İsa'yı hala dua ederken bulmuştur. Bir süre sonra yola koyulduklarında Yahuda İsa'ya dua ederken kendisini gördüğü söylemiş ve ondan kimle konuştuğunu, ona ne söylediğini kendilerine de anlatmasını istemiştir. İsa bunun üzerine onlara dua ederken Tanrı'ya övgüde bulunmalarını, onun adını yüceltmelerini, rızıklarını ondan istemelerini ve bağışlanmayı dilemelerini söylemiştir. Böylece nasıl dua edebileceklerini onlara öğretmiştir. Havariler, İsa'nın söylediklerini yol boyunca defalarca tekrar etmiş ve böylece bu duaları kendilerinden sonraki insanlara öğretebilmek için ezberlemişlerdir.¹⁴⁸ Bu durumun bir diğer örneğiyle Oniki Havarî İncili'nde karşılaşılmaktadır. Buna göre havarileri İsa'yı dağda dua ederken görmüş ve yanına giderek kendilerine de nasıl dua edeceklerini öğretmesini istemişlerdir. Bunun üzerine, İsa havarilerine dua ederken gizli bir şekilde yapmaları gerektiğini, birlikte dua edeceklerse de bunu sessizce yapmalarını söylemiştir. İsa'nın, havarilerine dağda öğrettiği dua Tanrı'yı ve onun adını överek başlamakta ve şöyle devam etmektedir:

¹⁴⁷ İsa'nın havarileriyle özellikle Zeytin Dağı'na gittiği ve oradaki bir mağarada konakladığı metinlerde geçmektedir. Bununla birlikte, bir başka apokrif metin olan Yuhanna'nın İşleri'nde İsa'nın Zeytindağı'ndaki bu mağarada Kilisesini kurduğu kaydedilmektedir (Detaylı bilgi için bkz. Jack Finegan, *The Archeology of the New Testament: The Life of Jesus and the Beginning of the Early Church* (Princeton University Press, 1992), 166.).

¹⁴⁸ Yahuda İncili, 9:32-38.

“Senin hükümrânlığın herkese hikmetle, sevgi ve adaletle gelir. Senin isteğın gökte ve yerde meydana gelir. Kutsal ekmeğine bizi hissedar et ve bize canlı asmanın meyvesini ver. Ve senin bizim günahlarımızı affettiğın gibi, biz de bizim günahkârlarımızı affedelim. Nimetlerini üzerimize dök ki, biz de diğerlerine bunu yapalım. İmtihan saatinde kötülüklerden bizi uzak tut. Çünkü hükümrânlık, güç ve ihtişam ezelden ebede senindir. Şimdi ve tüm ebediyette. Âmin.”¹⁴⁹

3. Tebliğı ve Öğretileri

Apokrif metinlere göre İsa'nın öğretileri, merhamet, affedicilik, sevgi ve alçakgönüllülük gibi konular etrafında şekillenmiştir. Bu konuların yanında o, Tanrı ve O'nun mahiyeti, gerçek iman ve haşır gibi meselelerden de bahsetmiştir. Ayrıca, tebliğı süresince Yahudi geleneğinde yanlış uygulandığını ve değışmesi gerektiğini düşündüğü meseleleri de nedenleriyle açıklamıştır.

3.1. Affetme, Merhamet ve Sevgi

Apokrif metinlere göre İsa, tebliğı süresince ibadetin ve duanın öneminden sık sık bahsetmiş, hem öğrettiğı dualarda hem de verdiğı vaazlarda yaratılmış her şeyi sevmeyi, merhamet sahibi ve affedici olmayı öğütlemiştir. Apokrif metinlerde İsa'nın merhamet ve affediciliğe yaptığı bu vurguya sık sık yer verilmektedir. Bir anlatıma göre, Simon Petrus bir keresinde ona bir kişiyi kaç kere affedebileceklerini sormuştur. İsa ona hatasından pişman olan kişiyi affetmede bir sınır olmayacağı, peygamberlerin bile hata yaptıkları ve hatta günah işledikleri cevabını vermiştir.¹⁵⁰ İsa affetmeyi, bir kişinin kaybolan kıymetli bir malının bulunmasına benzetmektedir. Buna göre insan kaybettiğı çok değerli bir şeyi bir gün bulmak ümidiyle arar, bulduğunda ise etrafındaki insanlara duyduğı sevinci dile getirir ve onların da

¹⁴⁹ Oniki Havari İncili, 19:1-3.

¹⁵⁰ Oniki Havari İncili, 57:13.

kendisinin bu sevincine ortak olmalarını ister. Pişmanlık duyan bir kişiyi affetmek de buna benzemektedir. Hata yapan kişi kaybolmuştur ve pişman olduğunda ise artık kayıp değildir. Bu nedenle bu kişinin affedilmesi gerekmektedir. İsa, bağışlanmayı dileyen bir kişi olduğunda meleklerin büyük bir mutluluk duyduğunu söylemektedir.¹⁵¹

Apokrif metinlerde İsa'nın af konusundaki tutumuna dair hikayeler bulunmaktadır. Bu hikayelerden birine göre, bir gün Yahudiler zina suçunu işlediğini söyledikleri bir kadını İsa'ya getirmişlerdir. Ona kanunda kadının taşlanması yazılı olduğunu bu durumda ona bu cezayı vermeleri konusunda kendisinin ne düşündüğünü sormuşlardır. İsa oradakilere, kadına ilk taşı aralarındaki hiç günah işlememiş olan kişinin atmasını söylemiştir. Bunun üzerine orada bulunanlar teker teker Mabedi terk etmeye başlamışlardır. Mabette kimse kalmadığında ise İsa kadına kendisi dahil kimsenin onun hakkında bir yargıda bulunmadığını ve bulunmayacağını, bir daha günah işlememesini söylemiştir.¹⁵²

İsa insanlara affediciliğin yanında merhametin de çok önemli olduğunu anlatmış ve bu konuda öğütlerde bulunmuştur. Apokrif metinlerde bu bağlamda birçok olay aktarılmaktadır. Metinlerde geçen hikâyelerde, onun bütün mahlukata duyduğu sevgi ve bilhassa hayvanlara gösterdiği merhamet vurgulanmaktadır. Bir seferinde İsa, havarileriyle birlikte yine dağa giderken, dik bir yol üzerinde atına taşıyabileceğinden çok daha fazlasını yükleyen bir adamla karşılaşmıştır. İsa, ağır yükün altında hareket edemeyen atı yürümesi için döven adama müdahale etmiş ve kızmıştır. Adam atın kendisine ait olduğunu dilediği gibi davranmakta özgür olduğunu söyleyince de ona, atının kendisini inleyerek Tanrı'ya

¹⁵¹ Oniki Havarî İncili, 58:6.

¹⁵² Oniki Havarî İncili, 38:1-6. (Zina yaptığı gerekçesiyle cezalandılmak istenen kadınla ilgili hikâye aynı şekliyle kanonik Yuhanna İncilinde de karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Yuhanna, 8:1-11.)

şikâyet ettiğini söylemiştir. O, ata dokunarak onu iyileştirdikten sonra atın sahibine merhametli olmasını ve bir daha ata eziyet etmemesini öğütlemiştir.¹⁵³

Bir başka apokrif hikâyeye göre İsa Eriha'dayken kuş satan bir adamla karşılaşmış ve kafeslerdeki kuşların halinden rahatsız olmuştur. İsa adama kuşlarla ne yapacağını sorunca adam ona onları satarak geçimini kazandığını söylemiştir. Bunun üzerine İsa adama aynı muameleyle kendisinin karşılaştığını düşünmesini ve böylesi bir duruma düşmekten hoşnut olup olmayacağını sormuştur. Adama kendisi ile kuşların yaratılış anlamında hiçbir farklarının bulunmadığını dolayısıyla onlara eziyet etmemesi gerektiğini, kazancını sağlayacağı başka bir iş bulabileceğini söylemiştir. Adam İsa'nın söylediklerinden etkilenmiş ve kuşları serbest bırakmıştır. O günden sonra adam para kazanacağı başka bir işe başlamış ve İsa'nın taraftarları arasına katılmıştır.¹⁵⁴

İsa'nın tebliğ faaliyetlerini gerçekleştirirken anlatımlarında sık sık hikayelere başvurduğu görülmektedir.¹⁵⁵ Anlattığı hikâyelerden biri de yaygın bilinen *merhametli Samaryalı (Samiri)* hikayesidir. Apokrif Oniki Havari İncili'nde karşılaştığımız bir anlatıma göre İsa, Yahudi bir din adamının şeriat ile ilgili bir sorusu karşısında ona, şeriatın ne

¹⁵³ Oniki Havari İncili, 21:1-6.

¹⁵⁴ Oniki Havari İncili, 41:1-6.

¹⁵⁵ İsa kendisine yöneltilen dünyanın sonu ile ilgili bu ve benzeri konularda cevap verirken sık sık örneklerden ve benzetmelerden yararlanmış. Bir anlatıma göre, meseleleri misaller vererek açıklaması havarilerinin de dikkatini çekmiştir. Onun neden böyle bir yolu tercih ettiğine anlam veremeyen havarileri İsa'ya bunun sebebini sormuşlardır. İsa, kendilerine bu konularda yaptığı açıklamaların onlar için açık olduğunu ama diğer insanların anlamaları için misallere ihtiyaç duyduklarını söylemiştir. (Bkz. Oniki Havari İncili, 40:1-2.)

anladığını sormuş, din adamı da bu soruya, insanın karşısındakine kendisine davranılmasını istediği gibi davranması gerektiğini anladığını söylemiştir. Bunun üzerine İsa da ona merhametli Samiri hikâyesini anlatmıştır.

Hikâyeye göre, bir adam kötü birileri tarafından acımasızca dövülmüş ve çok kötü bir halde ıssız bir yerde terkedilmiştir. Sırayla bir kohen ve Levilerden bir kişi oradan geçmiş, adamı görmüş, ancak yolunu değiştirmiştir. Daha sonra ise bir Samiri oradan geçmiş ve yaralı adamı görünce diğerleri gibi yolunu değiştirmemiş, adamın yanına gitmiştir. Yaralı adama yardım etmiş ve onu güvenli bir yere götürmüştür. Orada ona iyi bakılmasını, bir şeye ihtiyaç olursa bunu kendisinin karşılayacağını oradakilere söylemiştir. İsa verdiği bu örnekle şeriata göre kıymetli olan davranışı sergileyenin bu hikâyedeki Samiri olduğunu, dolayısıyla kişinin görmeyi umduğu muameleyi ve merhameti diğer insanlara göstermesinin, saygın bir kimliğe sahip olmaktan veya din adamı olmaktan daha önce geldiğinin mesajını vermiştir.¹⁵⁶

3.2. Tanrı, İman ve Ahiret

Apokrif metinlerde, İsa'nın kısa süren tebliğinde, merhamet ve sevgi konularındaki konuşmaları çoğunlukta olsa da kendisine yöneltilen bazı teolojik meselelerde de yorumlar yaptığı görülmektedir. Bu metinlere göre İsa, Tanrı'nın hükümranlığı, iman, dünyanın sonu ve haşir gibi konularda taraftarlarını bilgilendirmiş, bu konularda kendisine yöneltilen sorulara cevaplar vermiştir.

İsa, zaman zaman hem havari ve taraftarlarından hem de Yahudilerden gelen, kendisinin kim olduğuna dair sorular ve yorumlarla karşılaşmıştır. Kendisine kim olduğunu

¹⁵⁶ Oniki Havari İncili, 35:1-8. (İyi Samiri hikayesi olarak bilinen bu hikâye, kanonik anlatımlarda da yer almaktadır. Bkz. Luka, 10:25-37.)

soran Yahudilere, Tanrı tarafından gönderildiğini, Tanrı ne derse onu yaptığını ve yaptığı hiçbir şeyin O'nun emri dışında gerçekleşmediğini, bilgisinin Tanrı'dan kaynaklandığını ve söylediklerini O'nun öğrettiğini söylemiştir. Apokrif metin anlatımlarına göre birçok Yahudi, Tanrı ile ilgili söylediği sözler üzerine, onun kendilerine gönderilmiş bir peygamber olduğuna inanmış ve onu takip etmeye başlamışlardır.¹⁵⁷

İsa'nın apokrif anlatımlarda kendisini gönderen Tanrı'dan "baba" olarak da bahsettiği görülmektedir. Bu anlatımlarda o, kendisinden üstün olduğunu söylediği Baba'nın, her zaman kendisiyle birlikte olduğunu söylemektedir.¹⁵⁸ Bunun yanında, metinlerde İsa ile ilgili birden fazla sıfatın kullanıldığı da görülmektedir. Örneğin bazı pasajlarda İsa, kendisinin beklenen Mesih olduğunu,¹⁵⁹ bazı pasajlarda ise beklenen kişi olduğunu söylerken kendisi için "insanoğlu" ifadesini kullanmaktadır.¹⁶⁰ Bu isimlerin yanında metinlerde genel olarak onun elçilik yönünün vurgulandığı görülebilmektedir. Bir apokrif anlatıma göre birkaç Yahudi İsa'ya gelmiş ve onun Tanrı'nın insanları lanetleyeceğini söylediğini duyduklarını söylemiş ve böyle bir şeyi neden söylediğini sormuşlardır. Bunun üzerine ise onlara Tanrı'nın kendisini insanları kurtuluşa erdirmek için gönderdiğini, ancak ona inanmayanları lanetleyeceğini söylemiştir.¹⁶¹ Bir başka anlatımda, kendisinin insanları tövbe etmeye çağırmak için geldiğini anlatmıştır.¹⁶²

¹⁵⁷ Oniki Havari İncili, 50:12-15.

¹⁵⁸ Oniki Havari İncili, 27:10.

¹⁵⁹ Oniki Havari İncili, 23:12-13.

¹⁶⁰ Oniki Havari İncili, 62:7.

¹⁶¹ Oniki Havari İncili, 12:10-12.

¹⁶² Oniki Havari İncili, 16:3.

Bu anlatımlar göz önünde bulundurulduğunda İsa'nın sık sık insanların kendisinin elçi olduğuna inanmalarını sağlamaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Ancak bir apokrif anlatımından, Tanrı'nın gönderdiği elçisi olarak gerçekleştirdiği mucizelerinin insanlar tarafından yanlış yorumlanabileceğinden zaman zaman korktuğu da anlaşılabilir. Söz konusu anlatımda İsa'nın, gerçekleştirdiği mucizelerden etkilenen insanların kendisinin beklenen kral olabileceğini düşüncelerinden çekindiği ve hatta insanların böyle iddialarda bulunmalarını için çaba sarf ettiği dikkatleri çekmektedir.¹⁶³

Apokrif Yahuda İncili'ne göre Tanrı'nın insanlara yol gösterici rehber olarak gönderdiği İsa, Tanrı'nın varlığı ve birliğinin¹⁶⁴ yanında, ebedi ve ezeli olduğu,¹⁶⁵ her yerde hazır ve nazır bulunduğu,¹⁶⁶ her şeyi bildiği ve işittiği,¹⁶⁷ her şeyin O'ndan geldiği ve O'nun herşeyde bulunduğunu öğretmiştir.¹⁶⁸ İbadet yalnızca tek ve bir olan Tanrı'ya yapılmalıdır.¹⁶⁹

İsa'ya göre Tanrı mutlak affedicidir ve insanların da affedici olmasını istemektedir. O, başkalarını affettiğimiz ölçüde bizleri affedecektir.¹⁷⁰ Tanrı adildir ve herkese yaptığı gibi karşılığını vermektedir. İnsan Tanrı'nın kendisine nasıl muamelede bulunmasını istiyorsa bu dünyada diğer insanlara öyle muamelede bulunmalıdır.¹⁷¹ Bu doğrultuda İsa, insanlarla iyi ilişkiler kurmanın ve onlara yardım etmenin diğer ibadetlerden daha üstün olduğunu

¹⁶³ Oniki Havarî İncili, 29:9.

¹⁶⁴ Oniki Havarî İncili, 14:9; 50:8; 50:13.

¹⁶⁵ Oniki Havarî İncili, 50:14.

¹⁶⁶ Oniki Havarî İncili, 64:2.

¹⁶⁷ Oniki Havarî İncil, 26:5.

¹⁶⁸ Oniki Havarî İncil, 52: 9-11.

¹⁶⁹ Oniki Havarî İncil, 21:12.

¹⁷⁰ Oniki Havarî İncil, 26:6.

¹⁷¹ Oniki Havarî İncil, 18:11-12.

öğütlemiştir. Bu doğrultuda taraftarlarına, kendilerine kötülük yapan kişilere dahi iyilikte bulunmalarını tembihlemiştir. Ona göre, iyiliğe iyilikle karşılık vermek herkesin yapabileceği bir şeyken, kötülükle karşılaşıldığında bile iyilik yapmaya devam edebilmek gerçekten iman edenlerin yapacağı bir şeydir. Bu nedenle İsa, havarilerine ve taraftarlarına insanları hoşnut etmenin kurban ibadetinden daha önce gelmesi gerektiğini söylemiş ve onlara düşmanlarını dahi sevmeleri gerektiğini öğretmiştir.¹⁷²

Apokrif metinlere göre İsa, taraftarlarını Tanrı'nın mahiyetine ve hükümlerine dair yönelttiği sorulara Tanrı'nın sıfatlarını anlattıktan sonra gerçek imanın Tanrı'yı anlamak olacağını söylemiş, inanmayanların durumunun ise O'nu anlayamamalarından kaynaklandığını belirtmiştir.¹⁷³ Oniki Havari İncili'nde geçen Tanrı ve iman konusundaki anlatımlarda, Tanrı'yı anlayarak ona gerçekten iman etmenin çok önemli olduğu, ancak yine de bunun tek başına yeterli olmayacağı aktarılmaktadır. Metne göre İsa, Tanrı'yı anlayarak iman eden kişide bulunması gereken özelliklerden bahsetmekte ve gerçekten iman etmiş kişilerin, alçakgönüllü olmaları ve gösterişten uzak durmalarını öğütlemektedir.¹⁷⁴ Gerçekten iman edenlerin ibadetlerini gizli yapmalarını, sadaka verirken diğer insanlara göstermeden yapmalarını ve oruç tutarken de diğer insanlara oruçtan dolayı yaşadıkları sıkıntılı hallerini belli etmekten kaçınmalarını ifade etmektedir.¹⁷⁵

İsa'nın gerçek iman konusunda sık sık üzerinde durduğu bir diğer mesele, zenginlik konusudur. Buna göre İsa, zenginlerin cennete girmesinin çok zor, hatta neredeyse imkânsız

¹⁷² Oniki Havari İncil, 25:11-15.

¹⁷³ Oniki Havari İncil, 52:12.

¹⁷⁴ Oniki Havari İncil, 15:10; 26:1-3,16; 60:4.

¹⁷⁵ Oniki Havari İncili, 26:18-19.

olduğunu söylemiştir. Bunun nedeni ise zengin bir kişinin zaten sahip olduğu serveti arttırmak için durmadan çalışması ve malını kimseyle paylaşmamasıyla ilgilidir. Dolayısıyla İsa, insanlara yardım eden gerçek iman sahibi birinin zengin olmamasını beklemektedir. Bu nedenle o, başkalarıyla paylaşmak yerine parasını biriktirerek zengin olan kişileri kınamış ve cennete yalnızca fakirler ile gerçekten iman edenlerin girebileceğini söylemiştir.¹⁷⁶

Apokrif anlatımlara göre bazı Yahudiler, İsa'nın gerçek iman konusunda yaptığı açıklamaları ve Yahudilerin yanlış yaşam alışkanlıklarına yönelik eleştirilerinden rahatsızlık duymuşlardır. Duydukları rahatsızlık nedeniyle İsa'ya cevap veremeyeceğini düşündükleri ölüm ve sonrası gibi konularda sorular sorarak, onu zor durumda bırakmayı amaçlamışlardır. Örneğin bir keresinde bir grup Saduki, yeniden diriliş konusunda cevap veremeyeceğini düşündükleri bir soru sormak üzere İsa'ya gitmişlerdir. Bunlar, levirlik yasası gereği, çocuğu olmadan ölen kişinin karısıyla geriden gelen kardeşinin evlendiğini, ancak onun da çocuğunun olmadan öldüğünü ve bu şekilde yedi kardeşin aynı kadınla evlendiğini, şayet bir diriliş olarsa bu kadının bu kardeşlerden hangisinin hanımı sayılacağını ona sormuşlardır. İsa haşir meselesine inanmadıklarını bildiği bu insanlara, evliliğin yalnız bu dünyada söz konusu olacağı ve bu bağlamda dirilenlerin de ebedi hayatta Tanrı'nın melekleri gibi olacağı cevabını vermiştir.¹⁷⁷

Bir başka apokrif hikâyeye göre, bir gün İsa'nın havarileriyle birlikte Zeytin Dağı'nda olduğu bir vakit, havarileri ona dünyanın sonunun ne zaman olacağını sormuş, bu konuda kendilerine bilgi vermesini istemişlerdir. İsa, kıyamet vaktinin ne zaman olduğunu kendisi dahil kimsenin bilemeyeceğini, bu bilgiye sahip tek kişinin sadece Tanrı olduğunu

¹⁷⁶ Oniki Havari İncil, 14:10-12; 25:2-5; 25:9-10.

¹⁷⁷ Oniki Havari İncili, 53:7-12.

söylemiştir. Ancak İsa, tam olarak zamanı bilemeseler de kıyametin alametleri hakkında bilgi sahibi olabileceklerini ve buna göre hazırlık yapabileceklerini havarilerine ve taraftarlarına söylemiş ve kıyamet alametlerini tek tek açıklamıştır.

İsa, taraftarlarına dünyanın sonunun işaretlerinden birinin Mesih'in gelişi olduğunu ve onu her an gelecekmış gibi beklemelerini söylemiştir. Bunun yanında, sahte peygamberler ve sahte Mesihler konusunda dikkatli olmalarını da eklemiştir. İsa, kıyametin diğer alametlerini kıtlık ve salgın hastalıkların artması, şiddetli depremlerin yaşanması; kötü yöneticilerin başa geçmesi, halklarına zulmetmeleri; güneş ve ayın ışığını kaybetmesi ve yıldızların yeryüzüne dökülmesi; insanların taraftarlarından kendisini takip ettikleri için nefret etmeleri olarak sıralamıştır. İsa kıyamet alametleri konusunda taraftarlarını uarmış, ancak yine de bütün bu işaretlere rağmen insanların kıyametin geldiğini son ana kadar, tıpkı Nuh tufanından önce olduğu gibi fark etmeyeceklerini bu nedenle kıyamet gününe hazırlıklı olmalarını söylemiştir.¹⁷⁸

Yukarıda sözünü ettiğimiz, Tanrı, ölüm ve sonrası ile ilgili taraftarlarının ve kendisine gelen Yahudi din adamlarının sorduğu soruların yanında, İsa'ya ibadetler, helal ve haramlar konusunda soruların yöneltildiği apokrif anlatımlar da bulunmaktadır. Bu apokrif metinlerde, tebliği boyunca İsa'nın kendisine şeriat konularında soru sorulmadığı sürece yorum yapmadığı, ancak sorular karşısında Yahudi yasasıyla ilgili Yahudilerin alışkın olmadıkları yorumlar yaptığı ve bazı hususlarda değişik hükümler vaaz ettiği görülmektedir. İsa'nın Yahudi şeriatına getirdiği bu yorum ve değişiklikler önceki şeriatı revize eden bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

¹⁷⁸ Oniki Havari İncili, 61.

3.3. Şeriatla İlgili Değişiklikler

İsa'nın getirdiği yeni yaklaşım, her ne kadar apokrif anlatımlara göre, büyük oranda daha önce sözünü ettiğimiz mahlukat sevgisi, merhamet, bağışlayıcılık gibi konular etrafında şekillense de Yahudileri doğru yola çağırarak için şeriatla bazı değişiklikler yapmayı da amaçlamaktadır. Nitekim Oniki Havari İncili'nde yer alan Dağ Vaazı bölümünün birinci kısmında İsa'nın, şeriatı geçersiz kılmak için değil, tam tersine var olan şeriatı onarmak ve eksiklerini gidermek için geldiği söylenmektedir.¹⁷⁹ Bu anlatımlara göre İsa, kendisinin önceki peygamberlerden daha üstün olduğunu ve dolayısıyla da şeriatı tamamlamak niyetiyle getirdiği yeni kanunun da önceki kanunlardan daha üstün olduğunu söylemektedir.

3.3.1. Kurban Yasağı ve Temiz Yiyecekler

Apokrif metinlere göre İsa, dini yasalar konusunda en dikkat çekici tavrı kurban konusunda sergilemekte ve Yahudi inanç ve ibadetinin en önemli parçalarından biri olan kanlı kurban uygulamalarını yasaklamaktadır. Bir anlatıma göre, İsa'nın Tiberya'da olduğu bir gün, bir kişi ona ve taraftarlarına yemeleri için tavşan ve güvercinler getirmiştir. İsa iyi niyetinden dolayı kızmamakla birlikte adama şunları söylemiştir: "Siz haklı olarak Musa'nın böyle yaratıkları kurban etmeyi ve etlerini yemeyi öğrettiğine inanıyorsunuz, ama Musa'dan daha büyük biri burada ve o şeriatın kanlı kurbanı ve ziyafeti kaldırmaya ve evveliyattaki gibi temiz takdime ve kansız kurbanı, yani toprağın ürünü ve tanelerini tüketilmesini yerleştirmeye geliyor."¹⁸⁰ Yine bir başka anlatıma göre İsa, kurbanı kaldırmak için geldiğini kendisini dinlemekte olan kalabalığa şu sözlerle duyurmuştur: "Ben kurban ve kan festivallerini kaldırmaya geldim. Siz dinlemezseniz, balık ve hayvan kurban kanını akıtmaya

¹⁷⁹ Oniki Havari İncili, 25:8.

¹⁸⁰ Oniki Havari İncili, 28:1-3.

son vermez ve onları yerseniz, o zaman Tanrı'nın öfkesi dinmeyecek; çölde et yemekten zevk alan, sizden öncekilerin üzerine geldiği gibi, sizin üzerinize de gelmeye devam edecektir. Onlar çürümüşlükle doluydular ve salgın hastalıklarla yok edildiler.”¹⁸¹

Apokrif metinlere göre İsa, et yemeyi yasaklamış ve sadece toprak mahsullerinden yemeye izin vermiştir.¹⁸² Bu doğrultuda, İsa'nın tebliğinin helal ve haramlar ile ilgili bu kısmında vejeteryan bir tutum sergilediği ve kendisini takip edeceklere de bunu yapmalarını öğütlediği anlaşılmaktadır. İsa'nın bu öğretisinin, daha önce bahsettiğimiz, onun hiçbir canlıya zarar verilmemesi gerektiği inancıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Nitekim apokrif metinlerde onun eziyet edilen hayvanları gördüğünde verdiği tepkilere dair birçok hikâye mevcuttur.¹⁸³

Bir hikâyeye göre, taraftarlarından biri bir gün İsa'ya Yahudi din adamlarının kurban olmadan günahlarının affının da mümkün olmayacağını vaaz ettiklerini iletmiştir. İsa, kendisine bu durumu ileten taraftarına, kan akıtmak suretiyle gerçekleştirilen kurbanın günah olduğunu ve dolayısıyla da bir günahın başka bir günahla giderilemeyeceğini söylemiştir. Bilakis günahından kurtulmaya çalışırken böyle bir günah işleyen kişinin, bunu yaparak günahlarını artırmaktan başka bir şey yapmadığını eklemiştir.¹⁸⁴

3.3.2. Boşanmayı Yasaklaması

Apokrif metinlere göre İsa, Yahudileri yanlış yaşam şekillerinden dolayı özellikle yukarıda sözünü ettiğimiz konularda eleştirmiştir. Yahudileri eleştirdiği bu konuların

¹⁸¹ Oniki Havarî İncili, 21:8.

¹⁸² Oniki Havarî İncil, 38:3-4.

¹⁸³ Oniki Havarî İncil, 38:1-2.

¹⁸⁴ Oniki Havarî İncili, 33:1-3.

yanında, Yahudi kanununda önemli bir yere sahip olduğunu bildiği ve Yahudilerin yanlış uygulamalarına şahit olduğu evlilik konusunda da onlara uyarılarda bulunmuştur. İsa, insanlara Tanrı'nın insanları çiftler şeklinde yarattığını ve başlangıçta tek eşliliğin hâkim olduğunu söylemiş ve insanlara bir adamın tek bir eşinin olmasının evliliğin en doğru ve güzel olan şekli olduğunu anlatmıştır. Apokrif metinlerde İsa, kanonik İncillerde olduğu gibi tek eşlilik yanında evliliğin bozulmaması hususunda da ısrarcı olmuş ve boşanmaya müsamaha göstermemiştir. Bu bağlamda o, kimsenin karısını boşamamasını söylemiş ve boşanan bir adamın başka bir kadınla evlenmesinin de zina olacağını belirtmiştir. Dolayısıyla İsa bu açıklamasıyla, başlangıçta da olmadığını söylediği çok eşlilik ve boşanma konularına karşı olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁵

3.3.3. Oniki Emir

Apokrif anlatımlara göre İsa, Musa'nın getirdiği on emir gibi, kendisinin de “oniki emir” getirdiğini taraftarlarına söylemiştir. İsa'nın apokrif metinlerde karşımıza çıkan öğretilerinin özeti mahiyetinde olan bu emirlere göre İsa, her ne sebeple olursa olsun hiçbir canlıyı öldürmemeyi; sahibi olunmayan mala el koymamayı, zenginlik niyetiyle mal biriktirmemeyi; et yememeyi, bilince zarar verecek yiyecek ve içeceklerden uzak durmayı; hoş görülme, sevgisiz bir evlilik yapmamayı; kimseyi bilerek veya bilmeyerek kandırmamayı, yalan yere şahitlikte bulunmamayı; görmek istemeyeceğimiz muameleyi başkalarına yapmamayı; sadece Tanrı'ya ibadet etmeyi ve yalnızca O'nu yüceltmeyi; ebeveynlerine ve öğretmenlere karşı saygılı olmayı; korumaya muhtaç olan bütün canlılara sevgi ve merhamet göstermeyi; toprağa ve mahsullerine önem vermeyi ve onlardan

¹⁸⁵ Oniki Havari İncili, 42:1-8.

tüketmeyi; bayramlara ve Şabat'a gereken önemi vermeyi, temizlik kaidelerine riayet etmeyi buyurmuştur.¹⁸⁶

4. Metinlerde Geçen Mucizeleri

Yeni Ahit apokrif metinlerinde İsa'nın tebliği süresince gösterdiği mucizelere dair birçok anlatım yer almaktadır. Bu anlatımlara göre İsa, mucizelerini bazen yiyecek ve içeceği çoğaltıp kalabalık toplulukları doyurarak; bazen körlük, sakatlık, felç, cüzzam vb. gibi çeşitli rahatsızlıkları iyileştirerek; bazen cin ve şeytan çıkararak ve bazen de ölüleri diriltilerek göstermiştir.

Bir apokrif anlatıma göre, İsa'nın taraftarlarına Tanrı tarafından gönderildiğini ve kendisine iman ve itaat etmelerini söylemesi üzerine, havarileri önceki peygamberler gibi Tanrı tarafından gönderildiğini kanıtlayacak bir mucize göstermesini, Musa'nın "man" adlı yiyeceği indirdiği gibi bir yiyecek indirmesini istemişlerdir.¹⁸⁷ İsa onların bu isteğine karşılık, kendisinin gökten gönderilen yiyecek olduğunu söylemiştir. Kendisinin asıl hakikat olduğunu ve tebliğine uymaları gerektiğini, vereceği ekmekten yemelerini ve şaraptan içmelerini, ancak böylece hakikati tadabileceklerini söylemiştir.

İsa'nın gökten gelen yiyecek olduğu ve hakikati anlayabilmek, ebediyete ulaşabilmek ve ruhen ölümsüz olabilmek için kendisine itaat etmeleri konusunda söylediklerini, havarileri yeterince açık bulmamışlar ve bu sözlerle neyi kastettiğini anlayamadıklarını İsa'ya belirtmişlerdir. İsa bunun üzerine onlara apokrif Oniki Havari İncili'nin otuz ikinci kısmında geçen şu sözleri söylemiştir:

¹⁸⁶ Oniki Havari İncili, 46:9-21.

¹⁸⁷ Oniki Havari İncili, 31:5.

“Size söylediğim sözler ruhtur ve hayattır. Cahiller ve bedensel düşünenler onu kan dökmek ve ölüm olarak anlarlar, ama onu anlayanlar kutsanmışlardır. Hububata bakın, o nasıl yetişiyor ve olgunlaşıyor ve biçiliyor ve değirmende öğütülüyor ve ateşte ekmek pişiriliyor. Bu ekmekten sizin gördüğünüz benim bedenim oluyor. Ve üzümeye bakın, o olgunlaşmıcaaya kadar asmada yetişiyor, koparılıyor ve üzüm sıkıcıya geliyor ve asmanın ürününü hediye ediyor. Benim bedenim asmanın bu ürününden ve kanım sudan oluyor. Çünkü ben yalnız ağacın meyvelerini ve bitki tohumlarını yiyorum ve bunlar benim ruhumla etime ve kanıma dönüşüyor. Yalnız, eğer bana inanıyor ve benim takipçim oluyorsanız, bütün bunlardan ve benzerlerinden yemelisiniz, çünkü ruhla bunlardan insanlara hayat ve sağlık ve şifa geliyor. Gerçekten benim varlığım, Tanrı hayatında ve cevherinde sizinle birlikte olacak, benim bedenimde ve kanımda görünecek ve bana inanan herkes bunlardan yiyecek ve içecek. Çünkü ben peygamberlerde yazıldığı gibi, her yerde dünya hayatına çıkacağım. Güneşin doğuşundan batışına kadar her yerde benim adımla tutsülerde kurban takdimeler yapılacak.”¹⁸⁸

Apokrif anlatımlara göre tebliği boyunca İsa, yiyeceği ve içeceği defalarca çoğaltmış ve insanları doyurmuştur. Bu çerçevede o ilk olarak, Kana’da bir düğündeyken, annesinin; düğün sahibinin ikram edecek şarabının kalmadığını haber vermesi üzerine suyu şaraba döndürmüş,¹⁸⁹ birçok kez yiyecekleri çoğaltmış ve bu suretle az bir miktar yiyeceklerle binlerce kişiyi doyurmuştur. Örneğin bir seferinde, bin kişiyi sadece beş karpuzla,¹⁹⁰ bir başka zaman

¹⁸⁸ Bu anlatıma göre, havarileri İsa’dan kendilerine her zaman bu ekmekten ve şaraptan vermesini istemişlerdir. Böylece ona kendisi ile ilgili anlattığı hakikate inandıklarını göstermişlerdir (Bkz. Oniki Havari İncili, 32:1-12).

¹⁸⁹ Oniki Havari İncili, 12:1-4.

¹⁹⁰ Oniki Havari İncili, 48:1-4.

beş bin kişiyi altı ekmek ve yedi üzümle,¹⁹¹ başka bir seferinde iki torba ekmek, meyve ve su ile dört bin kişiyi,¹⁹² bir başka hikâyede ise yine beş bin kişiyi beş ekmek ve iki balıkla doyurmuştur.¹⁹³

Apokrif metinlerde İsa'nın sadece yiyecekleri çoğaltmadığı aynı zamanda kendisini dinlemeye gelen, ona dokunarak şifa bulmaya çalışan insanlara şifa bahsettiği de belirtilmektedir.¹⁹⁴ Bu çerçevede bir gün Kefernahum'dan oğlu ileri derecede hasta olan bir adam İsa'ya gelmiştir. Oğlunun durumunu anlatmış ve ondan oğluna şifa vermesini istemiştir. İsa adama evine dönmesini, oğlunun artık iyi olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine evine döndüğünde oğlunu iyileşmiş olarak gören adam, evdekilere oğlunun ne zaman iyileştiğini sormuş ve aldığı cevaptan oğlunun iyileştiği vaktin tam olarak İsa ile görüştüğü saat olduğunu anlamıştır.¹⁹⁵ Bir başka benzer anlatıma göre bir gün İsa'ya etrafı insanlarla çevriliyken yürüyemeyen bir adam getirilmiştir. İsa kalabalığa rağmen kendisine ulaştırılmasında büyük çaba sarf edilen adamı görünce günahlarının affolunduğunu, yani iyileştiğini adama söylemiştir.¹⁹⁶

Bir başka anlatıma göre İsa, bir köyden geçtiği sırada arkasına gözleri görmeyen iki adam takılmıştır. Adamlar onu yol boyunca takip etmiştir. İsa onlara kendisini ne için takip ettiklerini sorunca adamlar kendisinden gözlerini iyileştirmesini istemiştir. İsa adamlara

¹⁹¹ Oniki Havari İncili, 29:4-8.

¹⁹² Oniki Havari İncili, 24:10-13.

¹⁹³ Yahuda İncili, 10:8-22. (İsa'nın insanları balıkla doyurması mucizesi Oniki Havari İncili'ndeki vejeteryan öğretisi ile çelişmektedir.)

¹⁹⁴ Yahuda İncili, 6:4;9:7.

¹⁹⁵ Oniki Havari İncili, 12:13-16.

¹⁹⁶ Oniki Havari İncili, 15:3-5.

onları iyileştirebileceğine gerçekten inanıp inanmadıklarını sormuş ve onlar da kendisinin bunu yapabileceğine inandıklarını söylemişlerdir. Bunun üzerine İsa adamların gözlerine dokunarak iyileşmelerini sağlamıştır. İsa onlara bu yaşanan hadiseden kimseye söz etmemeleri gerektiğini kesin bir dille söylemiş, ancak onlar İsa'nın kendilerini nasıl iyileştirdiğini herkese anlatmışlardır.¹⁹⁷

İsa'nın tebliği süresince gösterdiği birçok mucizeden yalnızca biri olan hastaları iyileştirmesi meselesine dair apokrif örneklerde, onun bu mucizelerini genellikle hastalara elini uzatarak veya dokunarak gerçekleştirdiği görülmektedir. Öte yandan zaman zaman İsa'nın görmeyen kişileri iyileştirirken tükürüğünü karıştırdığı bir toprağı kullandığı da görülmektedir. Örneğin bir anlatıma göre görmeyen bir adam kendisine gelmiş, İsa adamın gözlerine yerden aldığı toprağı sürmüş ve ardından adama Siloam¹⁹⁸ suyunda yıkanmasını söylemiştir. Adam İsa'nın dediğini yapmış ve söylediği yerde yıkandıktan sonra gözleri görmeye başlamıştır. O da tıpkı İsa'nın iyileştirdiği diğer herkes gibi yaşadığı bu mucizeyi soran insanlara anlatmıştır.¹⁹⁹

İsa sadece körler ve sağlırları değil, dönemin korkulu hastalığına yakalanan cüzzamlıları da iyileştirmiştir. Bir anlatıma göre İsa, takipçileri ile bir köye girdiği sırada köyde cüzzamlı bir hastanın olduğu haberini almıştır. Havariler hem Yahudi şeriatına göre

¹⁹⁷ Oniki Havari İncili, 24:6-7.

¹⁹⁸ Siloam (Şiloah), Kudüs'te şehrin altına oyulmuş bir su kanalından oluşan antik havuzun adıdır. Siloam Havuzu, kanonik Yuhanna İncili'nde (9:7) de İsa'nın kör bir adamı iyileştirdiği anlatılan aynı hikayede geçmektedir. Anlatımlarda ismi geçen bu havuzun yeri, 2004 yılında gerçekleştirilen kazılar sonucunda tespit edilebilmiştir. (Daha fazla bilgi için bkz. Elaine A Phillips, "The Pools of Siloam", *Tyndale Bulletin* 70/ (2019), 41-54.)

¹⁹⁹ Oniki Havari İncili, 53:1-6.

temiz sayılmayan bir cüzzamlı ile muhatap olmaktan hem de ondan hastalık kapmaktan kaygı duyarken cüzzamlı şahıs İsa'nın karşısına çıkmış ve ondan yardım istemiştir. İsa adama yaklaşmış ona elini uzatmış, ardından ona şifa bulunduğunu söylemiştir. Taraftarları gördükleri karşısında çok şaşırılmışlardır. Emin olmak için adama yaklaşmış ve onun gerçekten de rahatsızlığının tamamen geçtiğini görmüşlerdir. İsa iyileştirdiği adama kendisi ile ilgili hiç kimseye bir şey anlatmamasını söylemiştir. Ancak adam iyileşmiş olmanın sevinciyle İsa'nın kendisine nasıl şifa verdiğini önüne çıkan herkese anlatmıştır.²⁰⁰

Apokrif metinlerde, İsa'nın hastaları iyileştirmesinin yanında cinli olduğu söylenen kişileri iyileştirdiği, onlardan cin-şeytan çıkardığı ve ölüleri dirilttiği de anlatılmaktadır. Bir anlatıma göre, İsa cin musallat olduğu için konuşamayan bir adamı iyileştirmiştir. Orada bu olaya şahit olan bazı Yahudiler İsa'nın bu iyileştirmeyi şeytanın yardımıyla gerçekleştirdiğini iddia etmişlerdir.²⁰¹

Apokrif metinlerde İsa'nın sadece hastaları iyileştirmediği, fakat kanonik İncillerde anlatıldığı gibi ölüleri de dirilttiği ifade edilmektedir. Bu anlatılardan birine göre, bir sinagog yöneticisi olan Yayrus bir gün İsa'ya gelerek on iki yaşındaki kızının ölmek üzere olduğunu söylemiş ve ondan yardım istemiştir. İsa adamla birlikte kızın yanına giderken kızın öldüğü haberi ulaşmıştır. Ancak İsa, kızın yanına gittiğinde kızın elinden tutarak ona “kızım, kalk!” anlamına gelen “talita kumi” ifadesiyle seslenmiştir. Bunun üzerine kız dirilmiştir. İsa bu olaydan sonra oradakilere olanları kimseye anlatmamalarını tembihlemiştir.²⁰²

²⁰⁰ Yahuda İncili, 4:10-19.

²⁰¹ Oniki Havari İncili, 24:8.

²⁰² Oniki Havari İncili, 22.

İsa'nın ölüleri dirilttiği konusunda yaygın bilinen hikâyelerden bir diğerine göre, İsa yine bir gün arkasında kendisini takip eden kalabalıkla bir köye girmiştir. Köyde bir evden cenaze çıkarıldığını görmüştür. Ölen, genç bir çocuktur ve çocuğun annesi de yalnız bir kadındır. İsa, cenazeye yaklaşmış ve kalkmasını söylemiştir. İsa'nın çağrısı üzerine çocuk uyanmış ve tabuttan çıkmıştır.²⁰³

Hristiyanlar arasında çok yaygın bilinen bir başka dirilme hikayesi olan Lazarus'un dirilişi, apokrif metinlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyeye göre, Meryem ve Martha'nın kardeşi Lazarus ölmüş ve bunun haberi İsa'ya ulaşmıştır. İsa Lazarus'u çok sevdiği için bu haberi aldığı anda derin bir üzüntü duymuş ve Beytanya'ya doğru yola koyulmuştur. İsa Lazarus'un ölümünden dört gün sonra Beytanya'ya vardığında, kendisini ilk olarak Martha karşılamış ve İsa'nın dilerse kardeşini diriltebileceğini söylemiştir. Bunun ardından Lazarus'un diğer kızkardeşi Meryem de İsa'ya, şayet Lazarus ölmeden yanlarına varabilseydi kardeşini kurtarabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine, İsa oradakilerden kendisine Lazarus'un mezarını göstermelerini istemiştir. Birlikte mezara gitmişler, İsa Lazarus'u çağırarak, bunun üzerine Lazarus elinde kefeninin parçalarıyla dışarıya çıkmıştır. Apokrif hikâyeye göre, İsa Lazarus'u götürmelerini şayet hala hayatla bağı kopmadıysa yaşayacağını, aksi takdirde yaşamak için şansı olmadığını söylemiştir. Bu apokrif anlatıma göre, olaya şahit olan birçok Yahudi İsa'ya iman etmiştir.²⁰⁴

İsa hastaları iyileştirme, cinleri çıkartma ve ölüleri diriltmenin yanında başka mucizeler de göstermiştir. Örneğin İsa bir gün havarileriyle birlikte gittikleri yüksek bir yerde Musa ve İlyas ile konuşmuş ve onlarla birlikte görünüşünde değişiklikler olmuştur. Bu

²⁰³ Oniki Havarî İncili, 38:7-10.

²⁰⁴ Oniki Havarî İncili, 56.

hikâyeye göre, havarileri önce İsa'nın tüm vücudunun parladığına şahit olmuş ardından da İsa'nın Musa ve İlyas ile şeriat ve yakında Kudüs'te gerçekleşecek olaylar hakkında konuştuğunu görmüşlerdir. Musa, kendisine benzeyen bir elçi geleceğini ve onu takip etmelerini oradakilere söylemiştir. O sırada İsa'nın havarileri gökten gelen bir ses duymuşlardır. Ses, İsa'nın kendi oğlu olduğunu ve ondan razı olduğunu söylemiştir. Havariler duydukları ses karşısında korkmuş ve yere kapanmışlardır. Tekrar ayağa kalktıklarında ise Musa ve İlyas'ın artık orada olmadığını fark etmişlerdir.²⁰⁵

B. İsa'nın Kudüs'e Gidişi, Çarmıha Gerilişi ve Dirilişi

Çalışmamızın bu kısmında, apokrif metinlerde İsa'nın çarmıh öncesinde yaşadıkları, tutuklanmasının ardından çarmıha gerilişi ve çarmıhta ölümünden sonra yaşananlar ile ilgili anlatımları, çarmıh öncesinde ve sonrasında yaşananlar olmak üzere iki başlık altında inceleyeceğiz. İlk başlıkta, öncelikle İsa'nın Kudüs'e gelişi ile ilgili anlatımları ele alacağız. Daha sonra, öncelikle Yahudi din adamları ve toplumun ileri gelenlerinin İsa'yı yargılamaları ile Vali Pilatus'tan cezalandırılmasını talep etmelerine ve hakkındaki ithamlara değineceğiz. Ardından ise İsa'nın tutuklanmasıyla çarmıha gerilişine kadar geçen süreci ve çarmıhtan sonra yaşananları aktaracağız.

1. İsa'nın Kudüs'e Gidişi

Apokrif anlatımlara göre İsa, bir gün havarileriyle birlikte Hermon Dağı'ndayken onlara, beklenen vaktin geldiğini ve Kudüs'e doğru yola koyulmaları gerektiğini söylemiştir. Metinlerden, İsa'nın kullandığı “vaktin gelmesi” ifadesiyle, daha önce dağdayken öğrencilerine bildirdiği ıstıraplı ölümü ve ardından yaşanacak olayları kastettiği

²⁰⁵ Oniki Havari İncili, 46:1-6.

anlaşılmaktadır. Bu anlatıma göre Yahuda, İsa'nın bu sözleriyle neyi kastettiğini anladığı için, İsa'nın Kudüs'e gitmekten vazgeçmesi gerektiğini düşünmüş ama yine de İsa ve havarilerin yola koyulmasına engel olamamıştır.²⁰⁶

İsa'nın Kudüs'e havarileri ve taraftarlarıyla gittiğinin anlatıldığı apokrif anlatımlara göre, daha önce İsa tarafından havarilerin lideri seçilen havari Petrus, Kudüs yoluna çıkmadan önce havarilere görevlerini hatırlatmış²⁰⁷ ve yola koyulmuşlardır. Bir süre sonra Anon adında bir şehre uğramışlardır. Burada bir kişi İsa'ya, kendisine krallığında iyi bir yer vermesi karşılığında bütün malını yoksul insanlara dağıtma ve takipçisi olma vaadinde bulunmuş, bunun üzerine İsa, adamla Musa şeriatı hakkında bir konuşma yapmış ve onun kendi taraftarı olmasını kabul etmiştir.²⁰⁸

İsa arkasındaki kalabalıkla birlikte Kudüs yoluna devam etmiş ve bir süre sonra Tabor Dağı'na geldiklerinde geceyi orada geçirmeye karar vermiştir. Yahuda, sabah olunca havarilerden Petrus, Yuhanna ve Yakub'un kendi aralarında hararetle konuştuklarını görmüş ve yanlarına giderek onlara ne hakkında konuştuklarını sormuştur. Havariler ona gece yaşadıkları bir olay üzerine, İsa'nın Kudüs'e vardıktan sonra ölüp sonra da dirileceğine artık inandıklarını söylemişlerdir. Yahuda, İsa'nın İsrail'in beklediği kral ve önceki peygamberlerin müjdelediği kişi olduğuna inandığı için havarilerin anlattıkları bu olay onu

²⁰⁶ Yahuda İncili, 11:38-43;12:1.

²⁰⁷ Metinlerde havarilerin görevlerinin ne olduğuna dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak metinlerden anlaşıldığı üzere, her bir havarinin belli bir görevi bulunmaktadır. Metinlerde havarilerin görevlerine dair birkaç anlatımla karşılaşılabilir. Buna göre, para kesesinin sorumluluğu Yahuda'da, havarileri organize etme görevi Petrus'ta bulunmaktadır (bkz. Yahuda İncili, 12:2; 14:1).

²⁰⁸ Yahuda İncili, 12-13.

inandığı şey hakkında şüpheye düşürmüştür. İsa o gün beraberindekilerle tekrar yola koyulmuş ve akşama doğru Eriha'ya varmıştır. Şehrin insanları gelen kalabalık topluluğu görmüş ve sokaklarda toplanmışlardır. İsa kendisini bir ağacın üzerinde izlemekte olan gümrükçü Zakkay (Zahoy's)'ı farketmiş ve ona evinde kalmak istediğini söylemiştir. Zakkay İsa'nın gösterdiği bu teveccühten duyduğu mutlulukla malını insanlara dağıtacağını duyurmuştur. Havarileri de Zahoy's gibi şaşkınlık yaşamış, İsa'nın böyle bir kişinin evinde nasıl kalabileceğine anlam verememiş,²⁰⁹ ancak bu durumdan hoşnut olmasalar da hep birlikte geceyi Zahoy's'un evinde geçirmişlerdir.

Kudüs'e yaklaştıklarında İsa, havarilerinden kendisine bir eşek getirmelerini istemiştir. Havarileri bağlı buldukları bir eşeğin ipini çözüp İsa'ya götürmüşlerdir. İsa eşek sırtında Kudüs'e birkaç km uzaklıktaki Betanya'ya girdiğinde etrafındaki insanlar ellerinde hurma yapraklarıyla onu karşılayarak gelişini kutlamışlardır. Yahuda, Kudüs'e varmadan önce bir kitap âlimiyle (Yahudi din adamıyla) konuşmuş ve ona İsa'nın başına gelmesinden korktuğu olaylarla ilgili endişesini dile getirmiştir. Kitap âlimi, Yahuda'ya İsa'yı bu yolculuktan vazgeçirebiliyorsa vazgeçirmesini, yapamıyorsa onu korumak için elinden geleni yapmasını ve gerekirse kendisinin de bu konuda yardım edeceğini söylemiştir. Yahuda kitap âliminin dediğini yapmış, İsa'ya bir şey olmasından korkarak yol boyunca onu yakından takip etmiştir.²¹⁰

Yahuda, İsa ve taraftarlarının başlarına geleceklerin farkında olmadıklarını, bu nedenle olabilecekleri engellemek için kendisinin birşeyler yapması gerektiğini

²⁰⁹ Oniki Havari İncili, 59:13-18; Yahuda İncili, 15:9-26.

²¹⁰ Yahuda İncil, 17:2-15.

düşünmüştür.²¹¹ İsa havarilerine yol boyunca sık sık öleceğini, gömüleceğini söylemiş, ancak Yahuda tüm bunların olmasına engel olmak istemiştir. Yahuda'nın fikir aldığı âlim, Yahuda yanından ayrıldıktan sonra Yahudi konseyi Sanhedrin'e gitmiş, İsa'nın Kudüs'e gittiğini ve o oraya vardığında şehirde olabileceklerden duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Bu şahıs İsa'nın orada mucizeler göstermesi halinde, insanların ona katılmasından ve bir ayaklanma çıkmasından duyduğu çekincesini de konseyle paylaşmıştır. Bunun üzerine Yüksek kohen Kayfas, İsa'dan kurtulmaları gerektiğine karar vermiştir. Aksi halde olacaklara, halkın başına gelebileceklerle engel olamayacakları konusundaki endişelerini de dile getirmiştir. Kitap âlimi İsa'yı kutsala (mevcut dinî değerlere) hürmetsizlikle suçlayarak olacakları durdurabileceklerini söylemiş ve kendisinde İsa'yı korumak için daha önce yardım isteyen Yahuda'nın İsa'ya olan yakınlığından faydalanmayı önermiştir.²¹²

Apokrif metinlere göre Sanhedrin üyeleri İsa'yı ele geçirmek için planlar yaparken İsa Yahudilerin Fısıh bayramının başlamakta olduğu ve çevre şehirlerdeki Yahudilerin hac amacıyla Kudüs'e geldiği bir dönemde Kudüs'e gelmiş ve Mabed'e gitmiştir. Mabette Yahudi olmayanların hayvan sattığı büyük bir pazarın kurulu olduğunu görmüş ve manzaradan hiç hoşnut olmamıştır. Pazarı dağıtmaya, bağlı duran hayvanlar ile kafeslerdeki kuşları serbest bırakmaya ve paraları etrafa dökmeye başlamıştır.²¹³ Yahudiler İsa'nın yaptıkları karşısında öfkelenmiş ve yaptıklarının nedenini sormuşlardır. Bunun üzerine İsa, dilerse Mabedi yıkıp üç gün içinde yeniden inşa edebileceği cevabını vermiştir. Apokrif

²¹¹ Yahuda İncili, 17:23-24.

²¹² Yahuda İncili, 18:20-28.

²¹³ Yahuda İncil, 19:2-7; Oniki Havari İncili, 71:1-4.

metinlere göre, İsa'nın bu sözlerle kastettiği şey kendi bedensel mabedidir ve o bununla ölümden üç gün sonra dirileceğini ima etmiştir.²¹⁴

İsa Mabet avlusunda kurulmuş pazarı dağıttıktan sonra Mabette vaaz etmiş, akşam da havarileriyle birlikte Zeytin Dağı'na gitmiştir. Bazı metinlere göreyse o havarileriyle birlikte Getsemani²¹⁵ adıyla anılan bir yere gitmiştir. Bu anlatımlara göre İsa yine havarileriyle bu yerde toplandığı bir sırada veda konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında daha önce anlattığımız öğretilerini tekrarlamış havarilere dünyevi görevini tamamladıktan ve aralarından ayrıldıktan sonra yapmaları gerekenleri anlatmıştır. Bu anlatımlara göre İsa ayrıca kendisinden sonra gelecek bir peygamberden (tesellici) de bahsetmiştir.²¹⁶ Buna göre, gelecek kişi, vahiy alacak ve aldığı bu vahiyleri insanlara bildirecek, İsa'yı anacaktır.²¹⁷ İsa böylece, kendisinden sonra gelecek olan bu kişiyi de aralarından ayrılmadan önce taraftarlarına müjdelemiştir.

Yahudiler İsa'nın daha önce Mabette söylediği sözlerini, Mabede karşı bir tehdit olarak algılamışlardır. Ferisiler ve toplumun ileri gelenleri Yahudi Meclisinde bir araya gelmişler ve sonuçta İsa'nın öldürülmesi gerektiğine karar vermişlerdir.²¹⁸ İsa hakkında Yahudi meclisinde bu kararlar alınırken, İsa havarilerine Fısıh Bayramı'nı birlikte geçirmek

²¹⁴ Oniki Havari İncili, 71:5-1; Yahuda İncili, 19:10-26.

²¹⁵ Bugün Batı ve Doğu kiliseleri, Zeytin Dağı'na yakın bir yerde bulunan zeytinlik bir bölgenin metinlerde geçen Getsemani olduğunu kabul etmektedirler.
<https://www.britannica.com/place/Gethsemane> (28.03.2021)

²¹⁶ Oniki Havari İncili, 72:10-11.

²¹⁷ Oniki Havari İncili, 74:5-6.

²¹⁸ Yahuda İncili, 19:25-26.

için bir oda hazırlamalarını söylemiştir. Akşam olunca havarileriyle bayram için hazırlanan evde bir araya gelmiştir.

Havarilerden Yahuda her şeyin tam olduğunu, fakat satın aldığı, Fısıf Bayramı'nın olmazsa olmazı olan kuzunun orada olmadığını fark etmiş ve İsa'nın kuzunun kesilmesine engel olduğunu öğrenmiştir. Bunun üzerine, aldığı kuzunun kesilmesine neden engel olduğunu sormuştur. İsa, Yahuda'nın sorusuna karşılık, kendisinin çarşıta öleceğini ve o zaman kuzu kesme işleminin gerçekleşmiş sayılacağını cevabını vermiştir. İsa sözlerine devam ederek havarilerine kurbanı kaldırmak için geldiğini bir kez daha hatırlatmış ve asıl önem verilmesi gerekenin yaratıcıyı ve komşuyu sevmemiz ve kendimize yapılmasını arzu etmediğimiz şeyleri başkalarına yapmaktan sakınmamız olduğunu söylemiştir. Kendisine inanmanın Tanrı'ya da inanmak ve iman etmek anlamına geleceğini sözlerine eklemiştir. İsa'nın bu sözlerinin ardından bir havarisi İsa'ya İsrail kralı olup olmayacağını sormuştur. İsa bu soruya cevaben, bu dünyada bir krallık iddiasında olmadığını dile getirmiştir.²¹⁹

İsa, Fısıf Bayramını kutlamak için havarileriyle birlikte toplandıkları evde havarilerin ona ne olacağı konusunda aralarında tartıştıkları bir sırada konuşmaya başlamış ve havarilerinden birinin ona ihanet edeceğini açıklamıştır. Havariler, İsa'nın böyle bir şeyin gerçekleşeceğini net bir şekilde söylemesi üzerine telaşa kapılmış ve her biri ona ihanet edenin kendisi olmayacağına diğerlerini ikna etmeye çalışmıştır. Örneğin Petrus, eğer İsa'nın ölümüne neden olacak kişi kendisiyse İsa ile birlikte kendisinin de öleceğini söylemiştir. Öte

²¹⁹ Oniki Havari İncili, 75.

yandan Yahuda İsa'nın bu sözlerle kendisini kastedip etmediğini sorgulamıştır. Ancak kendisi olamayacağını düşünmüştür.

Havariler İsa ile aralarında geçen bu konuşmadan sonra yemek yemeye başlamışlardır. Yemek sırasında İsa, Fısıh'ta tüketilen mayasız ekmeği kaldırarak onun bedeni olduğunu ve ondan yemelerini, daha sonra ise şarabı kaldırarak onun da kanı olduğunu ve ondan içmelerini söylemiştir. Havariler İsa'nın buyurduğu gibi ekmekten yemiş ve şaraptan içmişlerdir. Yahuda İncili'ne göre, Yahuda ekmekten alarak oradan ayrılmıştır. O, İsa'nın sözlerinin ölümünün yaklaştığına işaret ettiği hissine kapılmış ve hem diğer havarileri hem de İsa'yı kurtarabilmek için bir şeyler yapması gerektiğini düşünmüştür. Yahuda bu gayeyle daha önce İsa'yı korumak için kendisine yardımcı olacağını söyleyen Yahudi âlimin yanına gitmiştir. Âlime her zaman yaptıkları gibi o gece de İsa ve havarilerinin Zeytin Dağı'na gideceğini söylemiştir. Bunun üzerine, birlikte hareket ederlerse İsa'yı ölmek zorunda kalmadan oradan uzaklaştırabileceklerini kararlaştırmışlardır.²²⁰

O sırada İsa hala havarileriyle birlikte yemek için toplandıkları evdedir. Yemekten sonra İsa ayağa kalkmış bir kaba su doldurmuştur. Doldurduğu suyla havarilerinin ayaklarını teker teker yıkamış ve ardından havluyla kurutmuştur. Havarileri İsa'nın ayaklarını yıkamasından çekinmiş ve yaptığı şeyin nedenini kendilerine açıklamasını istemiştir. Bunun üzerine İsa, onların ayaklarını yıkayarak kendilerine örnek olduğunu ve kendi yaptığını hatırlayarak gelecekte birbirlerinin ayaklarını yıkamalarını istediğini söylemiştir.²²¹ İsa,

²²⁰ Yahuda İncili, 20.

²²¹ İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkaması Oniki Havari İncili'nde ele alınmaktadır (bkz. Oniki Havari İncili, 76:1-3).

havarilerin ayaklarını yıkadıktan sonra havarilerine kendisinin Tanrı tarafından gönderildiğini bir kez daha söylemiş, sevginin önemini hatırlatmıştır. Öncelikle Tanrı'yı sevmek gerektiğinden ve bütün yaratılmışları sevmenin Tanrı'yı sevmenin bir gerekliliği olduğundan bahsetmiştir. Buna göre İsa bilhassa güçsüzler ve bir sıkıntısı olanlar olmak üzere bütün canlılara merhametli olunması gerektiğini öğütlemiştir.²²²

Oniki Havari İncili'ne göre, İsa havarileriyle yediği yemekten sonra onlarla birlikte Zeytin Dağı'na gitmiştir. Burada Getsamani denilen noktada, bazı havarileri dua etmiş, diğer havarileri ise dinlenmek için bir köşeye çekilmiş ve uyumuşlardır.²²³ Hikâyenin Yahuda İncili'nde aktarılan versiyonuna göre, o gece uyumayan havarilerden biri de Yahuda'dır. Yahuda, İsa'nın yanında gelmiş ve onu dua ederken bulmuştur. İsa'ya yakın bir yere oturmuş ve o da duaya başlamıştır. İsa'nın dua ederken yaratıcıya seslenmesi üzerine Yahuda İsa'ya sarılmış ve onu öpmüştür. Bunun üzerine İsa da Yahuda'ya sarılmıştır. O sırada onlara yaklaşmakta olan kalabalığın sesi duyulmaya başlamıştır. Kalabalık görünür hale geldiğinde Yahuda gelen askerler arasında daha önce İsa'yı kurtarmak üzere anlaştığı Yahudiyi de görmüş ve kandırıldığını anlamıştır. Yahuda öfkeyle adamın üzerine atılmış, ancak oradakiler tarafından durdurulmuştur. Yahudi âlim İsa'ya yaptıkları şeyin Yahudileri kurtarmanın tek yolu olduğunu, bütün Yahudi toplumunun onun yüzünden zarar görmesindenense onun zarar görmesinin daha iyi olacağını söylemiştir. O sırada diğer havariler

²²² Oniki Havari İncili, 76:1-10.

²²³ Oniki Havari İncili, 77.

gürültülere uyanmış ve İsa'nın yanına vardıklarında onu tutuklanmış bir halde bulmuşlardır.²²⁴

İsa, askerler tarafından götürüldükten kısa bir süre sonra Yahuda İsa'yı kurtarabilme umuduyla onları takibe başlamıştır. Yahuda İsa'nın sorgulamak üzere getirildiği Kayfas'ın evinde bir yere saklanmış ve olanları uzaktan izlemiştir. Etraftakilerin İsa'nın havarileri tarafından nasıl yalnız bırakıldığını ve kimsenin onu savunmak için ortaya çıkmadığını konuştuklarına şahit olmuştur. Yahuda bir süre sonra Petrus'un da orada olduğunu ve kendisi gibi onun da saklandığını fark etmiş ve yanına gitmiştir. Petrus'a İsa'yı yalnız bırakmamayı ve onun için şahitlik yapmayı teklif etmiştir. O sırada oradan geçmekte olan bir kadın Petrus'u tanıdığını, İsa'nın havarilerinden olduğunu söylemiş, ancak Petrus inkâr ederek, İsa ile bir alakası olmadığını söylemiştir. Kadının ikinci ve üçüncü kez ısrarla Petrus'u tanıdığını söylemesi karşısında, o da İsa'nın havarisi olmadığını hatta onu tanımadığını tekrarlamıştır. Böylece İsa'nın daha önce Petrus'un kendisini inkâr edeceğine dair söylediği olay gerçekleşmiştir.²²⁵

Anlatımlara göre, İsa'nın tutuklanmasından Yahuda sorumlu tutulmuştur. Ancak Yahuda İsa'nın aralarından birinin kendisine ihanet edeceğine dair söylediklerine istinaden kendisinin ihanet eden kişi olarak kabul edilmesini bir türlü anlayamamıştır. Çünkü o ne diğer havariler gibi İsa tutuklandığında oradan kaçmış ne de Petrus gibi İsa'yı inkâr etmiştir. Fakat iş birliği yapmayı planladığı Yahudi âlim, Yahuda'nın hain olduğunu topluluk önünde söylemiş ve bunun herkes tarafından böyle bilinmesini sağlamıştır. İncile göre, yaşananlar

²²⁴ Yahuda İncili, 21.

²²⁵ Yahuda İncili, 22: 12-19.

neticesinde tek gayesi İsa'yı korumak olmasına rağmen hainlikle suçlanan Yahuda duyduğu derin üzüntü nedeniyle ağlamıştır.²²⁶

2. İsa'nın Yargılanma Süreci ve Yöneltilen İthamlar

İsa'yı tutklayan Yahudiler, ilk olarak onu baş kohen Kayfas ve toplumun ileri gelenlerinin huzuruna götürmüş ve şikayetlerini dile getirerek onu mahkum etmeye çalışmışlardır. Bu çerçevede onun, her şeyden önce Yahudilikte günahları af yetkisi Tanrı'ya ait olarak görülürken bunu umursamayan bir dil kullandığı ve hastaları iyileştirirken onlara günahlarını affettiğini söylemek suretiyle Tanrı'ya ait olan bir şeyi kendisine aitmiş gibi göstererek kutsala karşı hürmetsizlik ettiğini dile getirmişlerdir.²²⁷

Yahudiler İsa'nın, doğrudan Tanrı'ya karşı işlediği bu suç yanında dinin temel emir ve yasaklarını ve toplumun değer yargılarını açıktan çiğneyecek davranışlarda bulunduğunu da ifade etmiştir.²²⁸ Bu çerçevede onlar İsa'nın, hastaları iyileştirirken Yahudi dini yasasını gözetmediğini ve iş yapmanın yasak olduğu Şabat günlerinde işler yaparak Yahudilikteki on emirden birini açıkça ihlal ettiğini ifade etmiştir.²²⁹ Aynı şekilde onlar İsa'nın ve taraftarlarının, Yahudi oruç günlerinde oruç tutmadığını söylemişlerdir. Ayrıca kendi varlığının İbrahim, Musa ve diğer peygamberlerinkinden önce geldiğini ifade ettiğini²³⁰ ve

²²⁶ Yahuda İncil, 22.

²²⁷ Oniki Havari İncil, 15:4-6.

²²⁸ Yahuda İncili: 7:1-16.

²²⁹ Yahuda İncili, 3:22-29; Oniki Havari İncili, 53:1-6.

²³⁰ İsa, Yahudilerin Musa ve diğer peygamberlerin getirdiği yasaları bozduklarını ve kendisinin de bozulan bu yasayı onarmak için geldiğini söylemiştir. Yahudilerden bir grupta birlikteyken onlara, kendi öğretilerini takip eden kişilerin kurtuluşa ereceğini ve ölmeyeceklerini söylemiştir. Bunun üzerine Yahudiler, kendisini İbrahim ve geçmiş diğer peygamberlerden de büyük gördüğünü, onlar

Yahudilikte önemli bir yeri olan kurban geleneğini ilga ederek et yemeyi yasakladığını²³¹ dile getirmişlerdir.

Yahudilerin İsa'ya yönelttiği bir başka suçlama ise onun Yahudiliğin temizlik yasalarını gözetmemesi ve Yahudilerin günahkar saydıkları kişilerle görüşmesidir. Buna göre onun, cüzzamlı bir kişiyle temas etmemek gerektiğini söyleyen kuralı önemsemeyerek, cüzzamlı hastaları da iyileştirdiğini,²³² yine toplumda büyük günah sayılan bir davranışı gerçekleştirerek tedavi amacıyla da olsa bir kadının elini tuttuğunu²³³ dile getirmiş ve bundan şikayetçi olmuşlardır.

Yahudilerin bu şikâyet ve ithamları üzerine İsa, insanların günahlarını kendisinin affetmediğini, yalnızca onlara affedildikleri haberini verdiğini söylemiştir.²³⁴ Şabatta insanları iyileştirmek konusunda, insanın Şabat'tan önce geldiğini, dolayısıyla Şabat'ta hasta birini iyileştirmekte ve iyi şeyler yapmakta bir sakınca olmadığını söylemiştir.²³⁵ Aynı şekilde o, kendisi taraftarlarıyla olduğu sürece onların oruç tutmalarının gerekli olmayacağı

bile öldüğüne göre takipçilerinin nasıl ebedi yaşayacağını açıklamasını istemişlerdir. İsa onların bu sorularına İbrahim dâhil bütün peygamberlerin onun tebliğine şahit olduğunu, dolayısıyla kendi varlığının diğerlerinden önce geldiğini söylemiştir. Yahudiler, İsa'nın peygamberler hakkında söyledikleri karşısında öfkelenmiş ve onu taşlamaya kalkışmışlardır. İsa onların bu tepkileri üzerine aralarından ayrılmıştır (Bkz. Oniki Havari İncili, 52:1-7).

²³¹ Oniki Havari İncili, 51:12.

²³² Yahuda İncili, 4:10-19.

²³³ İsa, Simon'un hasta olan kayınvalidesini tedavi etmek üzere evine gitmiş ve tedavi ettiği sırada kadının elinden tutmuştur. O sırada orada bulunan insanlar ve havariler bu olaya şahit olmuşlardır. Yahudi bir adamın nikâhında olmayan bir kadının elini tutmuş olması günah sayılmaktadır ve İsa'nın yaptığı bu davranış da Yahudiler açısından kabul edilebilir değildir (Bkz. Yahuda İncili, 4:4-6).

²³⁴ Oniki Havari İncil, 15:4-6.

²³⁵ Oniki Havari İncili, 48:10-12; Yahuda İncili, 7:15-22.

cevabını vermiştir. İsa'nın bu cevapları üzerine, onun kutsala hürmetsizlik ettiği ve yasayı kaldırmaya çalıştığı kanaatini pekiştirmiştir.²³⁶

İsa, kurbanı kaldırmasına Yahudilerin verdiği tepkiler üzerine, etin hiçbir zaman hiçbir peygamber tarafından helal sayılmadığını, Âdem'den beri toprak ürünlerinin tek helal yiyecek olduğunu, ancak kendi kötü karakterlerinden dolayı Musa'nın et yemelerine izin vermek zorunda kaldığı cevabını vermiştir. İsa bu yolla bir kez daha kendisinin onların bozmuş olduğu şeriatı düzeltmek için geldiğini ve misyonunun aslolanaya dönüşü sağlamak olduğunu yinelemiştir.²³⁷ İsa, Yahudiler tarafından günahkâr sayılan ve görüşülmesi hoş karşılanmayan kişilerle görüşmesi ve tebliğde bulunması konusundaki ithamlara karşılık, kendisinin zaten iyi işler yapmakta olan inananlara değil, aksine günahkâr kabul edilen ve tövbe etmeye ihtiyacı olanlara gönderildiği açıklamasını yapmıştır.²³⁸

Sanhedrin üyeleri İsa'ya yönelik suçlamalar ve onun verdiği cevaplardan sonra onun ortadan kaldırılması gerektiğine kanaat getirmiş²³⁹ ve bu işi yapması için onu, bölgenin yöneticisi olan Romalı Vali Pilatus'a havale etmeye karar vermişlerdir. Böylece İsa, baş kohen ve Sanhedrin kurulu kararıyla, öldürülmesi için onu, Vali Pilatus'un huzuruna çıkarmışlardır. Yahudiler, Pilatus'a kanunları değiştirmeye çalıştığı ve krallık iddiasında olduğu gerekçesiyle İsa'dan şikâyetçi olduklarını söylemişlerdir. Pilatus bunun üzerine bir adamını göndererek İsa'nın huzuruna getirilmesini istemiştir. Görevli, İsa'yı almak için gittiğinde ona saygı göstermiş ve bu durum Yahudileri kızdırmış, valinin İsa'ya bir suçlu gibi

²³⁶ Yahuda İncili: 7:1-16.

²³⁷ Oniki Havarî İncili, 51:12-18.

²³⁸ Oniki Havarî İncili, 16:1-3.

²³⁹ Oniki Havarî İncili, 79:1-14.

muamele etmemesi onları rahatsız etmiştir.²⁴⁰ Bunlar olurken dışarıda büyük bir kalabalık toplanmıştır. İsa'nın cezalandırılmasını arzulayan Yahudiler bu kalabalık arasında dolaşarak, İsa'nın çarmıha gerilerek öldürülmesi için bağırıma başlamış ve diğer insanları da aynısını yapmaya teşvik etmişlerdir.²⁴¹ O sırada Yahuda da kalabalık içinde bir havari arkadaşını bulmak ümidiyle dolaşmış ama kimseyi bulamamıştır.²⁴² Yahuda, şayet havari arkadaşlarıyla bir araya gelirlerse İsa'yı kurtarma şansları olabileceğini düşünmüştür. Ancak defalarca bakmasına rağmen İsa'nın annesi Meryem, Mecdelli Meryem ve diğer birkaç kadın takipçisinden başka kimseyi görmemiştir.²⁴³

İsa'nın vali önünde yargılanışının anlatıldığı bu olayın Nikodemus İncili'nde yer alan versiyonuna göre Pilatus, İsa'nın suçunun ne olduğunu Yahudilere sormuştur. Yahudiler, İsa'nın Tanrı oğlu ve kral olma iddiasında olduğu cevabını vermişlerdir. Pilatus bunun üzerine orada bulunan bir grup adama bu konuda sorular sormuş, Yahudilerin iddialarına katılıp katılmadıklarını öğrenmek istemiştir. Adamlar Pilatus'a, Yahudilerin İsa'nın ölmesini istemelerinin asıl sebebinin, İsa'nın Sebt (Şabat) gününe riayet etmeyerek o günde hastaları tedavi etmesinden kaynaklandığını söylemişlerdir.²⁴⁴ Ancak Pilatus, tüm bunların yaşandığı sırada, kalabalık içerisinde ağlayan kişilerin olduğunu da görmüş ve böylece İsa'nın cezaya çarptırılmasının herkesin ortak arzusu olmadığını anlamıştır. Bunun üzerine Pilatus Yahudi önderleriyle tekrar konuşmuş ve İsa'yı suçlu bulmadığını, kendileri hala suçlu buluyorlarsa İsa'ya cezasını kendi kanunlarına göre vermelerini söylemiştir. Ancak Yahudiler Pilatus'un

²⁴⁰ Nikodemus İncili, 1:1-2.

²⁴¹ Yahuda İncili, 23:6.

²⁴² Yahuda İncili, 23:7.

²⁴³ Yahuda İncili, 23:23-27.

²⁴⁴ Nikodemus İncili, 2:6.

bu sözlerine karşılık, İsa'nın öldürülmesini istediklerini ve kendi kanunlarına göre birini öldürmenin yasak olduğunu,²⁴⁵ bu nedenle kendisine geldiklerini açıklamışlardır.²⁴⁶

İsa'nın Pilatus önünde yargılanması devam ederken, İsa'ya inandığını Yahudilerin ısrarları sonucunda kabul eden Nikodemus ve İsa'nın daha önce iyileştirdiği birçok insan gelmiştir. İsa'ya iyileştirilmesi için yatalak haldeyken götürülen ve yatağını alarak İsa'nın yanından ayrılan adam, İsa'nın elbisesine dokunmasıyla uzun yıllardır muzdarip olduğu rahatsızlığından kurtulan Bernike adındaki kadın ve gözleri görmeye başlayan diğer insanlar başlarından geçenleri anlatmışlardır. Orada hazır bulunan başka insanlar da Pilatus'a İsa'nın Lazarus'u gömülmesinden günler sonra nasıl ölümden dirilttiğini anlatmıştır. Pilatus duydukları karşısında hayrete düşmüş ve onu cezalandırmak istememiştir.²⁴⁷

Yahudiler Pilatus'un İsa'ya ceza vermek konusundaki isteksiz tavrını görünce, bu kez de onun krallık iddiasındaki bir adamı savunduğunu öne sürmüşlerdir. Krallık ile ilgili tartışmalar sonucunda Pilatus İsa'ya hakkında verilen kararı açıklamış, ona çarmıha gerileceğini söylemiştir.²⁴⁸ Yahuda İncili'deki benzer anlatıma göre de Pilatus'un Yahudilere

²⁴⁵ Bu anlatım, hem diğer apokrif anlatımlarla hem de metinlerle çelişmekte ve tarihsel gerçekliği yansıtmamaktadır. İlk Hristiyan şehit olarak bilinen Stephen'ın Sanhedrin tarafından taşlanarak ölüm cezasına çarptırıldığı bilinmektedir (bkz. Elçilerin İşleri, 7:54-8:2). Bunun yanında, Sanhedrin'in Romalıları ve Yahudi olmayanları idam etme haklarının bulunduğu, Mabet girişinde Yahudi olmayanların Mabede yaklaşmaları veya girmeleri halinde öldürüleceklerinin yazılı olduğu, hatta havarilerin de Sanhedrin tarafından zaman zaman ölümle tehdit edildikleri kaynaklarda geçmektedir. (Detaylı bilgi için bkz. Tibor Horvath, "Why was Jesus Brought to Pilate?", *Novum Testamentum* 11/3 (1969), 174-184.)

²⁴⁶ Nikodemus İncili, 3-4.

²⁴⁷ Nikodemus İncili, 6-8.

²⁴⁸ Nikodemus İncili, 9.

İsa'nın çarmıha gerilmesini gerektirecek bir suç olmadığını defalarca söylemesine rağmen öldürülmesi kararını almasında, uzunca süren yargılama ve tartışmanın ardından Yahudi önderlerinin ve kalabalığın ısrarları sonucunda halk arasında çıkabilecek bir kargaşadan çekinmesi etkili olmuştur.²⁴⁹

3. İsa'nın Çarmıha Gerilmesi

İsa, hakkında ölüm kararı verildikten sonra, o gün kendisi gibi haça gerilecek iki suçluyla birlikte Golgota denen yere gönderilmiştir. İsa'ya yol boyunca kendi haçını taşıması emredilmiştir. Golgata'ya giderken annesi Meryem ve Mecdelli Meryem'in de aralarında olduğu kadın grubu İsa'yı yalnız bırakmamış, yol boyunca ağlayarak onu takip etmiştir.²⁵⁰ Öte yandan İsa'yı takip eden muhalif kişiler ise haça gerileceği yere varana kadar ona hakaretler etmiş ve içinde olduğu durumla alay etmişlerdir.

Pilatus, İsa'nın öldürülmesine haklı bir gerekçe bulamamasına rağmen Yahudi önderlerin bu konudaki ısrarları sonucu çarmıh üzerine suçunun krallık iddiasında bulunmak manasına gelen "Yahudilerin Kralı" olarak yazılmasını emretmiştir.²⁵¹ Golgota tepesine varıldığında Pilatus'un emri üzere askerler İsa'nın çarmıhına "Yahudilerin kralı" yaftasını asmıştır. Hikâyenin başka bir apokrif metin versiyonunda askerlerin daha sonra İsa'nın üzerindeki kıyafetleri çıkardığı ve kendi aralarında paylaştıkları anlatılmaktadır. Buna göre paylaşabilecekleri kıyafetleri bölerek paylaşmış, ancak paylaşamayacakları tek parça halindeki kumaşı kimin alacağına da aralarında kura çekerek karar vermişlerdir.²⁵²

²⁴⁹ Yahuda İncili, 23:14-20.

²⁵⁰ Yahuda İncili, 23:31.

²⁵¹ Nikodemus İncili, 10:1-2.

²⁵² Oniki Havari İncili, 82: 11-12.

İsa yanındaki iki suçluyla birlikte çarmıha gerilmiştir. Suçlulardan biri İsa'dan şayet gerçekten Mesih ise kedisini ve onları kurtarmasını istemiştir. Diğer suçlu ise kendilerinin hak ettikleri için bu cezaya çarptırıldıklarını, ancak İsa'nın suçsuz olduğunu, kendisini onunla onunla eş tutmamasını söylemiştir. Bunları söyleyen suçlu şayet bir gün hâkimiyeti gerçekleşirse İsa'dan kendisini unutmamasını istemiştir. İsa adamın bu sözleri karşısında ona, ölünce kendisiyle birlikte olacağı haberini vermiştir.²⁵³

İsa'nın çarmıhtayken Tanrı'ya birkaç kez seslendiği apokrif metinlerdeki çarmıh hikâyelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatımlara göre İsa, farklı zamanlarda kendisini haça gerenlerin affedilmesi için Tanrı'ya dua etmiştir. Örneğin, Oniki Havari İncili'nde, kendisine haça gerildikten üç saat sonra içine öd suyu katılmış sirke içirildiğinde “Baba onları bağışla, çünkü onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar.”²⁵⁴ dediği ifade, Yahuda İncilinde kıyafetleri paylaşıldıktan sonra söylediği düşünülen “Rabbim onları bağışla, onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar.”²⁵⁵ şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer apokrif anlatıma göre İsa bu sözleri söyledikten sonra sekiz bin kişi İsa'ya iman etmiştir.²⁵⁶

Apokrif metinlerde karşımıza çıkan İsa'nın haçtayken söylediği düşünülen bir diğer ifade ise onun ölmeye yakın, Tanrı'ya onu neden yalnız bıraktığını sorduğu ifadelerdir. Oniki Havari İncili'ndeki aktarıma göre altıncı saatte, hava son derece kararmış ve bu durum yaklaşık üç saat sürmüştür. Havanın hala karanlık olduğu bir sırada İsa, “beni neden terk ettin Tanrım?” anlamına gelen “Eli, Eli, lama sabahtani?” sözlerini yüksek bir sesle söylemiştir.

²⁵³ Nikodemus İncili, 10:3; Oniki Havari İncili 82:15-16; Yahuda İncili, 23:34-36.

²⁵⁴ Oniki Havari İncili, 82:10.

²⁵⁵ Yahuda İncili, 23:37-38.

²⁵⁶ Nasaralılar İncili, 35.

Orada İsa'nın bu yakarışını duyanlardan bazıları, havanın karanlık olmasından dolayı kendisini terk ettiğini söylediği şeyin güneş olduğu, dolayısıyla onun bu seslenişinin güneşe olduğu yorumunu yapmışlardır. Bazıları ise seslenişinin İlyas'a olduğunu söylemişlerdir.²⁵⁷ Metnin devamına göre, İsa'nın susadığını söylemesi üzerine askerler bir süngeri sirkeye batırarak ona vermiştir. Bu olayın ardından İsa "Baba, senin ellerinde ben ruhuma emrediyorum" demiş ve dokuzuncu saat olduğunda ölmüştür.²⁵⁸

İsa'nın çarmıhtaki son anlarının yer aldığı bir başka apokrif metin olan Nikodemus İncili'ne göre, gökyüzünün kararması olayı altıncı saatten dokuzuncu saate kadar sürmüştür ve o sırada Mabedin perdesi yırtılmıştır. Fakat diğer apokrif metin anlatımlarından farklı olarak İsa, sadece "senin elindeki ruhuma emrediyorum" sözlerini söylemiş ve haçta can vermiştir.²⁵⁹

Apokrif metinlerin genelinde karşımıza çıkan İsa'nın bu acılı ölümüne Petrus İncili'nde rastlanmamaktadır. İncil'de konunun anlatıldığı pasajlara göre İsa, çarmıhta acı çekmemiştir. İsa'ya işkence edilmesi, başına dikenli taç konulması ve yafta asılması, kalabalığın ona alçaltıcı sözler söylemeleri, henüz erken bir saat olmasına rağmen havanın kararması, elbiselerinin çıkarılıp kurayla paylaşılması gibi olaylar tıpkı diğer apokrif anlatımlardaki şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Ancak Petrus İncili'nin, İsa'nın haçtayken

²⁵⁷ Oniki Havari İncili, 82:20-21.

²⁵⁸ Oniki Havari İncili, 82: 24-25.

²⁵⁹ Nikodemus İncili, 11:1. (Yahuda İncili'ndeki aktarıma göre, İsa'nın tutuklanmasından sonra büyük üzüntü duyan Yahuda, İsa haça gerildiğinde, kıyafetleri askerler tarafından paylaşıldığında ve onun hakkındaki Mesihlik söylemleri ile ilgili alaycı konuşmalar yapıldığında tüm olanları uzaktan izlemiştir. Bu anlatıma göre Yahuda İsa'yı son kez onun haça gerildiği yerde görmüş ve İsa'nın çektiği acıların son bulması için Tanrı'ya dua etmiştir. Bkz. Yahuda İncili, 23:34-47.)

sessiz kalışına ve acı çekmediğine işaret etmesi bu İncilin diğer apokrif metinlerden ayrılmasına neden olan en dikkat çekici yönü olmaktadır. Nitekim İsa'nın haçta acı çekmesi onun ölümü ile ilgili özellikle vurgulanan bir mesele olarak olayın anlatıldığı diğer tüm apokrif metinlerde yer almaktadır.

Petrus İncili'nde İsa'nın ölümü ile ilgili, ölen kişinin üstünde güneşin batmaması gerektiğini söyleyen inançları sebebiyle endişeye kapılan Yahudilerin havanın aniden kararması üzerine ona öd suyu içirmeleri anlatılmaktadır.²⁶⁰ Metindeki aktarıma göre, İsa o ana kadar sessiz kalmış, ancak kendisine verilen bu içecekten sonra “Ey güç, ey kudret sen beni terk ettin!” demiş ve ölmüştür. O ölünce Mabedin perdesi yırtılmış ve ardından hava tekrar aydınlanmıştır.²⁶¹

4. Gömülmesi ve Ölümünden Dirilişi

Apokrif metin anlatımlarına göre İsa'nın mezara konulması işleminde Yusuf isminde bir kişi büyük bir rol oynamaktadır. Daha önce İsa'nın ölümü meselesine kadar geçen anlatımlarda karşımıza çıkmayan bu kişi, metinlerde Aramatyalı Yusuf olarak geçmektedir. Aramatyalı Yusuf'un İsa'nın gizli bir takipçisi olduğu düşünülmektedir. Nikodemus İncili'ne göre, Aramatya adında bir şehirde yönetici olan Yusuf, İsa'nın öldüğü haberini aldığı zaman

²⁶⁰ Apokrif metinde askerlerin bir süngere batırarak İsa'ya verdikleri söylenen öd suyunun, kanonik anlatımda şaraba katılarak içirildiği ve İsa'nın tadına bakınca içmeyi reddettiği söylenmektedir (bkz. Matta, 27:34). Bazı araştırmacılar metinlerde geçen ve şaraba acı tat veren bir madde olarak da kullanıldığını söyledikleri bu bitkinin bir çeşit zehir olabileceğini söylemektedirler (bkz. <https://ww2.odu.edu/~lmusselm/plant/bible/gall.php> (12.06.2021)). Genellikle fakir olan halk tarafından tercih edilen acı şarabın, İsa'ya daha fazla acı vermek için içirildiği de Luka İncili (23:36) referans gösterilerek iddia edilmektedir (bkz. <https://suscopts.org/resources/literature/542/sour-wine-and-gall-was-it-a-merciful-gesture-or-mo/> (12.06.2021)).

²⁶¹ Petrus İncili, 10-22.

Pilatus'a gitmiş ve ona İsa'nın cesedini teslim almak istediğini söylemiştir. Pilatus onun bu isteğini kabul etmiş ve İsa'nın cenazesine ilgilenmesine izin vermiştir. Aramatyalı Yusuf, İsa'nın bedenini haçtan indirmiş, kefenlemiş ve gömmüştür.²⁶² Petrus İncili'ne göre ise İsa çarmıhta öldüğünde Yahudiler tarafından çarmıhtan indirilmiş, Yusuf da onun cenazesini alarak yıkamış, kefenlemiş ve onu daha önce kendisi için hazırladığı kaya mezara gömmüştür.²⁶³

Nikodemus İncili'nde Yusuf'un, İsa'yı yıkama ve kefenleme işleminden sonra onu koyduğu mezarın girişine büyük bir taş yuvarladığı anlatılmaktadır. Yusufun İsa'nın bedenini gömmesine böyle bir itina gösterdiğini öğrenen Yahudiler, Yusuf'un gizli bir amacı olduğundan şüphelenmişlerdir. Bunun üzerine, Yusufu sorguya çekmiş ve ardından onu çıkamayacağı bir odaya kapatmışlardır. Bu yolla ona ne yapacaklarına karar verene kadar hiç değilse amacına ulaşmasına engel olmayı hedeflemişlerdir. Sanhedrin üyeleri Mabette toplanıp Yusuf'tan ne şekilde kurtulabileceklerini tartışmışlardır.²⁶⁴ Bir süre sonra Yusuf'u cezalandırmak üzere eve gittiklerinde, onu kapattıkları yerde bulamamışlardır. Kapı üzerindeki mührün yerinde durması, Yahudileri daha fazla şüphelendirmiştir.²⁶⁵

Yahudiler Yusuf'u kapattıkları yerde bulamayınca, bu kez İsa'nın 12 havarisi ile İsa'yı mahkeme karşısında savunan Nikodemus'un peşine düşmüşlerdir. İsa'nın taraftarlarının onun bedenini mezardan çalmaları ihtimaline karşı Yahudiler Pilatus'tan yardım istemeye

²⁶² Nikodemus İncili, 11:2.

²⁶³ Petrus İncili, 21-27.

²⁶⁴ Anlatıma göre, kohenler Yusuf'u öldürme kararı almışlardır. Bu anlatım, Yahudilerin yasaya göre adam öldürmelerinin yasak olması gerekçesiyle, İsa'nın vali tarafından öldürülmesini istemeleri anlatımıyla çelişmektedir (bkz. Nikodemus İncili, 3-4).

²⁶⁵ Nikodemus İncili, 12:1-2.

gitmişlerdir.²⁶⁶ Pilatus Yahudilerin isteği üzerine onlara İsa'nın mezarını beklemeleri için askerler vermiştir. Askerler, ertesi sabaha doğru mezarda büyük bir ışık hüzmeleri görmüşlerdir. Buna göre, bir melek gökyüzünden inip mezara girmiş ve mezar etrafında beklemekte olan kadın grubuna İsa'nın havarilerine gidip onun ölümden dirildiğini ve Celile'ye gittiğini bildirmelerini söylemiştir.

Askerler gördükleri ve duydukları karşısında büyük bir şaşkınlık yaşamış, ardından Pilatus'a gidip şahit oldukları her şeyi anlatmışlardır. Bu haberi alan Yahudiler askerlere gördükleri şeyleri kimseye anlatmamalarını ve insanlara İsa'nın cesedinin taraftarları tarafından çalındığını söylemelerini istemişlerdir. Yahudiler, susmaları karşılığında askerlere para vermeyi teklif etmiş ve bu suretle İsa'nın olağanüstü bir figür olduğuna dair halkta oluşmuş kanaatlerin, yeni söylentilerle pekişmesini engellemeye çalışmak istemişlerdir.²⁶⁷ Bu hikâyenin Petrus İncili'nde yer alan versiyonuna göre ise İsa'nın, askerlerce korunan mezarından göğe yükseldiği anlatılmaktadır. Bu anlatıma göre, askerler İsa'nın mezarının girişine büyükçe bir kaya yerleştirmiş, mezarın dışında kamp kurmuş ve beklemeye başlamışlardır.

²⁶⁶ İsa'nın ölümünde yaşanan birtakım doğa olayları ve Mabet örtüsünün ikiye ayrılması gibi meseleler bazı Yahudi din adamlarını endişelendirmiştir. Yahudi din adamları, taraftarlarının İsa'nın cesedini çalmaları ihtimallerini ortadan kaldırmak için Pilatus'a başvurmuş ve önlem alınmasını önermişlerdir. Pilatus, Yahudilerin bu isteğini kabul ederek İsa'nın koyulduğu mezarı beklemesi için askerler görevlendirmiştir (bkz. Petrus İncili, 28-32).

²⁶⁷ Nikodemus İncili, 12-13.

Kudüslüler Şabat sabahı büyük bir kalabalık halinde mezara gitmiştir.²⁶⁸ Bir süre sonra gece boyunca askerler tarafından korunan mezarın üzerinde bir aydınlık meydana gelmiş ve çok yüksek bir ses duyulmuştur. Gökten mezara iki adamın indiği ve ardından mezardan üç kişi olarak çıktıkları görülmüştür. Hikâyeye göre, göğe yükselen bu adamları bir haç takip etmiştir. Daha sonra adamlardan birinin tekrar mezara döndüğünü görmüşlerdir. Orada bu olaya şahit olan halk ve askerler Pilatus'a giderek olanları anlatmışlardır. İsa'nın gerçekten kutsal bir kişi olduğunu söylemişlerdir. Pilatus ve Yahudi önderleri duydukları karşısında korkuya kapılmış ve halkın İsa'yı öldürmeleri sebebiyle kendilerine karşı ayaklanmasından endişe ederek askerlere gördüklerini kimseye anlatmamalarını tembihlemişlerdir.²⁶⁹

Bu olaylar olduktan sonra Mecdelli Meryem ve beraberindeki diğer kadınlar İsa çarmıhtayken hiçbir şey yapamadıklarından dolayı duydukları pişmanlıklarını gidermek için onun mezarına gitmek, en azından orada onun için ağıt yakmak istemişlerdir. İsa'nın mezarına vardıklarında mezar girişindeki kayayı yuvarlanmış bir halde bulmuşlar ve içeri girdiklerinde ise sadece orada bulunan genç bir adamla karşılaşmışlardır. Adam kadınlara İsa'nın gittiğini söylemiştir. Bunun üzerine kadınlar, havarilere İsa'nın gittiği haberini ulaştırınca havariler evlerine dönmüşlerdir.²⁷⁰

Aynı anlatımın yer aldığı Oniki Havari İncili'ne göre ise Meryem ve beraberindekiler İsa'nın mezarına gittiklerinde orada bir melek ile karşılaşmışlardır. Melek, kadınlara İsa'nın

²⁶⁸ Yahudilerin Şabat günü İsa'nın mezarına gitmeleri, Yahudi yasasıyla çelişmektedir. Bu anlatım Yahudilerin, Şabat'ta yaptığı işler gerekçesiyle İsa'ya yaptıkları eleştirileriyle uyuşmamaktadır (bkz. Oniki havari İncili, 48:10-12; 53:1-6).

²⁶⁹ Petrus İncili, 34-49.

²⁷⁰ Petrus İncili, 28-58.

ölümünden dirildiğinin ve oradan ayrıldığıının haberini vermiş, kadınlara mezara girip bakmalarını söylemiştir. Kadınlar içerde gördüklerini havarilere anlatmak için oradan ayrılmışlar ve havarilerle birlikte geri döndüklerinde İsa'nın kefen bezinin parçalarını bulmuşlardır.²⁷¹

Metinden İsa'nın mezarını boş bulan kadınların meleğın İsa'ya ne olduğu ile ilgili yaptığı açıklamaya inanmadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim kadınlar havarilere İsa'nın mezarında olmadığını bildirmeye gittiklerinde onlara meleğın söylediklerini değil, İsa'nın bedeninin birileri tarafından alındığını söylemişlerdir. Onlar havarilerle mezara geri döndüklerinde bu kez mezarda iki melek ile karşılaşmışlardır. Melekler gelen topluluğa İsa'nın ölümünden dirildiğini ve onu orada aramamalarını tekrar söylemiştir. Bunun üzerine havariler oradan ayrılmışlar, ancak Mecdelli Meryem bir süre daha mezarda kalmıştır. Ağlamaya devam ettiği sırada, İsa orada belirmiş ve Meryem'e neden ağladığını sormuştur. Meryem İsa'yı tanıyamamış ve ona, İsa'nı birileri tarafından götürüldüğünü söylemiştir. Bunun üzerine İsa, Meryem'e kendisinin kim olduğunu açıklamış ve ölümünden dirildiğini, Tanrı'nın yanına henüz gitmediğini söylemiştir. Meryem, İsa ile yaptığı konuşmanın ardından havarilerin yanına giderek İsa'yı gördüğünü ve onlara onun gerçekten de ölümünden dirildiği haberini ulaştırmıştır.²⁷²

5. İsa'nın Dirilişinden Sonra Öğrencileriyle Bir Araya Geliş ve Sonrasında Göğ Yükselmesi

İsa'nın çarmıhtaki ölümünden üç gün sonra gerçekleşen diriliş ve havarileriyle bir araya geliş Oniki Havari İncili'nde kapsamlı bir şekilde anlatılmaktadır. Bu İncil metninin

²⁷¹ Oniki Havari İncili, 84:4-7.

²⁷² Oniki Havari İncili, 84:10-14.

anlatımına göre İsa havarileriyle buluşmuş ve onlarla doksan gün geçirdikten sonra tekrar göğe yükselmiştir. İsa doksan gün boyunca havarilerine dinle ilgili meseleleri açıklamış ve kendisinden sonra yapmaları gerekenleri anlatmış, böylece onları geleceğe hazırlamıştır.²⁷³

İsa, dirilişinden sonra öğrencilerine ilk kez Emmaus adlı bir köyde görünmüştür. Hikâyenin oniki Havarî İncili'ndeki anlatımına göre, İsa'yı ilk kez Simon ve Kleofas²⁷⁴ adlı iki kişi görmüştür. Bu anlatıma göre, İsa bu iki kişiyi kendisi ve başından geçenler hakkında konuşurken bulmuştur. Onlara ne hakkında konuştuklarını sormuştur. Onlar İsa'nın bir peygamber olduğunu, ancak Yahudi ileri gelenleri tarafından ölüme mahkûm edilerek çarmıhta öldürüldüğünü anlatmışlardır. İsa'nın ölümünden üç gün sonra dirildiğine inandıklarını ve onun İsrail'in beklediği kurtarıcı olduğuna inandıklarını da söylemişlerdir. Metinde geçen bu hikâyeye göre, bu iki kişi daha sonra, İsa'yı kim olduğunun farkında olmadan hava karardığı için evlerine davet etmişlerdir. Birlikte sofraya oturduklarında insanın ekmeği ve şarabı alarak dua etmesi ve onlara da vermesinin ardından onlar bu yabancı

²⁷³ Oniki Havarî İncili, 89-94.

²⁷⁴ İskenderiyeli Cyril, anlatımlarda ismi geçen bu Simon'un havari Petrus ile aynı kişi olmadığını, onun yetmişler arasında sayılan başka bir Simon olduğunu söylemektedir. Bu hikayenin farklı metinlerde geçen anlatımlarında karşılaşılan Kleofas'ın ise kim olduğuna dair fikir birliği bulunmamakla birlikte, geleneğe göre Kleofas, İsa'yı dirilişinden sonra ilk kez gören ve kendisiyle ilk kez yemek yiyen kişi olarak kabul edilmektedir. Bu anlatım daha açık bir şekilde Apokrif Matta İncilinin son pasajında anlatılmaktadır (bkz. Apokrif Matta İncili, 42). Dokuzuncu yüzyılda yaşamış Viyana Başpiskoposu Ado, *Martyrology* adlı eserinde anlatıldığına göre, Kleofas bir olan Tanrı hakkında söyledikleri sebebiyle kendi köyündeki kişiler tarafından öldürülmüştür. Bu nedenle 25 Eylül Kleofas'ın şehadet yıldönümü kabul edilmektedir. Doğu Kilisesinde şehitlik hikayelerinin yer aldığı hagiografilerde Kleofas'ın şehadetine değinilmektedir. Buna ek bu eserde onun İsa'nın bir akrabası olduğu da yazmaktadır. bkz. <http://www.emmaus-nicopolis.org/English/emmaus-in-christian-tradition> (10.04.2021)

adamın kim olduğunu anlayabilmişlerdir. Daha sonra havarileri bularak başlarından geçeni, İsa'yı gördüklerini ve onun gerçekten de dirildiğini söylemişlerdir.²⁷⁵

İsa, iki öğrencisi ile Emmaus köyünde karşılaştıktan sonra havarileriyle doksan gün geçirmiştir. Önce Mabede gitmiş ve orada kurban ibadetini kesin bir şekilde kaldırmıştır.²⁷⁶ Daha sonra kalan diğer günlerde havarileriyle sık sık bir araya gelmiş ve onlarla çoğunlukla soru cevap şeklinde konuşmalar yapmıştır. Buna göre, havarileri bu yeni din hakkında akıllarındaki tüm soruları sormuşlar, eski ibadetlerin değişip değişmediğini, değiştiyse ne ölçüde değiştiğini, kendisi gittikten sonra cemaatin durumunun ne olacağını ve yeni görevlerinin ne olduğunu kendilerine açıklamasını istemişlerdir. İsa havarilerin sorularına tek tek cevap vermiştir.

İsa havarilerine öğretilerini bütün insanlığa tebliğ etmelerini, günahları affetmelerini ve bu yeni inanca gelenleri vaftiz etmelerini söylemiştir. O, önceki inanışlarında insanların kurban konusundaki yanlışları nerde yaptıklarını açıklamış ve sadece toprak masullerinden kurban vermelerini, hayvanların kanını akıtmamalarını, her ne olursa olsun et yemekten uzak durmalarını hatırlatmıştır. Apokrif metin anlatımına göre, İsa havarileriyle toplandığı bu yerde ayrıca cemaatinin ilk Hristiyan din adamlarını da seçmiş ve ellerini onların üzerlerine koymak suretiyle onları resmen göreve getirmiştir.²⁷⁷

İsa'nın doksan gün boyunca ara sıra havarilerine farklı yerlerde görüldüğünü anlatan apokrif anlatımlara da rastlanmaktadır. Bir anlatıma göre Petrus, Tomas ile birlikte Genesaret

²⁷⁵ Oniki Havarî İncili, 85.

²⁷⁶ Oniki Havarî İncili, 86.

²⁷⁷ Oniki havarî İncili, 87.

Gölü'nde balık tutmaya gitmiştir. Havariler gün boyunca gölde balık tutmaya çalışmış²⁷⁸ ancak başarılı olamamıştır. Havariler balık tutmaya çalışırken gölün kenarında oturan İsa'yı fark etmemişlerdir. Bir süre sonra İsa, havarilerinin yanına geldiğinde havarileri onu tanımışlardır. İsa orada Petrus'a üç kez kendisini sevip sevmediğini sormuş Petrus her defasında onu çok sevdiğini yinelemiştir. Bunun üzerine, İsa onu cemaatin lideri tayin etmiş ve şu sözleri söylemiştir: "Benim sürümü güt. Hakikaten, hakikaten sana söylüyorum: Sen büyük kayalardan bir kayasın ve bu kaya üzerine ben cemaatimi bina edeceğim ve benim on ikilerim arasında seni yükselteceğim ve yeryüzünde benim vekilim olacaksın."²⁷⁹

Apokrif anlatımlara göre, İsa din adamlarını seçmesinin ve Petrus'a cemaatin liderliğini vermesinin yanında Tomas'a da gizli bilgiler vermiştir. Havarileriyle bir araya geldiği bir zamanda Tomas ona hakikatin ne olduğunu sormuştur. İsa hakikatin, tek ve mutlak olan, herşeyi bilen Tanrı'da saklı olduğunu söylemiştir. İnsanların aynı hakikati farklı yönleriyle gördüğünü açıklamıştır.²⁸⁰ Bunun yanında, insanın kuruluşa erebilmek için Tanrı tarafında kendisine söylenenleri yerine getirmesi gerektiğini de eklemiştir. Bu bağlamda İsa, iyiliğin hakikatten önce geldiğini vurgulamıştır. Zira İsa'nın havarilerine yaptığı açıklamalara göre iyilik zaten hakikate ulaştırmaktadır. Bir diğer deyişle, sevgi ve iyilikle

²⁷⁸ Apokrif metinlerde İsa'nın tebliği boyunca kurban ve et yemeyi yasakladığı anlatılmaktadır. Ancak İsa'nın ölümünden sonra havarilerinin balık tutmaları ve İsa'nın onları balık tutarken uzaktan izlemesi, İsa'nın balık da dâhil her türlü eti yasakladığını açıkça belirttiği anlatımlarla çelişmektedir (bkz. Oniki Havari İncili, 21:8;28:1-3; 38:1-2).

²⁷⁹ Oniki Havari İncili, 89:1-8.

²⁸⁰ Oniki Havari İncili, 90:1-6.

hareket eden kişinin zaten hakikate ulaşması gerekmektedir. Fakat diğer insanlara karşı sevgisiz olan bir insanın hakikate ulaşması çok güçtür.²⁸¹

Ülkemizde “İsa’nın 114 Hadisi” olarak da bilinen Tomas İncili’nde de İsa’nın hakikate dair açıklamalarına yer verilmektedir. Buna göre İsa’nın öğretileri gizlidir. Ancak o, bu öğretilerini sadece ikizim dediği Tomas’a anlatmıştır. Bu apokrif metne göre İsa taraftarlarına, dünyevi zevklerden uzak durmayı, öğretilerini takip etmeyi, kendisinden sonra Yakub’un otoritesini kabul etmeyi, sürekli olarak yaratıcıyı anmayı, diğer taraftarların kusurlarını saklamayı, adaletli olmayı, her an tedbirli ve uyanık olmayı öğütlemiştir.²⁸²

İsa tekrar göğe yükselişinden önce annesi Meryem, Mecdelli Meryem’in de aralarında bulunduğu taraftarları ve havarileriyle son kez bir araya gelmiş ve onların Tanrı’nın hâkimiyeti, sünnet, vaftiz ve yağlama gibi çeşitli konularda sordukları soruları cevaplandırmıştır. Bununla birlikte İsa bu apokrif anlatıma göre, havarilerine gelecekte karşılaşacakları bazı sorunlar hakkında bilgiler de vermiştir. Buna göre, gelecekte bazı insanların onun adını kullanarak kendi geleneklerini öğretmeye ve insanların aklına onun öğretisinde olmayan şeyleri yerleştirmeye çalışacaklarını, ancak yine de hakikatin yanlışa sonunda galip geleceğini ve bu kötü durumun da düzeleceğini söylemiştir.

İsa havarileriyle yaptığı bu konuşmadan sonra aralarından ayrılacağını, yedi gün sonra ise Kutsal Ruh’un kendileriyle birlikte olmak için geleceğini onlara söylemiş ve ardından göğe yükselmiştir. Anlatıma göre, İsa havarilerine veda ettikten sonra göğe yükselirken bazıları onu ayağından tutarak durdurmaya veya onunla gitmeye çalışmışlar, fakat başarılı

²⁸¹ Oniki Havari İncili, 90: 9-16.

²⁸² Özemre, 214-216.

olamamışlardır. İsa göğe yükseldikten sonra orada iki adam belirmiş ve bu iki adam İsa'nın bir gün tekrar geleceğini onlara müjdelemiştir. Havariler bu olayın ardından Zeytin Dağı'na döndüklerinde Mecdelli Meryem'in aralarında olmadığını fark etmişler ve onun bir daha bulamamışlardır. İsa'nın Meryem'i kendisiyle götürdüğü inancı zamanla aralarında yaygınlaşmıştır. Tüm bunlar İsa 49 yaşındayken yaşanmıştır.²⁸³

İsa'dan sonra havariler, Yahuda yerine havariliğe alınacak kişiyi seçmek için bir kura düzenlemişlerdir. Kura Joseph Barsabbas ve Matias arasında yapılmıştır. Kurayı Matias kazanmıştır. İsa aralarından ayrıldıktan yedi gün sonra havariler bir araya gelmişlerdir. Apokrif anlatıma göre, cemaatin ibadette olduğu bir sırada buldukları ev büyük bir sarsıntıyla sallanmıştır. Evin içine Kutsal Ruh girmiş ve orada bulunan her bir kişinin üzerine farklı bir dil olarak inmiştir. Petrus onlara vaazına başlamış ve her bir havari Petrus'u üzerlerine inen farklı dilde dinlemiştir. Yüz yirmi kişi cemaat içerisinde farklı işlerde görevlendirilmiş ve diğer milletlere tebliğe başlamışlardır. Takipçiler, Petrus'un vaazında dinledikleri öğretileri, Kutsal Ruh ile kendilerine inen dillerde üç bin kişiye anlatmışlardır. Bu olay yaşandıktan kısa bir süre sonra tıpkı Mecdelli Meryem gibi İsa'nın babalığı Yusuf ile annesi Meryem de kaybolmuştur. Takipçiler, onlardan bir daha haber alamadıkları için, İsa'nın tıpkı daha önce Mecdelli Meryem gibi ebeveynlerini de yanına aldığına inanmışlardır.²⁸⁴

²⁸³ Oniki Havari İncili, 95. (Apokrif metinlerde İsa'nın tebliğine otuz yaşında başladığı ve kısa bir süre sonra haçta öldüğü anlatılmaktadır. İsa'nın yaklaşık 50 yaşındayken göğe yükselmesi ile ilgili anlatım hem aynı metinde hem de diğer apokrif metinlerde İsa'nın otuz yaşında tebliğine başladığı ile ilgili anlatımlarla çelişmektedir.)

²⁸⁴ Oniki Havari İncili, 96:8-15.

SONUÇ

Yeni Ahit apokrif metinlerinde İsa ve Hristiyanlık ile ilgili anlatımlar üzerine yaptığımız çalışmamızda, İsa'nın ailesi, çocukluğu, gençliği, tebliği, ölümü ve sonrasına dair kanonik İncillerdekenden farklı anlatımlarla karşılaşılmıştır. Aynı hikâyelerin, farklı apokrif metinlerde geçen versiyonları karşılaştırıldığında aralarında önemli benzerlikler ve dikkat çekici bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Bunun yanında, kanonik İncillerden aşına olduğumuz bazı konuların, incelediğimiz metinlerde karşılaştığımız versiyonlarında da bilgi farklılıkları saptanmıştır. İsa'nın ailesine ve ebeveynlerine dair anlatımlara; on iki yaşında Mabette görülmesinden tebliğine başladığı kabul edilen otuz yaşına kadarki on sekiz yılını nerede ve ne yaparak geçirdiği ile ilgili hikayelere; tebliği, öğretileri, havarileriyle ilişkileri, vaazları ve mucizelerine; yargılanışından ölümü ve ardından göğe yükselişine kadar geçen zamanda yaşanan olaylara dair bilgilere ulaşılmıştır.

İncelediğimiz apokrif metinlerde ne İsa'nın ne de ebeveynlerinin soy ağacına dair toplu ve sistematik bir anlatıma rastlanmamıştır. Bu hususlardaki bilgilere çoğunlukla dağınık olarak metinlerde pasajlar arasındaki anlatımlar yoluyla ulaşılmıştır. Örneğin, İsa'nın ebeveynleri hakkındaki bilgilere, aile üyeleri ve akrabalarıyla ilgili anlatımlara farklı metinlerin farklı pasajlarından ulaşılmıştır. İsa'nın annesi Meryem'e dair bilgilere genel olarak Apokrif Matta İncili, Yakub İncili ve Meryem'in Doğuşu Kitabı'ndan ulaşılmıştır. Yakub İncili'nde ulaşamadığımız birçok ayrıntıya diğer iki İncilde rastlanmıştır.

İsa'nın kısa süren tebliğine ve çarmıhta insanlık için ölümüne odaklanan Hristiyan geleneğinde onun, on iki yaşındayken Mabet'te din bilginleriyle dini konularda konuşup tartıştığına dair bir küçük anlatım hariç, tebliğine başladığı zamana kadar ne yaptığıyla ilgili hiçbir bilgiye yer verilmemektedir. İsa'nın hayatının bu ilk dönemine dair anlatımları apokrif

sayılan İncillerde bulmak mümkün olmaktadır. Araştırmamızda İsa'nın, Hristiyan geleneği içerisinde yer verilmeyen bu yıllarına dair anlatımlara, Yakub İncili ile İbrani Tomas İncili gibi Çocukluk İncillerinde ve Oniki Havari İncili metninde rastlanmaktadır. Bu metinlerde, İsa başta oyun arkadaşları olmak üzere çevresindeki insanlara öfkelenmesinde zarar veren, eğitilmek üzere yanına verildiği öğretmenlerine ve ebeveynlerine asilik yapan bir çocuk olarak anlatılmaktadır.

Çalışmamızın İsa'nın gençlik yıllarıyla ilgili kısmında, onun tebliğine başlamadan önceki on sekiz yılına dair apokrif metinlerde yer alan anlatımlar derlenip incelenmiş ve sonuçta metinlerde İsa'nın açık tebliğine başlamadan önce ilk olarak Ürdün Gölü'nde görülmesine kadar geçen yaşantısına dair anlatımlarla karşılaşılmıştır. Bununla birlikte, bazı apokrif metinlerde gelenek tarafından zaman zaman reddedildiğine şahit olduğumuz birtakım anlatımlara da ulaşılmıştır. Örneğin bazı apokrif anlatımlara göre İsa tebliğine başlamadan önce gençlik yıllarını memleketinden uzakta geçirmiştir. Bu anlatımlara göre, İsa ilk olarak Mısır'a gitmiş, orada yedi sene kalmış ve daha sonra Kudüs'e dönmüş, Mabette dini öğretmeye başlamıştır. Bir süre sonra ise Mezopotamya'ya ve oradan Hindistan'a yolculuklar gerçekleştirmiştir. Gittiği memleketlerdeki tapınakları ziyaret etmiş ve buralarda çeşitli mucizeler göstermiştir. Ayrıca İsa on sekiz yaşındayken Yahuda kabilesinden Meryem adında bir kadınla evlenmiş, onunla yedi yıl evli kalmıştır.

İsa, seyahatlerinden döndükten sonra Ürdün Gölü'nde kuzeni Yahya tarafından gerçekleştirilen vaftizi sonrasında açık tebliğine başlamıştır. Çalışmamızda, İsa'nın tebliği ve tebliğ sonrası hayatı ile ilgili anlatımlar noktasında, onun kurbanı yasaklaması ve vejetaryen bir öğretiyi savunması gibi konular dışında büyük oranda kanonik metinlerdekine benzer anlatımlarla karşılaşılmıştır. Bununla birlikte, apokrif metinlere göre İsa'nın tebliği

öncelikle sevgi, merhamet ve alçakgönüllülük gibi konulara odaklanmıştır. Sık sık yaratıcının tek oluşundan bahsetmiş, insanlara Musa'nın on emri getirdiği gibi kendisinin de on iki emri getirdiğini söylemiştir. Oniki Havari İncili'nde, bu emirleri tek tek açıkladığı, bunu yaparken de Musa'nın kanununu kaldırmak değil, tamamlamak niyetinde olduğunu vurguladığı pasajlarla karşılaşmıştır.

İsa'nın Musa şeriatını tamamlama amacı taşıdığını söylediği yeni kanunun anlatıldığı apokrif anlatımlara göre İsa öğretilerini vejeteryan bir anlayış etrafında şekillendirmiştir. Çalışmamız boyunca, metinlerde İsa'nın öğretilerinin en dikkat çekici özelliği olan bu durum ile ilgili birçok anlatımla karşılaşmıştır. Bu anlatımlara göre, İsa et yemeyi ve kurbanı kesin bir şekilde yasaklamıştır. Bu bağlamda İsa, amacının insanlara Tanrı'nın gerçek mesajını hatırlatmanın yanında, kurbanı kaldırmak da olduğunu vurgulayarak sadece toprak ürünlerinden tüketilmesi gerektiğini tebliğ etmiştir. Zamanla sayıları çoğalan takipçileri arasından seçtiği havarileri, İsa'ya bu öğretilerini tebliğ etmede eşlik etmiştir. Apokrif hikayelere göre İsa ve Havarileri, Yahudi kanunu açısından önemli konularda yeterli özeni göstermemişler ve bu nedenle Yahudilerin tepkileriyle karşılaşmışlardır. Oniki Havari İncili'nde, Yahudilerin çarmıh öncesinde birçok kez İsa'yı öldürme girişiminde bulduklarını anlatan hikayelere rastlanmıştır.

İncelediğimiz apokrif anlatımlarda rastladığımız bir başka önemli mesele, Oniki Havari İncil'nde yer almaktadır. Bu apokrif metinde İsa, dünyevi görevini tamamlamasının ardından insanlara daha önce kendisinin de anlattığı doğruları hatırlatmak ve Tanrı'nın vahyini iletme üzere bir tesellici peygamber gönderileceği müjdesini vermektedir. Buna göre İsa'nın, Tanrı'nın kendisinden sonra göndereceğini söylediği bu kişinin, insanlara adaleti anlatacağını ve kendisinin yaptığı gibi insanları doğru yola sevk etme göreviyle

çalışacağını bildirdiği aktarılmaktadır. Bu anlatımlarda geçen “tesellici” ifadesinin, kanonik Yuhanna İncilinde (14:16-26; 15:26; 16:7) de yer alan “faraklit (tesellici) kelimesiyle aynı şeyi ifade ettiği görülmektedir.

Çalışmamızda, incelediğimiz apokrif metinlerin genel özelliklerine bakıldığında havarilere atfedilen apokrif metinlerde, her bir metnin bir havariyi diğerlerinden üstün tutma özelliği taşıdığı görülmüştür. Buna göre, her metinde İsa'nın belli bir havariyi diğerlerinden daha çok sevmesi veya yakınında tutması dikkat çekmektedir. Örneğin Yahuda İncili'nde, İsa'yı anlayan onun iyiliği için çabalayan bir tek Yahuda'dır. Yahuda İncili'nde hem kanonik İncillere hem de nispeten kanonik İncillere daha yakın bir anlatıma sahip olduklarını gözlemlediğimiz Oniki havari İncili gibi metinlerde anlatılanın aksine, Yahuda İsa'nın iyiliğini isteyen ve onu korumaya çalışan, diğer havariler içerisinde İsa'yı son anına kadar korumak için çabalayan tek havaridir. Bu durum Yahuda'nın bugün bilinenin aksine erken dönemde bazı çevrelerce bir kahraman olarak görüldüğünü açıkça göstermektedir. Öte yandan buna benzer bir başka duruma Tomas İncili'nde de rastlanmıştır. Tomas İncil'ne göre İsa, ikizi olduğunu söylediği Tomas'a gizli bilgileri açmış ve havarilerinden sadece ona öğretmiştir.

İsa'nın belli bir havarisine atfedilen metinlerin bir başka özelliği olarak, her bir metinde İsa'nın kim olduğu meselesine getirilen farklı yaklaşımlar karşımıza çıkmıştır. Buna göre, Yahuda İncili incelendiğinde, erken dönemde İsa'ya, doğumu ile ilgili anlatılan hikayeler dolayısıyla, Yunan mitolojisindeki tanrıların özelliklerini atfeden bazı insanların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu metne göre, Yahuda böyle bir yorumdan her zaman kaçınmış ve İsa'nın Yusuf ve annesi Meryem'in evlilik birliklerinden doğan ilk çocukları olduğuna inanmıştır. Ayrıca bu anlatımlardan anlaşıldığı üzere, Yahuda İsa'nın haça

gerilişine kadar, onun Tanrı'nın bir elçisi olduğuna inanmıştır. Yahuda, zaman zaman onun Mesihliğine ve krallığına dair deliller bulmaya çalışmıştır. Ancak, İsa'nın haçta çektiği acıları, Yahuda'nın İsa'nın beklenen kral olduğuna dair inancını kaybetmesine yol açmıştır. Çalışmamız sırasında İsa'nın haçta acı çektiğinin aktarıldığı bu gibi metinlerin yanında, tam tersine onun haçtayken hiç acı çekmediğini, hatta halinden memnun bir durumda olduğunu aktaran anlatımlara Petrus İncili'nde rastlanmıştır.

Çalışmamızda, İsa'nın kimliği ve görevine dair erken dönemde mevcut olan yaklaşımlar bağlamında, apokrif metinlerden farklı çıkarımlar yapılmıştır. Örneğin Nikodemus İncili'nde Yahudilerin İsa'ya karşı çıkmalarında onun Mesihlik iddiasına sahip olması ve krallık söylemleri ağır basmaktayken, Oniki havari İncili'ndeki anlatımlarda ise İsa'nın Musa'nın helal kıldığı şeyleri yasaklamasından Yahudilerin duydukları rahatsızlık ön plana çıkmaktadır. Buradan, bazı Yahudiler onun Mesih olmasından endişe duyarken bazılarının ise onu sadece Musa'nın yasasını bozmaya çalışan bir kişi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, çalışmamız sınırları içerisinde incelediğimiz metinlerin hiçbirinde kesin bir dille İsa'dan Tanrı veya yaratıcı olarak söz edildiği bir metne rastlanmamıştır.

Neticede aralarında ele aldıkları meseleler bağlamında benzerlikler olsa da aynı olayların farklı apokrif İncillerde farklı bakış açılarıyla ele alındığı dikkat çekmektedir. Tüm bu farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, Yeni Ahit'in apokrif metinlerinde İsa'ya ve onun öğretilerine bugün yaygın kabul görenden farklı yaklaşıldığı anlaşılmaktadır. Buna göre ona, metinlerde bazen bir elçi veya peygamber, bazen Mesih ve bazen de kral yönü ön plana çıkarılan bir kişi olarak yaklaşılmaktadır.

İsa'nın hayatını ele alan apokrif metinlerde hem metinler arası hem de metin içi birtakım çelişkilere rastlanmıştır. Bu durum, İsa'nın apokrif metinlere göre hayatını ele alan hikayeleri aktarmada zaman zaman meseleler arasında bağlantılar kurmada zorluklar yaşamamıza neden olmuştur. Bununla birlikte, bazı metinlerin mevcut nüshalarında eksik pasajların olması ve metinlerin mevcut tercümelerinin de yeterince açık olmaması anlatımların incelenmesini zorlaştırmıştır.

Son olarak, incelediğimiz apokrif metinler ışığında, erken dönemde Hristiyanların İsa ve öğretileri bağlamında sahip oldukları inançları hakkında ulaşılan bilgilerin yanında, anlatımlarda yer alan bazı hikayelerle ilgili günümüz Hristiyan geleneğini ilgilendiren başka önemli bilgilere de ulaşılmıştır. Bugün kanonik dayanağı olmadığı halde kilise geleneğinde karşımıza çıkan, 21 Kasım'da Katolik ve Ortodoks Kiliseleri tarafından kutlanan Meryem Ana Sunumu gibi bazı tören ve ritüellerle ancak apokrif metin anlatımlarında karşılaşılmaktadır. Bu durum bizlere Hristiyan geleneğinde, bugün apokrif sayılan diğer erken dönem metinlerindeki anlatımların izlerine rastlandığını göstermektedir. Gelenek içerisinde yaşayan apokrif izleri meselesi, çalışmamızda detaylandırılmamış olup, konu ile ilgili daha fazla araştırma ve ileri çalışma yapılmasının alan açısından faydalı olacağı kanısındayız.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio. *Pilate and Jesus*. ed. Werner Hamacher. çev. Adam Kotsko. Stanford, California: Stanford University Press, 2015.
- Ahmad, Mirza Ghulam. *Jesus in India*. Tilford, Surrey, UK: Islam International Publications, 2003.
- Benjamin, Joshua. *The Mystery of Israel's Ten Lost Tribes and the Legend of Jesus in India*. Mosaic Books, 2011.
- "Apocrypha". *Encyclopedia of Ancient Christianity*. ed. Angelo Di Berardino vd. 1:170-174. Downers Grove, Illinois: IVP Academic, 2014.
- Bond, Helen K. *Pontius Pilate in History and Interpretation*. Cambridge University Press, 2004.
- Brakke, David. *The Apocryphal Jesus*. The Great Courses, 2017.
- Brueggemann, Walter. *An Introduction to the Old Testament: The Canon and Christian Imagination*. Louisville, KY: Westminster John Knox Press, 2003.
- Burke, Tony. *Secret Scriptures Revealed: A New Introduction to the Christian Apocrypha*. Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 2013.
- Christ, Jesus - Apostles. *The Apocryphal Books of the New Testament, Illustrated*. David McKay, 1901.
- Creech, David. *The Use of Scripture in the Apocryphon of John*. Mohr Siebeck, 2017.
- Davis, Stephen J. *Christ Child: Cultural Memories of a Young Jesus*. Yale University Press, 2014.
- The Other Gospels: Accounts of Jesus from Outside the New Testament*. çev. Bart D. Ehrman - Zlatko Pleše. New York: Oxford University Press, 2013.

- Elliott, J. K. (ed.). *The Apocryphal Jesus: Legends of the Early Church*. OUP Oxford, 1st Edition., 2008.
- Elliott, J. K. (ed.). *The Apocryphal New Testament: A Collection of Apocryphal Christian Literature in an English Translation*. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- “Apocrypha, New Testament”. *Encyclopedia of Early Christianity* (second edition). ed. Everett Ferguson vd. Routledge, 1999.
- Finegan, Jack. *The Archeology of the New Testament: The Life of Jesus and the Beginning of the Early Church*. Princeton University Press, 1992.
- Fitzmyer, Joseph A. “The Oxyrhynchus Logoi of Jesus and the Coptic Gospel According to Thomas”. *Theological Studies* 20/4 (1959), 505-560.
<https://doi.org/10.1177/004056395902000401>
- Gregory, Andrew F. vd. (ed.). *The Oxford Handbook of Early Christian Apocrypha*. Oxford University Press, 2015.
- Gudme, Anne Katrine de Hemmer. *A Kind of Magic? The Law of Jealousy in Numbers 5:11–31 as Magical Ritual and as Ritual Text. Volume Studies on Magic and Divination in the Biblical World*. Gorgias Press, 2013.
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.31826/9781463228026-013/html>
- Gündüz, Şinasi. “Nag Hammadi Literatürü ve ‘Adem’in Vahyi’”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/7 (01 Ağustos 1993), 93-126.
<https://doi.org/10.17120/omuifd.33835>
- Hall, Isaac H. “The Newly Discovered Apocryphal Gospel of Peter”. *The Biblical World*. 1/88-98. The University of Chicago Press, 1893.
<https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/471172>

- Harris, J. Rendel. *A Popular Account of the Newly-Recovered Gospel of Peter*. Hodder and Stoughton, 1893.
- Head, P. M. "On the Christology of the Gospel of Peter". *Vigiliae Christianae* 46/3 (1992), 209-224. <https://doi.org/10.2307/1584226>
- Hock, Ronald F. *The Infancy Gospels of James and Thomas: With Introduction, Notes, and Original Text Featuring the New Scholars Version Translation*. Polebridge Press, 1995.
- Hone, William. *The Apocryphal New Testament: Being All the Gospels, Epistles and Other Pieces Now Extant Attributed in the First Four Centuries to Jesus Christ, His Apostles, and Their Companions, and Not Included in the New Testament by Its Compilers*. Chase, Nichols & Hill, 1860.
- Horvath, Tibor. "Why was Jesus Brought to Pilate?" *Novum Testamentum* 11/3 (1969), 174-184. <https://doi.org/10.2307/1560139>
- King, Karen L. *The Gospel of Mary of Magdala: Jesus and the First Woman Apostle*. Santa Rosa, CA: Polebridge Press, 2003.
- King, Karen L. *The Secret Revelation of John*. England: Harvard University Press, 2006.
- Kraus, Donald. *Choosing a Bible: For Worship, Teaching, Study, Preaching, and Prayer*. New York: Church Publishing, Inc., 2007.
- Kurt, Maksude. "Gnostik Metinlerde Dişil İmgeler: Nag Hammadi Literatürü Örneği". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Kuzgun, Şaban. *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2008.
- Lewis, Nicola Denzey - Blount, Justine Ariel. "Rethinking the Origins of the Nag Hammadi Codices". *Journal of Biblical Literature* 133/2 (2014), 399-419. <https://doi.org/10.15699/jbibllite.133.2.399>

- Lumpkin, Joseph B. *The Encyclopedia of Lost and Rejected Scriptures: The Pseudepigrapha and Apocrypha*. Fifth Estate, 2010.
- Marjanen, A. S. *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in the Nag Hammadi Library and Related Documents*. New York: Brill, 1996.
- Marjanen, A. S. *The Woman Jesus Loved: Mary Magdalene in the Nag Hammadi Library and Related Documents*. BRILL, 1996.
- McDonald, Lee Martin (ed.). *Jewish and Christian Scriptures: The Function of "Canonical" and "Non-Canonical" Religious Texts*. thk. James H. Charlesworth. London ; New York: T&T Clark, 2010.
- Meral, Yasin. *Yeni Ahit Kanonu'nun Oluşumu (I-IV. Asırlar)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Muzzey, David Saville. *The Rise of the New Testament*. New York, NY: The Macmillian Company, 1900.
- Notovitch, Nicolas. *The Unknown Life of Jesus Christ*. çev. Alexina Loranger. Chicago: Indo-American Book company, Forth edition., 1916.
- O'Kane, Martin. *Borders, Boundaries and the Bible*. A&C Black, 2002.
- Özemre, Ahmet Yüksel. *Toma'ya Göre İncil ya da Hz. İsa'nın 114 Hadisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2002.
- Pagels, Elaine H. vd. *The Nag Hammadi Scriptures: The Revised and Updated Translation of Sacred Gnostic Texts Complete in One Volume*. ed. Marvin W. Meyer. New York, NY: HarperOne, 2009.
- Painchaud, Louis. "The Literary Contacts between the Writing without Title on the Origin of the World (CG II,5 and XIII,2) and Eugnostos the Blessed (CG III,3 and V,1)". *Journal of Biblical Literature* 114/1 (1995), 81-101. <https://doi.org/10.2307/3266591>

- Painter, John - Adam, John Painter. *Just James: The Brother of Jesus in History and Tradition*. Univ of South Carolina Press, 2004.
- Perkins, PHEME. *The New Oxford Annotated Bible with Apocrypha: New Revised Standard Version*. ed. Michael D. Coogan vd. Oxford England; New York: Oxford University Press, Fourth edition., 2010.
- Phillips, Elaine A. "The Pools of Siloam". *Tyndale Bulletin* 70/ (2019), 41-54.
- Raul, Branco. "The Pistis Sophia: An Introduction". *The Theosophical Society in America Quest Magazine* (Fall 2011), 144-151.
- Reddish, Mitchell G. *Revelation*. Macon, Ga: Smyth & Helwys Publishing, 2001.
- Robinson, James M. *The Nag Hammadi Library*. New York: HarperOne, 1990.
- Robinson, James McConkey. *The Nag Hammadi Library in English*. Brill Archive, 1984.
- Sarıçioğlu, Ekrem. *Diğer İnciller: Apokrif İnciller*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2016.
- Schmidt, Carl (ed.). *The Books of Jeu and the Untitled Text in the Bruce Codex*. çev. Violet Macdermot. Leiden: E. J. Brill, Bilingual Edition., 1978.
- Schmidt, Carl - Violet Macdermot (ed.). *Pistis Sophia*. Leiden: E. J. Brill, 1978.
- Schneemelcher, Wilhelm (ed.). *New Testament Apocrypha, Gospels and Related Writings*. Princeton, NJ: Westminster John Knox Press, Revised edition., 1990.
- Schumann, Adolph. *An Introduction to the Books of the Old and New Testament*. Simpkin, Marshall, & Company, 1849.
- Turner, C. H. "The Gospel of Peter". *The Journal of Theological Studies* 14/54 (1913), 161-195.
- Turner, John Douglas. *Sethian Gnosticism and the Platonic Tradition*. France: Presses Université Laval, 2001.

Yamauchi, Edwin M. “The Nag Hammadi Library”. *The Journal of Library History* (1974-1987) 22/4 (1987), 425-441.

“The Gospel of Pseudo-Matthew”. Erişim 08 Aralık 2020.
<http://gnosis.org/library/psudomat.htm>

İnternet Siteleri

<https://www.theosophical.org/publications/quest-magazine/2395-the-pistis-sophia-an-introduction> (19.05.2021)

<https://www.britannica.com/biography/Perpetua-Christian-martyr> (10.04.2021)

<https://biblesearchtoday.com/tag/gospel-of-pseudo-matthew/> (30.11.2020)

<https://d.lib.rochester.edu/teams/text/reames-middle-english-legends-of-women-saints-legends-of-st-anne-mother-of-the-virgin-mary-introduction> (20.05.2021)

“The Gospel of Pseudo-Matthew” <http://gnosis.org/library/psudomat.htm> (08.12.2020).

http://www.medievalart.org.uk/chartres/050_pages/Chartres_Bay050_Panel17.htm (28.12.2020)

http://www.medievalart.org.uk/chartres/050_pages/Chartres_Bay050_Panel18.htm (28.12.2020)

<https://www.britannica.com/place/Gethsemane> (28.03.2021)

<http://www.emmaus-nicopolis.org/English/emmaus-in-christian-tradition> (10.04.2021)

<http://www.bible-researcher.com/canon5.html#muratorian> (25.05.2021)

ÖZET

GERGİN, Hacer, *Yeni Ahit Apokrif Metinlerinde İsa'nın Hayatı ve Tebliği*, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. Mehmet KATAR), Ankara Üniversitesi, 2021, ... sayfa.

Hristiyanlık dini ve kutsal metinleri açısından İsa'nın hayatı kritik bir önem taşımaktadır. İsa'nın bugün gerek Hristiyan inananlar gerekse diğer insanlar tarafından yaygın olarak bilinen hayatını ve öğretilerini aktaran dini metinler, Hristiyan geleneği tarafından sahih kabul edilen kanonik metinlerden meydana gelmektedir. Ancak çoğunluğuna geçtiğimiz yüzyılda Nag Hammadi'de gerçekleştirilen keşif sonucunda ulaşılan apokrif metinler, erken dönemde Hristiyan cemaatlerin İsa'ya dair farklı yaklaşımlara sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bu nedenle, çalışmamızın konusunu oluşturan, İsa'nın Yeni Ahit apokrif metinlerinde anlatılan hayatı ve öğretileri, bugün ona dair genel kabul gören yaklaşımlardan farklı olarak erken dönemdeki çeşitli Hristiyan cemaatlerinin inançlarını da yansıtma açısından önem taşımaktadır.

Çalışmamızda, Yeni Ahit apokrif metinleri ışığında, İsa'nın erken çocukluk yıllarına ve tebliğine başlamadan önceki on sekiz yılını nerede ve nasıl geçirdiğine dair anlatımların yanında, tebliğinin kanonik metinlerde karşılaşılmayan yönlerini tespit ettik. Bu bağlamda İsa'nın hayatına, öğretilerine ve kendisine inanan insanların yaklaşımlarına değinen apokrif metinleri incelediğimiz bu tez çalışması, erken dönemde henüz kilise tarafından sapkın ilan edilmemişken varlığını sürdüren Hristiyan cemaatlerin, o gün ellerinde bulundurdukları kutsal metinlerinde, bugün Hristiyan geleneğince inanılardan farklı İsa ve Hristiyanlık algılarının mevcut olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Ahit, Apokrif, İsa, Erken Hristiyanlık, Nag Hammadi

ABSTRACT

**GERGIN, Hacer, *The Life and Teachings of Jesus in the New Testament Apocrypha*,
Master's Thesis (Advisor: Prof. Dr. Mehmet KATAR), Ankara University, 2021,
pages.**

The life of Jesus is of critical importance in terms of Christian religion and its scriptures. Religious texts that convey the life and teachings of Jesus, which are widely known today by both Christian believers and other people, consist of canonical texts accepted as authentic by the Christian tradition. However, the apocryphal texts, most of which were found as a result of the discovery made in Nag Hammadi in the last century, revealed that early Christian communities had different approaches to Jesus. For this reason, the life and teachings of Jesus, which are the subject of our study, described in the New Testament apocryphal texts, are important in terms of reflecting the beliefs of various early Christian communities, unlike the generally accepted approaches to him today.

In our study, in the light of the New Testament apocryphal texts, besides the narratives about Jesus' early childhood years, and where and how he spent the eighteen years of his life before he started his preaching, we identified aspects of his preaching that are not encountered in canonical texts. In this context; this thesis study, in which we examine the apocryphal texts that refer to the life of Jesus, his teachings and the approaches of the people who believe in him, showed that there were different perceptions of Jesus and Christianity in the sacred texts of the Christian communities that existed at that time, before they were declared heretical by the church in the early period.

Keywords: New Testament, Apocrypha, Jesus, Early Christianity, Nag Hammadi